

ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ЦЕНТР ГУМАНІТАРНИХ ПРОБЛЕМ
ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ОБОРОНИ УКРАЇНИ
ІМЕНІ ІВАНА ЧЕРНЯХОВСЬКОГО

**ДОСВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ ТА ВЕДЕННЯ
БОЙОВИХ ДІЙ ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ
У ПЕРІОД З 2014 ПО 2022 РОКИ**

За загальною редакцією начальника Головного управління
морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України
генерал-майора В.КЛОЧКОВА

Частина перша

КИЇВ – 2023

УДК 355-433
ISBN

Рекомендовано до друку науковою радою Науково-дослідного центру гуманітарних проблем Збройних Сил України (протокол №__ від __ жовтня 2023 року)

Рецензент:

Стасюк В.В., доктор психологічних наук, професор, заслужений працівник освіти України, професор кафедри морально-психологічного забезпечення військ (сил) Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського;

Авторський колектив: полковник Яцентюк В.М., полковник Чекалов В.В., полковник Мамедов Р.Ч., полковник Калініченко Я.В., полковник Мороз В.М., полковник Латутін О.В., полковник Романишин А.М., підполковник Ціпов'яз С.І.

Досвід організації морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення бойових дій: нарис / За редакцією генерал-майора В. Ключкова.— К.: НДЦ ГП ЗС України, 2023. – 205 с.

Матеріали нарису допоможуть командирам (начальникам), фахівцям структур морально-психологічного забезпечення ЗС України отримати інформацію щодо історії створення, змісту та структури органів, які призначені для формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану особового складу та досвіду організації і проведення заходів морально-психологічного забезпечення у Збройних Силах України.

Крім того, вони отримають знання з досвіду практичної організації і проведення заходів морально-психологічного забезпечення бойової діяльності військ.

Призначений для командирів, офіцерів структур морально-психологічного забезпечення, курсантів вищих військових навчальних закладів.

УДК 355-433

**Науково-дослідний центр
гуманітарних проблем
Збройних Сил України, 2023**

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Розділ 1 Стан системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України напередодні широкомасштабної агресії росії проти України	8
1.1. Морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України: сутність та зміст	8
1.2. Стан системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України напередодні початку проведення Антитерористичної операції на території Луганської і Донецької областей	14
1.3. Досвід морально-психологічне забезпечення проведення Антитерористичної операції та операції Об'єднаних сил на території Луганської і Донецької областей	22
1.3.1. Проблеми організації морально-психологічного забезпечення на початковому етапі проведення Антитерористичної операції на території Луганської і Донецької областей	22
1.3.2. Заходи щодо підвищення ефективності системи морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил) в антитерористичної операції у 2014 – 2017 роках	59
1.3.3. Удосконалення системи морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил) в ході операції Об'єднаних сил у 2018 – 23.02.2022 років	124
Післямова	196
Додатки	197
Короткі відомості про авторів	204

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

МПЗ	– морально-психологічне забезпечення
ЗС України	– Збройні Сили України
МО	– Міністерство оборони
ГШ	– Генеральний штаб
КСВ	– командування Сухопутних військ
ПС	– Повітряні сили
ІПЗ	– інформаційно-пропагандистське забезпечення
ПсЗ	– психологічне забезпечення
НПС	– нервово-психічна стійкість
ЗМІ	– засоби масової інформації
МПС	– морально-психологічний стан
АТО	– Антитерористична операція
ООС	– операція Об'єднаних сил
УНР	– Українська Народна Республіка
УПА	– Українська повстанська армія
ВВНЗ	– вищий військовий навчальний заклад
ТЦК та СП	– територіальний центр комплектування та соціальної підтримки
МПП	– морально-психологічна підготовка
ТЗП	– технічні засоби пропаганди
СПО	– суспільно-політична обстановка
РОС	– робота з особовим складом
Б(Р)ТГр	– батальйонна (ротна) тактична група
ССО	– сили спеціальних операцій
КПВВ	– контрольний пункт в'їзду-виїзду

ВСТУП

За всю історію збройного протистояння держав практично у кожній армії були люди, які відповідали за проведення заходів, спрямованих на моральне мобілізування особового складу на збройну боротьбу; за проведення інформаційно-пропагандистських заходів, спрямованих як на війська, так і на своє цивільне населення тощо. Вони називались по-різному, мали дещо відмінні функції, але головне завдання, в основному, залишалось незмінним – організація морально-психологічного забезпечення воєнних акцій і підготовки особового складу до їх проведення.

Часто реформи, що не припиняються в Україні, не кращим чином відбивались на структурах, які призначені для формування в особового складу Збройних Сил України необхідного морально-психологічного стану. За ці роки неодноразово змінювалась їх назва: від методистів-організаторів соціально-психологічної служби, заступників командирів з виховної роботи, заступників командирів з гуманітарних питань, заступників командирів по роботі з особовим складом – до заступників командирів з морально-психологічного забезпечення. Разом із зміною назви змінювались організаційно-штатна структура, посадові категорії, кількість посадових осіб тощо. Але основні завдання залишались незмінними – морально-психологічний вплив на особовий склад та інформаційно-пропагандистське забезпечення виконання службово-бойових завдань військовими частинами і підрозділами.

Треба визнати, що фахівці вищезгаданих структур з цими завданнями справлялись. Іноді краще, іноді гірше. Часто у негативних результатах було більше не їх провини, вони, як і всі, були заручниками суспільно-політичного та економічного стану у державі.

Військова діяльність завжди вимагала від людини спеціальної професійної підготовки та наявності комплексу сформованих моральних, психологічних, фізичних та інших якостей. Залежність ходу й результатів збройної боротьби від рівня підготовки та морально-психологічного стану збройних сил обумовлює значну увагу до організації системи підготовки особового складу в арміях провідних країн світу. Не викликає сумніву, що забезпечення необхідного рівня морально-психологічного стану особового складу є вагомим чинником ефективного виконання завдань збройними силами не лише в мирний час, а й у бойових умовах.

Воєнні конфлікти сучасності суттєво відрізняються від війн ХХ століття. Їх основною тенденцією є постійне посилення ролі інформаційно-психологічних способів і форм боротьби. Це, насамперед, проявляється у:

- зростанні масштабів та ефективності інформаційно-психологічних операцій, сил і засобів впливу на морально-психологічний стан особового складу;
- значному збільшенні психогенних втрат серед особового складу (до

70% від загальних);

- відсутності ефективної системи інформаційно-психологічного захисту військ (сил) та населення країни в цілому;
- розширенні та посиленні антитерористичної боротьби;
- перетворенні цивільного населення воюючих сторін засобами морально-психологічного впливу в об'єкт протиборства.

Цілеспрямований вплив на свідомість, підсвідомість, поведінку та психіку військовослужбовця, військових колективів організовувався і проводився будь-якою державою на всіх історичних етапах її розвитку.

Серед чинників, які характеризують могутність ЗС України, найважливішим і визначним є готовність особового складу надійно захищати суверенітет і територіальну цілісність України. Головною умовою забезпечення постійної бойової готовності військ є рівень їхньої бойової підготовки та морально-психологічного забезпечення.

Агресія, розв'язана росією проти України, висуває нові сучасні вимоги до бойової підготовки та застосування військ, морально-психологічного забезпечення, професійної підготовки офіцерських кадрів, їх теоретичної і методичної майстерності. Перед офіцерами всіх ланок військового управління постає складна проблема: мобілізувати зусилля військовослужбовців усіх категорій на ефективне виконання бойових завдань.

Морально-психологічне забезпечення (далі – МПЗ) – це один із основних видів всебічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил). Воно складається з комплексу соціально-політичних, міжнародно-правових, організаційних, військово-соціальних, гуманітарно-освітніх і соціально-психологічних заходів, спрямованих на формування морально-психологічного стану військовослужбовців.

Досвід російсько-української війни та військового будівництва армій провідних держав світу однозначно довів необхідність існування єдиної для повсякденної життєдіяльності та застосування збройних сил системи морально-психологічного впливу на особовий склад та населення країни. МПЗ у Збройних Силах, поряд з іншими видами забезпеченням є об'єктивною необхідністю і чинником підтримання боєготовності та боєздатності підрозділів. І як будь-яке об'єктивне явище вимагає постійного вдосконалення. Вивчення та впровадження досвіду організації МПЗ підготовки та застосування ЗС України здійснюється з метою виявлення закономірностей і тенденцій розвитку системи МПЗ та вироблення рекомендацій щодо її удосконалення. У першу чергу це стосується впровадження змін у діяльність структур МПЗ ЗС України для покращення (нарощування) спроможностей сил і засобів МПЗ шляхом:

- удосконалення керівних документів щодо організації та проведення заходів МПЗ підготовки та застосування ЗС України;
- використання досвіду у системі військової освіти для вдосконалення підготовки фахівців структур МПЗ.

У запропонованій публікації здійснена спроба проаналізувати шлях становлення та розвитку системи морально-психологічного забезпечення

ЗС України та досвід організації і проведення заходів МПЗ в ході ведення російсько-української війни. Досвід ґрунтується на керівних документах, доповідях і аналізах організації та проведення заходів МПЗ органів управління МПЗ ЗС України різних рівнів.

РОЗДІЛ 1.

СТАН СИСТЕМИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ АГРЕСІЇ

1.1. МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ: СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ

Світовий і вітчизняний досвід військового будівництва свідчить про те, що роль морального духу військ, як найважливішого засобу досягнення перемоги у сучасній війні значно зростає.

Досвід проведення ООС (АТО), а особливо відбиття широкомасштабної агресії росії, показав, що досягнення морально-психологічної переваги над супротивником буде відігравати вирішальну роль у визначенні переможця.

Вітчизняний досвід переконливо свідчить, що ворог намагається активно впливати на моральні та психологічні якості, психофізіологічний стан, настрій, бойову активність особового складу наших військ у мирний і воєнний часи.

У ЗС України питання всебічного забезпечення застосування військ (сил) носить комплексний характер і розглядається, як сукупність бойового (оперативного), технічного, тилового, морально-психологічного та медичного забезпечення (див. рис. 1.1.).

Рис. 1.1. Роль морально-психологічного забезпечення в загальній системі всебічного забезпечення

Зазначені види всебічного забезпечення взаємопов'язані та взаємозалежні один від одного, адже всі вони покликані забезпечити

належний рівень боєздатності військ (сил) – успішне виконання ними поставлених бойових завдань.

У ході підготовки до застосування військ (сил), морально-психологічне забезпечення спрямовується на формування морально-бойових (моральних, військово-професійних, психологічних (психофізіологічних) тощо) якостей, які визначають зміст і сформованість морально-психологічного стану особового складу військ (сил), відображають його готовність та здатність до активних та організованих дій в умовах сучасного бою.

В ході ведення бойових дій, морально-психологічне забезпечення спрямовується на підтримання морально-психологічного стану особового складу військ (сил) на рівні необхідному для успішного виконання бойових завдань.

МПЗ підготовки і застосування ЗС України – це вид всебічного забезпечення, підготовки і ведення бойових дій, який має за мету формування, підтримання та поновлення МПС особового складу військ (сил), необхідного дія успішного виконання завдань за призначенням.

МПЗ підготовки і застосування ЗС України включає дві підсистеми:

- *МПЗ підготовки до застосування військ (сил);*
- *МПЗ застосування військ (сил).*

МПЗ підготовки військ (сил) – це система заходів, спрямованих на формування в особового складу морально-психологічних якостей і здатностей, що визначають зміст і сформованість МПС та забезпечують якісне виконання особовим складом військ (сил) завдань за призначенням.

МПЗ підготовки до застосування військ (сил) здійснюється за напрямками:

- МПЗ оперативної і бойової підготовки військ (сил);
- МПЗ службово-бойової діяльності (внутрішньої, вартової служби, бойового чергування);
- МПЗ бойової готовності, приведення і відновлення військ (сил) у боєздатний стан;
- МПЗ військової дисципліни і профілактики правопорушень тощо.

МПЗ застосування військ (сил) – це сукупність узгоджених і взаємопов'язаних за метою, завданнями, місцем і часом заходів впливу на свідомість і психіку, МПС особового складу військ (сил), які проводяться за єдиним замислом і планом, для забезпечення успішного виконання особовим складом військ (сил) завдань за призначенням.

МПЗ застосування військ (сил) здійснюється за напрямками:

- МПЗ бойових дій (операцій);
- МПЗ виконання військами (силами) інших, визначених законодавством України, завдань (рятувальні, пошукові, антитерористичні, міжнародні операції з підтримання миру та безпеки, участі у заходах особливого періоду тощо).

Об'єктом морально-психологічного забезпечення, як виду всебічного забезпечення, й системи морально-психологічного забезпечення в цілому є – особовий склад.

Предметом морально-психологічного забезпечення є – морально-психологічний стан особового складу.

Метою морально-психологічного забезпечення – є процес формування, підтримання та відновлення морально-психологічного стану особового складу на рівні, необхідному для якісного виконання бойового завдання (див. рис. 1.2.).

Рис. 1.2. Мета морально-психологічного забезпечення

Складовими МПЗ є інформаційно-пропагандистське та психологічне забезпечення.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення (далі – ІПЗ) – це цілеспрямована діяльність органів військового управління, командувачів, командирів (начальників), посадових осіб структурних підрозділів МПЗ щодо інформаційного впливу на свідомість особового складу з метою зміцнення його МПС, формування і поширення ідейних переконань, національних цінностей, стійкої мотивації та готовності до збройного захисту державного суверенітету, територіальної цілісності України, адекватного розуміння військовослужбовцями воєнно-політичної та СПО, завдань, покладених на війська (сили), умов та особливостей їх виконання.

ІПЗ здійснюється за такими напрямками:

- внутрішньо-комунікаційна робота;
- військово-патріотична робота;
- культурологічна робота;
- забезпечення ТЗП.

Психологічне забезпечення (далі – ПсЗ) – цілеспрямована діяльність органів військового управління, командувачів, командирів (начальників), службових осіб структур МПЗ з метою психологічного відбору, формування, підтримання і відновлення в особового складу військ (сил) психологічної готовності до виконання завдань, емоційно-вольової стійкості до негативних психологічних чинників у будь-яких умовах обстановки, зниження психогенних втрат та збереження психічного здоров'я військовослужбовців.

Психологічне забезпечення здійснюється за напрямками:

- соціально-психологічне діагностування;
- психологічна підготовка;
- соціально-психологічний супровід.

Під системою морально-психологічного забезпечення розуміється сукупність функціонально взаємопов'язаних суб'єктів, сил, засобів,

технологій і методик впливу на свідомість і психіку, МПС особового складу військ (сил) з метою успішного виконання поставлених завдань.

Сили морально-психологічного забезпечення – це суб'єкти морально-психологічного забезпечення і, зокрема, органи з МПЗ в їх організаційно-штатній структурі.

До сил МПЗ належать: командувачі, командири (начальники), заступники командувачів, командирів (начальників), офіцери штабів, начальники родів військ та служб, службові особи структур МПЗ усіх рівнів, військові капелани, громадські (волонтерські) організації (за згодою).

Засоби морально-психологічного забезпечення – це матеріальні засоби та елементи суспільної діяльності, які використовуються з метою підтримання належного морально-психологічного стану особового складу, його мобілізації на виконання покладених бойових завдань.

До засобів МПЗ належать: психодіагностичні комплекси та їх програмне забезпечення, штатні, штатно-

для виконання завдань МПЗ. У ході оцінювання обстановки, підготовки табельні та нетабельні придатні до використання технічні засоби пропаганди (далі – ТЗП), а також засоби військових та цивільних ЗМІ (телерадіокомпаній, телерадіостудій, редакцій та видавництв тощо), типографій, військових оркестрів, ансамблів, закладів культури, музеїв та іншої місцевої інфраструктури, яка використовується в інтересах МПЗ.

Загальне керівництво МПЗ покладається на командувачів, командирів (начальників), які відповідають за формування та підтримання на належному рівні МПС особового складу військ (сил).

Штаби усіх рівнів організовують залучення сил та засобів інших видів забезпечення оперативних розрахунків штаби враховують: висновки з оцінки СПО в зоні (районі) дій військ (сил); МПС особового складу військ; мету та спрямованість інформаційно-психологічних впливів противника; пропозиції щодо МПЗ.

Безпосередніми організаторами МПЗ у військах (силах) є заступники командувачів, командирів (начальників) з МПЗ, які відповідають за планування, організацію та виконання заходів МПЗ.

МПЗ організують командири спільно із штабами і структурами з МПЗ:

**командири:*

- відають розпорядження щодо морально-психологічного забезпечення;
- здійснюють контроль за виконанням своїх розпоряджень;
- корегують їх;
- дають оцінку морально-психологічному забезпеченню;
- ставлять завдання щодо покращення морально-психологічного забезпечення;

**структури з МПЗ:*

- узгоджують з штабами термін і місце проведення заходів морально-психологічного забезпечення;
- відповідають за виконання розпоряджень щодо морально-психологічного забезпечення;
- організують забезпечення, складають плани;
- доповідають командирам і вищестоящим структурам з МПЗ про морально-психологічний стан особового складу та проведені заходи МПЗ;
- здійснюють методичну підготовку командирів і їх заступників з МПЗ;
- надають допомогу і здійснюють контроль;
- особисто проводять заходи МПЗ;

- вивчають та запроваджують передовий досвід;
- виявляють недоліки та розробляють шляхи їх усунення;
- активно застосовують заохочення;
- готують і проводять підсумки МПЗ;
- відпрацьовують пропозиції до розпоряджень з МПЗ.

Таким чином, можна зробити такі висновки:

1. МПЗ спрямовано на підтримання високої боєздатності та готовності військ до виконання бойових завдань шляхом формування високого МПС власних військ і забезпечення морально-психологічної переваги над військами противника.

2. Вирішення завдань, що стоять перед військами із заданою ефективністю можливе за умови надійного функціонування системи їх морально-психологічного забезпечення, як одного з видів всебічного забезпечення військ.

3. Нові завдання, що стоять перед ЗС України в сучасних умовах, постійно диктують необхідність підвищення ефективності усієї системи морально-психологічного забезпечення. Головне полягає в тому, щоб робота командирів (начальників), структур МПЗ і їх службових осіб у сфері морально-психологічного забезпечення носила глибоко творчий, новаторський характер, відповідала сучасним вимогам щодо відбиття агресії, зміцнення обороноздатності держави, реформування та розвитку Збройних Сил, які за будь яких умов забезпечать її надійну безпеку.

1.2. СТАН СИСТЕМИ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ НАПЕРЕДОДНІ ПОЧАТКУ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНСЬКОЇ І ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Українське військо – жива основа, на якій у молодого покоління формується почуття української ідентичності, національної гордості, любові і відданості Україні. Українська армія – це не лише військовий організм. Це – середовище української думки, слави і духу. Історичний досвід суворо застерігає, що недооцінювання політичними і військовими керівниками ролі морально-виховного впливу у справі формування морально-психологічного стану військ, зміцнення військової дисципліни тощо врешті-решт призводить до розвалу армії та її поразки у війні, а відтак – і до катастрофи держави.

За всіх часів існування людства вихованню воїнів приділяли особливу увагу.

Військове виховання на теренах України відбувалось з давніх-давен. Особливого розмаху набуло в часи козаччини та визвольних змагань.

Численні приклади морально-психологічної підготовки козаків можна знайти в архівних і опублікованих працях вітчизняних та зарубіжних дослідників. Аналіз цих матеріалів з точки зору сучасних поглядів на призначення і зміст морально-психологічного забезпечення переконливо свідчить про успадкування ЗС України досвіду героїчного минулого.

Побратимство, вміння долати важкі психічні навантаження, при звичаї до труднощів служби, високій рівень організованості, сувора дисципліна, готовність віддати життя за волю України були притаманні козакам.

Хоча національно-визвольні змагання 1917-1920 рр. і не принесли нашому народові омріяної волі й незалежності, проте сприяли подальшому розвитку морально-виховної роботи.

В ході національно-визвольних змагань гостро постала проблема організації виховання національно-свідомих збройних захисників України. Нажаль, відсутність внутрішньої єдності в українському суспільстві (армія не була й не могла бути винятком) заважала її ефективності.

Серед низки причин, що призвели до негативних наслідків, слід окремо визначити помилкову спробу деполітизації армії. Уже на початковому етапі Українська регулярна армія виявилася роззброєною ідеологічно, а вакуум національної ідеї заповнювався ідеологією більшовиків, порушуючи моноліт армії. В умовах жорсткої воєнно-політичної боротьби деполітизація армії – принципова й фатальна помилка будь-якої влади.

Лише шляхом аналізу власних прорахунків тодішнє військово-політичне керівництво держави (хоча із запізненням) дійшло висновку щодо необхідності організації системного виховного впливу на особовий склад військ. Проте час було змарновано.

Україна часів гетьманату та Директорії

З іншого боку, у війсьній організації УНР, Гетьманату, Директорії вперше в історії українського війська формуються спеціальні виховні органи з певною програмою діяльності, системою управління й технологіями. Метою роботи створених виховних структур була організація впливу на свідомість і поведінку вояків для ефективного виконання ними бойових завдань.

Разом з тим, незважаючи на важливість організації виховної роботи в армії, не була створена чітка система роботи з особовим складом. У проведенні морально-психологічного впливу переважали національно-державна та релігійна складові, а соціальні проблеми війська залишалися без уваги. Була відсутня система підготовки відповідних фахівців.

Досвід, набутий у період збройної боротьби за державну незалежність, як ніколи важливий на сучасному історичному етапі розвитку ЗС України, перш за все для врахування допущених у минулому прорахунків щодо національно-військового будівництва. Також важливо приділяти увагу проблемам організації виховання не лише військовослужбовців, а й кожного члена суспільства.

Звідси важливий урок для сучасників: національна армія повинна мати професійну, науково-обґрунтовану, комплексно вибудовану, духовно та соціально самодостатню, налаштовану національно-державницьким спрямуванням структуру для здійснення морально-психологічного впливу на особовий склад військ і населення країни та їх захисту від негативного інформаційно-психологічного впливу противника.

Розглядаючи предмет визначеного питання, слід зазначити, що так звані «виховні органи», призначені дбати про душу та думки солдата, за період з 1991 року були піддані ґрунтовному реформуванню вісім разів.

У ході створення основ ЗС України одночасно формувалась правова основа їх діяльності, реорганізовувалась структура, створювалась система управління, забезпечення та інші елементи, необхідні для їх функціонування.

Пошук шляхів організації впливу на свідомість військовослужбовця, механізмів вирішення питань соціального забезпечення, що гостро постали перед керівництвом новоствореної армії, привів до створення у квітні 1992 року структур Соціально-психологічної служби, які функціонували протягом 1992-1994 років.

Система підготовки офіцерських кадрів для структур соціально-психологічної служби була започаткована у серпні 1992 року. На базі 10-х Вищих центральних курсів у м. Києві був створений Науково-дослідний і методичний центр соціально-психологічної служби ЗС України. Усього за період 1992-1995 років у Науково-дослідному і методичному центрі пройшли перепідготовку 2427 офіцерів. Одночасно, у цей же час, був створений Київський військовий гуманітарний інститут.

Досвід організації виховної роботи у ЗС України протягом 1992-1994 років свідчив як про її необхідність взагалі, так і про потребу її постійного збагачення та оновлення.

Враховуючи вимоги життя та пропозиції, що надходили до МО України з видів ЗС України та військових округів, Військова колегія МО України дійшла висновку про необхідність переформування структур

соціально-психологічної служби в органи виховної та соціально-психологічної роботи для підвищення ефективності організації діяльності у цій сфері.

Для підвищення ролі і статусу виховної роботи структури соціально-психологічної служби у 1994 році було реформовано в органи виховної та соціально-психологічної роботи, а потім – виховної роботи.

Згідно із Постановою Кабінету Міністрів України Соціально-психологічне управління МО України 05.02.1994 року було реорганізоване в Головне управління виховної та соціально-психологічної роботи (ГУ ВСПР) МО України.

На ГУ ВСПР покладалися загальне управління всіма виховними структурами у ЗС України, розроблення керівних документів, методичних вказівок, організація морально-психологічного забезпечення життєдіяльності військ тощо.

29.04.1994 року Головне управління виховної та соціально-психологічної роботи МО України було перейменоване у Головне управління виховної роботи (ГУВР), органи виховної та соціально-психологічної роботи перейменовувались в органи виховної роботи.

Подальше будівництво ЗС України зумовило необхідність перегляду та вдосконалення правової та нормативної бази діяльності органів виховної роботи в мирний і воєнний час.

Прийняття 04.09.1998 року Президентом України Указу “Про Концепцію виховної роботи у ЗС України та інших військових формуваннях України” стала важливою віхою в розвитку організації виховної роботи.

Концепція виховної роботи головною метою визначала забезпечення єдності навчання і виховання особового складу ЗС України.

Одночасно зазначалося, що результативність виховної роботи досягається поєднанням зусиль командирів (начальників), штабів, органів виховної роботи, тобто це визначало, що виховання підлеглих – справа не лише фахівців виховних структур.

Наказом МО України від 05 травня 1999 року №142 була затверджена “Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) ЗС України”, цим самим було завершено штучний поділ на функціонування системи МПЗ у мирний і воєнний час, що не допускається вже десятки років у сучасному військовому мистецтві армій провідних країн світу.

Відповідно до вимог діючих, на той момент, керівних документів, службові особи органів по роботі з особовим складом у мирний та воєнний час повинні були займатися різними видами діяльності. А саме: у мирний час заступники по роботі з особовим складом відповідали за організацію виховної роботи, а у особливий період (воєнний час) – за морально-психологічне забезпечення.

На виконання вимог розпорядження Президента України “Щодо реформування гуманітарної сфери ЗС України” був виданий наказ МО України від 13.12.2003 року №438 “Про введення посад та структурних підрозділів з гуманітарних питань у ЗС України” та створений Департамент соціальної та гуманітарної політики Міністерства оборони, а пізніше, Головне управління гуманітарних питань та соціального захисту, що стало початком руйнації більш менш сформованої системи виховної роботи.

ЧИСЕЛЬНІСТЬ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У 1993 – 2015 РОКАХ

Указом Президента України від 12.01.2004 року була затверджена “Концепція гуманітарного і соціального розвитку у ЗС України”. Міністр оборони України А. Гриценко 07.03.2006 року підписав директиву, відповідно до якої відбулась трансформація (ліквідація) Головного управління з гуманітарних питань ЗС України в соціально-психологічне управління Головного управління особового складу Генерального штабу ЗС України. Відповідна трансформація відбулась на всіх рівнях структур з гуманітарних питань. Було ліквідовано самостійні структури з гуманітарних питань в оперативно-тактичній та стратегічній ланках управління.

Все це стало підґрунтям суттєвого зниження не тільки їх ролі та статусу, а й радикального послаблення морально-психологічного впливу на війська.

Об’єктивні зміни суспільно-політичної ситуації у світі та країні, необхідність розвитку ЗС України вимагали поліпшення роботи щодо зміцнення бойового духу військ.

Із введенням в дію наказу МО України від 06.06.2008 року №244 “Про введення посад та структурних підрозділів з виховної та соціально-психологічної роботи” була знову створена самостійна управлінська вертикаль органів ВСПР, розпочалось відновлення нормативно-правової бази їх практичної діяльності.

Відповідно до вимог Концепції реформування і розвитку ЗС України на період до 2017 року, затвердженої Указом Президента України від 29.12.2012 року у 2013 році у ЗС України були введені посади та структурні підрозділи по роботі з особовим складом.

Не може не бентежити такий “калейдоскоп” пертурбацій та “реформ” виховних структур ЗС України. Як правило, зміна базового терміну

здійснювалася без будь-якого наукового обґрунтування ролі виховної системи в реалізації функціонального призначення ЗС України, не спиралася на наукові дослідження та практичні результати щодо змістовного наповнення цієї системи та її складових. Останні, у свою чергу, не забезпечувалися технологіями їх реалізації, кадровим, організаційно-методичним і матеріально-технічним ресурсом і були приречені «не працювати» або «працювати» неефективно.

У результаті склалася парадоксальна ситуація: система виховної роботи (роботи з особовим складом) створена, органи функціонують у реальному правовому полі, а концептуальні проекти основних напрямів подальшого розвитку не узгоджуються між собою, ґрунтуються на основі різних підходів. Вони і не могли узгоджуватись між собою, тому що, на кінець 2013 року у ЗС України функціонувало шість!!! концепцій, які дезорієнтували не тільки командирів (начальників), як керівників виховними процесами, а й самих офіцерів структур по роботі з особовим складом, які почали вже «блукати» у нетрях керівних документів, а саме: «Концепція ВР у ЗС та інших військових формуваннях України» від 04.09.1998 р., «Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) ЗС України» від 05.05.1999 р., «Концепція гуманітарного і соціального розвитку у ЗС України» від 12.01.2004 р., «Концепція військово-патріотичного виховання у ЗС України» від 08.06.2010 р., «Концепція впровадження психологічної підготовки у ЗС України» від 07.12.2012 р., «Концепція ідеологічної роботи у ЗС України» від 05.02.2013 р.

1.3. МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ АНТИТЕРОРИСТИЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ ТА ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ НА ТЕРИТОРІЇ ЛУГАНСЬКОЇ І ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

1.3.1. Проблеми організації морально-психологічного забезпечення на початковому етапі проведення Антитерористичної операції на території Луганської і Донецької областей

Досвід проведення АТО військами (силами) ЗС України, діяльність органів військового управління, командирів, штабів, офіцерів по роботі з особовим складом на її початковому етапі в цілому продемонстрував загальну дієвість системи МПЗ застосування військ (сил).

Організація заходів МПЗ у перші місяці АТО здійснювалася в достатньо нелегких та специфічних умовах, що характеризувалися:

- веденням гібридної (військової, інформаційної, економічної тощо) агресії проти України з боку рф, ескалацією збройного протистояння;
- наявністю у політичній системі, органах державної влади та місцевого самоврядування України широкої мережі агентів впливу рф, завербованих спецслужбами рф політичних діячів та державних службовців;

**14 квітня 2014 року
офіційний початок АТО**

- значним олігархічним та кримінальним впливом на прийняття рішень представниками органів державної влади та місцевого самоврядування;
- стійке політичне протистояння між різновекторними групами політичних та бізнесових еліт;
- нормативно-правова невизначеність темпів та заходів реформування ЗС України в умовах обмеженого фінансування;
- зміна загальної системи комплектування ЗС України, проведення заходів часткової мобілізації, повернення до змішаного типу комплектування ЗС України за екстериторіальним принципом;
- трансформація духовних цінностей і потреб людей;
- проникнення світових проблем та загроз (тероризм, релігійна непримиримість, радикальний екстремізм, глобальні екологічні катастрофи) до свідомості кожного українця;
- масований інформаційний вплив на свідомість кожного українця, намагання підмінити загальні цінності ситуативними преференціями і вигодою;
- діяльністю диверсійно-розвідувальних груп рф, сплеском організованих рф сепаратистських рухів.

Склася достатньо складна та унікальна ситуація, коли ті сценарії застосування ЗС України, які розігрувалися під час навчань в умовах нестабільної суспільно-політичної обстановки на території Закарпаття, Чернівецької та Одеської областях стали реальністю на сході держави.

Діяльність сепаратистських угруповань, блокування місцевих адміністрацій, поява незаконних збройних формувань, підбурювання місцевого населення до непокори, проблема організації взаємодії з органами державної влади та місцевого самоврядування, підрозділами

Міністерства внутрішніх справ та Національної гвардії України – стали суворюю реальністю.

Разом з тим, існуюча на той час система морально-психологічного забезпечення продемонструвала *низку недоліків та проблемних питань*.

Основні недоліки організації заходів морально-психологічного забезпечення у начальний період проведення АТО були визначені у Директиві Генерального штабу ЗС України від 05.06.2014 року №Д-14 “Про організацію морально-психологічного забезпечення військових частин (підрозділів) ЗС України під час забезпечення заходів антитерористичної операції”:

- недостатній рівень професійної підготовленості офіцерів ланки рота-батальйон з питань організації індивідуальної роботи з підлеглим особовим складом, інформаційно-роз'яснювальної роботи в умовах обстановки, яка динамічно змінюється в районах проведення антитерористичної операції;
- неспроможність керівництва військових частин (підрозділів) організовувати взаємодію з місцевим населенням, ефективно співпрацювати з органами місцевого самоврядування та громадськими активістами для забезпечення всебічної підтримки дій військових частин (підрозділів);

- неналагодженість системи психологічної та соціальної підтримки сімей військовослужбовців у місцях їх проживання, недостатнє використання потенціалу територіальних громад та волонтерів;
- відсутність системи психологічної реабілітації всіх категорій військовослужбовців, в тому числі після випадків бойових зіткнень, загибелі та поранення військовослужбовців;
- нагальна потреба в удосконаленні нормативно-правової бази щодо вирішення окремих питань соціального захисту військовослужбовців;
- низька ефективність медичного огляду та професійно-психологічного добору військовозобов'язаних, формування підрозділів з урахуванням індивідуальних військово-професійних та індивідуально-психологічних якостей;
- відсутність єдиного координуючого центру з питань виконання завдань інформаційного забезпечення проведення визначених заходів та взаємодії з засобами масової інформації, підготовки матеріалів щодо оперативного та об'єктивного інформування суспільства про виконання завдань за призначенням військовими частинами (підрозділами) ЗС України;
- недосконалість системи інформаційно-пропагандистського забезпечення та контрпропаганди, недостатня ефективність існуючих технічних засобів пропаганди, їх невідповідність вимогам сьогодення.

Як ми вже зазначали вище, на той момент *існувала критична суперечність та неузгодженість вимог цілого ряду керівних документів щодо організації заходів морально-психологічного забезпечення, які не відповідали викликам і загрозам “гібридної війни”*, що, у свою чергу, викликало протиріччя між потребою у забезпеченні морально-

психологічної готовності особового складу, стійкості до негативного інформаційно-психологічного впливу противника, підтримання належного рівня морально-психологічного стану військ (сил) та існуючою нормативно-правовою базою з питань МПЗ мирного часу, яка не враховувала нових умови ведення бойових дій.

У цих документах було закладено “пострадянський” підхід і здійснено штучний поділ на функціонування системи МПЗ у мирний і воєнний час. Відповідно до вимог діючих керівних документів, службові особи органів по роботі з особовим складом у мирний та воєнний час повинні були займатися різними видами діяльності. А саме: у мирний час заступники по роботі з особовим складом відповідали за організацію виховної роботи, а у особливий період (воєнний час) – за морально-психологічне забезпечення (див. табл. 1.1.).

Таблиця 1.1.

Розподіл складових морально-психологічне забезпечення в умовах мирного часу та в особливий період

У мирний час	В особливий період (воєнний час)
Указ Президента України від 04.09.1998 №981/98 “Про Концепцію виховної роботи у Збройних Силах та інших формуваннях України”	Наказ МО України від 05.05.1999 №142 “Про затвердження Концепції МПЗ підготовки та ведення операцій (бойових дій) ЗС України”
Складові виховної роботи: 1. МПЗ бойової і мобілізаційної готовності військ (сил), бойового чергування, бойової служби, оперативної та бойової підготовки, специфічної діяльності військових формувань. 2. МПЗ військової дисципліни та профілактика правопорушень. 3. Інформаційно-пропагандистське забезпечення. 4. Культурно-просвітницька робота. 5. Військово-соціальна робота.	Складові МПЗ: 1. Інформаційно-пропагандистське забезпечення. 2. Психологічне забезпечення. 3. Воєнно-соціальна робота. 4. Культурно-виховна робота. 5. Інформаційно-психологічна протидія.

Крім того, ми вже зазначали, що станом на початок проведення АТО діяли ще чотири концепції: “Концепція гуманітарного і соціального розвитку у ЗС України” від 12.01.2004 р., “Концепція військово-патріотичного виховання у ЗС України” від 08.06.2010 р., “Концепція впровадження психологічної підготовки у ЗС України” від 07.12.2012 р., “Концепція ідеологічної роботи у ЗС України” від 05.02.2013 р.

Одним з основних проблемних питань стала *відсутність підготовлених фахівців та відповідних засобів для організації та виконання завдань за складовими та напрямками МПЗ у бойових умовах.*

Виявилася *недостатньо ефективною система управління морально-психологічним забезпеченням* через Головний командний Центр ЗС України – чергування офіцерів по роботі з особовим складом

(РОС) у складі чергових змін ОКП ГШ не забезпечувало керівний склад ані достатньою інформацією, ані ефективним зв'язком та оперативним обміном інформацією з офіцерами по РОС батальйонних тактичних груп.

Починаючи з 2013 року була порушена система управління морально-психологічним забезпеченням. Директивою ГШ ЗС України від 16.04.2013 року “Про структуру та склад пунктів управління ЗС України стратегічного та оперативного рівнів” підрозділи МПЗ були введені до складу Тилового командного пункту ГШ ЗС України.

Опробування даної моделі управління морально-психологічним забезпеченням у ході ДКШН “Осінній циклон-2013” підтвердило її неефективність. Крім того, знаходження заступника командувача по роботі з особовим складом – начальника управління оперативного командування відокремлено від підрозділу МПЗ та покладання на нього невластивих завдань (наприклад, з організації та проведення заходів ІПсО) призвело до неспроможності органів по роботі з особовим складом своєчасно реагувати на динамічні зміни обстановки та доводити до військових частин оперативні та розпорядчі документи з морально-психологічного забезпечення, здійснювати управління та контроль заходами МПЗ тощо.

Враховуючи зазначене, Головним управлінням по роботі з особовим складом ЗС України у лютому 2014 року були опрацьовані та надані обґрунтовані пропозиції до Головного оперативного управління Генерального штабу ЗС України щодо введення підрозділів морально-психологічного забезпечення, як структурних елементів усіх основних командних пунктів (КП) відповідних рівнів. Реалізація даного рішення дозволила більш якісно виконувати завдання на етапах підготовки та застосування військ (сил) за призначенням.

Виконання практичних заходів першої хвилі мобілізації виявило цілу низьку проблемних питань, пов'язаних з організацією МПЗ, вивчення військовозобов'язаних та проведення роботи з особовим складом безпосередньо в підрозділах. Відповідно до Настанови з мобілізаційного розгортання “Планування комплектування військ військовозобов'язаними” *вивчення приписного складу та техніки представниками військових частин практично не здійснювалося*. Через це виникли серйозні проблеми.

Призов виявив системні *недоліки в організації професійно-психологічного відбору та розподілу військовозобов'язаних*, необхідність оперативного виправлення помилок щодо їх призову, які були допущені військовими комісаріатами:

- значний відсоток військовозобов'язаних (до 20%) взагалі відмовилися від отримання мобілізаційних розпоряджень (найбільша кількість у Київському МВК та Львівському ОВК, у східних і південних областях);

- в прикордонних районах Закарпатської, Чернівецької, Львівської та Івано-Франківських областей спостерігалася тенденція щодо зменшення чисельності мобілізаційних ресурсів у зв'язку з масовим виїздом на сезонні роботи за кордон;
- вивчення приписного складу, їх морально-ділових та військово-професійних якостей не здійснювалося, мали місце численні факти призову померлих осіб, хворих на онкологічні захворювання, ВІЛ, туберкульоз, хронічний алкоголізм, засуджених за тяжкі злочини тощо;
- в кожній військовій частині мали місце скарги, а інколи бунти з елементами агресії військовозобов'язаних з причини введення їх в оману представниками військових комісаріатів щодо термінів мобілізації. Військові комісаріати навіть після оприлюднення Указу в.о. Президента України від 17.03.14 року №303/2014 "Про часткову мобілізацію" не доводили до військовозобов'язаних дійсної інформації стосовно термінів проходження служби;
- прибуття до військових частин військовозобов'язаних у нетверезому стані, факти систематичного вживання ними спиртних напоїв, відмови від виконання службових обов'язків, самовільні залишення військовозобов'язаними місць служби та їх повернення з різних причин до комплектуючих військових комісаріатів – це те, з чим мали справу військові частини;
- необхідність прийняття рішення керівниками підприємств (установ, організацій) щодо збереження за військовозобов'язаними робочих місць;
- забезпечення своєчасного нарахування та виплати грошового забезпечення (на початку це було 6 грн за добу);

- відтермінування сплати державного податку військовозобов'язаними приватними підприємцями на вимоги його сплати з боку державних фіскальних органів;
- надання кредитних канікул на період перебування на військовій службі та замороження виплат кредиту на час мобілізації;
- вирішення питань перенесення строків участі у заліково-екзаменаційних сесіях студентам заочного навчання тощо.

Зазначені недоліки стали прямим наслідком відсутності офіцерів по роботі з особовим складом у районних, а офіцерів-психологів – в обласних військкоматах, що не дозволяло здійснювати якісне вивчення (відбір, своєчасне відсіювання) військовозобов'язаних.

Все це призводило до того, що у значної кількості військовозобов'язаних була відсутня позитивна мотивація до захисту Вітчизни, її територіальної цілісності, а у деяких випадках – відкриті негативні заяви, обговорення, підбурювання.

Щодо розв'язання зазначених проблем значна, і деякою мірою, вирішальна робота була здійснена офіцерами Головного управління по РОС ЗС України спільно з Головним оперативним управлінням, Головним управлінням оборонного та мобілізаційного планування ГШ ЗС України щодо опрацювання ряду пропозицій до змін законодавства України з питань соціального та правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей.

Проведення заходів відмобілізування військових частин показало, що *існуючі штати, укомплектованість та професійна підготовка офіцерського складу структур по РОС не дозволяли в обмежений проміжок часу вивчати військовозобов'язаних і здійснювати їх розподіл по підрозділам у визначені терміни.*

Більш того, в більшості випадків, значна частина офіцерів-психологів ще раніше убували в райони бойового застосування у складі Б(Р)ТГр як заступники командирів підрозділів по роботі з особовим складом.

Залучення до роботи з військовозобов'язаними цивільних психологів центрів соціальних служб для молоді та навчальних закладів за необхідності цілодобової роботи в умовах особливого періоду, а особливо – з проблемними військовозобов'язаними, зайвий раз довело провальність експерименту щодо введення до штатів бригад замість військових психологів цивільних, ініційованого Головним управлінням оборонного та мобілізаційного планування Генерального штабу ЗС України.

Що стосується рівня фахової підготовленості військовозобов'язаних офіцерів структур по роботі з особовим складом то часто вони призначалися не за прямими військово-обліковими спеціальностями, а інколи взагалі не мали гуманітарної освіти та досвіду роботи з особовим складом.

У перші ж дні постала проблема фахової підготовки офіцерів структур по роботі з особовим складом, лише 27% яких мали базову гуманітарну освіту. Загальна професійна неготовність та нездатність більшості з них організовувати заходи морально-психологічного забезпечення призвела до того, що на допомогу їм було відряджено низку

офіцерів оперативно-тактичної та стратегічної ланки (бригада – оперативне командування – Головне управління) (див. – табл. 1.2.).

Таблиця 1.2.

Укомплектованість структур по роботі з особовим складом

	На початок збройної агресії		
	За штатом	За списком	У відсотках
Всього за ЗС України, з них:	1951	1501	77 %
заступників командирів батальйонів;	297	265	89 %
заступників командирів рот;	214	116	54 %
офіцерів-психологів батальйонів	133	81	61 %

Як зазначив тоді начальник Генерального штабу – Головнокомандувач ЗС України: “Сьогодні Генеральний штаб, на жаль, просто вимушений безпосередньо керувати батальйонними тактичними групами”.

Ще одна проблема – низька здатність офіцерів структур по РОС оцінювати морально-психологічний стан особового складу та суспільно-політичну обстановку в районах виконання завдань за призначенням та реагувати на її зміни.

Крім вищезазначених недоліків можна визначити загальні проблемні питання щодо організації та проведення заходів МПЗ, які виникли в ході виконання завдань на початковому етапі АТО.

Під час відмобілізування (прийом особового складу та матеріальних засобів):

- відсутність нормативного документу про включення довідково-інформаційного центру до складу пункту прийому особового складу для здійснення попереднього соціально-психологічного вивчення військовозобов'язаних та проведення інформаційної роботи, а також не передбачено необхідності попереднього соціально-психологічного вивчення особового складу, який прийшов по мобілізації;
- на той період у військових комісаріатах як на мирний, так і на воєнний час, було передбачено тільки 1 посада заступника військового комісара з виховної роботи, що не дало можливість в повному обсязі виконати завдання морально-психологічного забезпечення, в першу чергу, здійснення соціально-психологічного вивчення мобілізаційних ресурсів. Це в подальшому стало однією з причин надходження до військових частин військовозобов'язаних, які за своїми морально-діловими якостями

не були гідні до проходження військової служби, виявилися психологічно та фізично неготовими до виконання завдань в зоні ведення бойових дій;

- надання у військових комісаріатах недостовірної інформації щодо термінів та місць проходження служби військовозобов'язаними;
- відсутність інформації щодо термінів перебування в зоні АТО та можливої ротації;
- низькій рівень підготовки військовозобов'язаних та практично відсутня система бойового злагодження між окремими підрозділами БТГР (військовозобов'язані проходили підготовку та бойове злагодження в одних підрозділах, проте, в зону АТО були відрядженні у складі інших);
- формальний соціально-демографічний, медичний та психологічний відбір військовозобов'язаних;
- неналежна організація фінансового забезпечення військовослужбовців, яка приводила до неможливості користуватися наявними на зарплатних картках коштами;
- невідповідність норм речового забезпечення умовам зносу обмундирування та взуття у бойових умовах.

Під час підготовки підрозділів до виконання завдань за призначенням:

- недостатня укомплектованість та низький рівень підготовки офіцерів структур по роботі з особовим складом первинної ланки, призваних із запасу;
- відсутність кіно, відеоматеріалів українського виробництва для пропагандистської та психологічної роботи з особовим складом;
- застарілість технічних засобів пропаганди (далі – ТЗП), які не давали змоги їх використовувати у заходах морально-психологічного забезпечення застосування військ в повному обсязі. Табелі до штатів бригад, полків та окремих батальйонів включали в себе морально застарілі технічні засоби пропаганди;
- спеціальна та цільова психологічна підготовка особового складу практично не проводилась у зв'язку з відсутністю підготовлених фахівців (90% офіцерів, які прийшли на посади офіцерів по роботі з особовим складом, під час мобілізації, не мали навіть спорідненої спеціальності).

Під час ведення бойових дій:

- неможливість здійснення оперативної доставки періодичних видань безпосередньо в райони застосування військ. Це було пов'язано, в першу чергу, з постійною зміною районів розташування підрозділів та їх приховуванням. Доставка кореспонденції силами ФПЗ здійснювалася тільки до командного пункту військової частини. Як правило, періодичні видання доставлялись не регулярно;
- у зв'язку з відсутністю сучасних засобів отримання інформації на рівні взвод, рота не давало можливості в повній мірі проводити заходи інформування та протидії інформаційно-психологічному впливу противника;
- відсутність нормативного документу щодо залучення до роботи з військовослужбовцями представників духовенства, інших волонтерських організацій, що працюють в інтересах морально-психологічного забезпечення;
- відсутній дієвий узгоджений механізм з іншими видами забезпечення, особливо медичного, щодо здійснення заходів психореабілітації психотравмованих військовослужбовців;
- психологічне супроводження бойової діяльності підрозділів здійснювалось на недостатньому рівні у зв'язку з відсутністю кваліфікованих фахівців;
- більша частина ТЗП застаріла і не може використовуватися, та взагалі була залишена в ППД;
- не був відпрацьований порядок використання або підпорядкування цивільних типографій, телерадіостудій, радіостанцій (в тому числі комерційних) в інтересах організації та проведення заходів морально-

психологічного забезпечення в зоні відповідальності оперативного командування або сектору, організації інформаційної роботи у військах та серед населення, порядок друкування, доставки та розповсюдження поліграфічної продукції.

Під час відновлення боєздатності частин та підрозділів:

- відсутність в складі оперативних командувань, бригад, полків груп психологічного забезпечення, що не давало змоги проводити в заходи психологічної роботи з особовим складом;

- відсутній дієвий узгоджений механізм з

іншими видами забезпечення, особливо медичного, щодо здійснення заходів психореабілітації психотравмованих.

Якщо говорити про **організацію інформаційно-пропагандистського забезпечення** (далі – ІПЗ), то основними проблемними питаннями, як об’єктивного, так і суб’єктивного характеру під час практичного виконання завдань в зоні АТО у 2014 році виявились:

- невирішеність питань матеріального забезпечення заходів ІПЗ;
- недосконалість системи оперативного забезпечення військ (сил) періодичними друкованими виданнями. Доставка додаткового накладу газет “Народна Армія” та “Крила України” засобами 330 Центрального вузлу фельд’єгерсько-поштового зв’язку (ФПЗ) здійснювалася частково, із суттєвим запізненням (4-6 діб), не охоплювала усіх об’єктів передплати (адресатів) у місцях виконання завдань. Це було пов’язано із значним зменшенням маршрутів та періодичності доставки силами ФПЗ у зв’язку з відсутністю фінансування розсилки поштової кореспонденції залізничним транспортом. Внаслідок цього, організація доставки газет до районних військових комісаріатів для забезпечення підрозділів, які виконують завдання в зонах їх відповідальності, була неефективною та здійснювалася із тижневим запізненням;

- відсутність можливостей щодо матеріального забезпечення органами військового управління, командирами військових частин роботи позаштатних груп інформаційної підтримки військ;

- відсутність достатньої кількості сучасних технічних засобів пропаганди, засобів комунікації та зв'язку (мобільний Інтернет, друковані пристрої тощо), що не дозволило на якісному рівні організовувати та проводити заходи інформаційно-пропагандистського забезпечення.

Організація проведення воєнно-ідеологічної підготовки та інформаційної роботи під час ведення бойових дій, в польових умовах також потребувала коригування та нового тематичного наповнення.

Суттєвою проблемою функціонування системи МПЗ в умовах бойових дій залишалася неможливість ефективного управління силами і засобами ІПЗ, керівництво якими було децентралізованим, і частина яких знаходилася у підпорядкуванні структурних підрозділів МО України, а саме:

у підпорядкуванні Департаменту соціальної та гуманітарної політики МО України: Науково-дослідний центр гуманітарних проблем ЗС України; Національний військово-історичний музей України; Центральний будинок офіцерів ЗС України; Національний Президентський оркестр; Ансамбль пісні і танцю ЗС України;

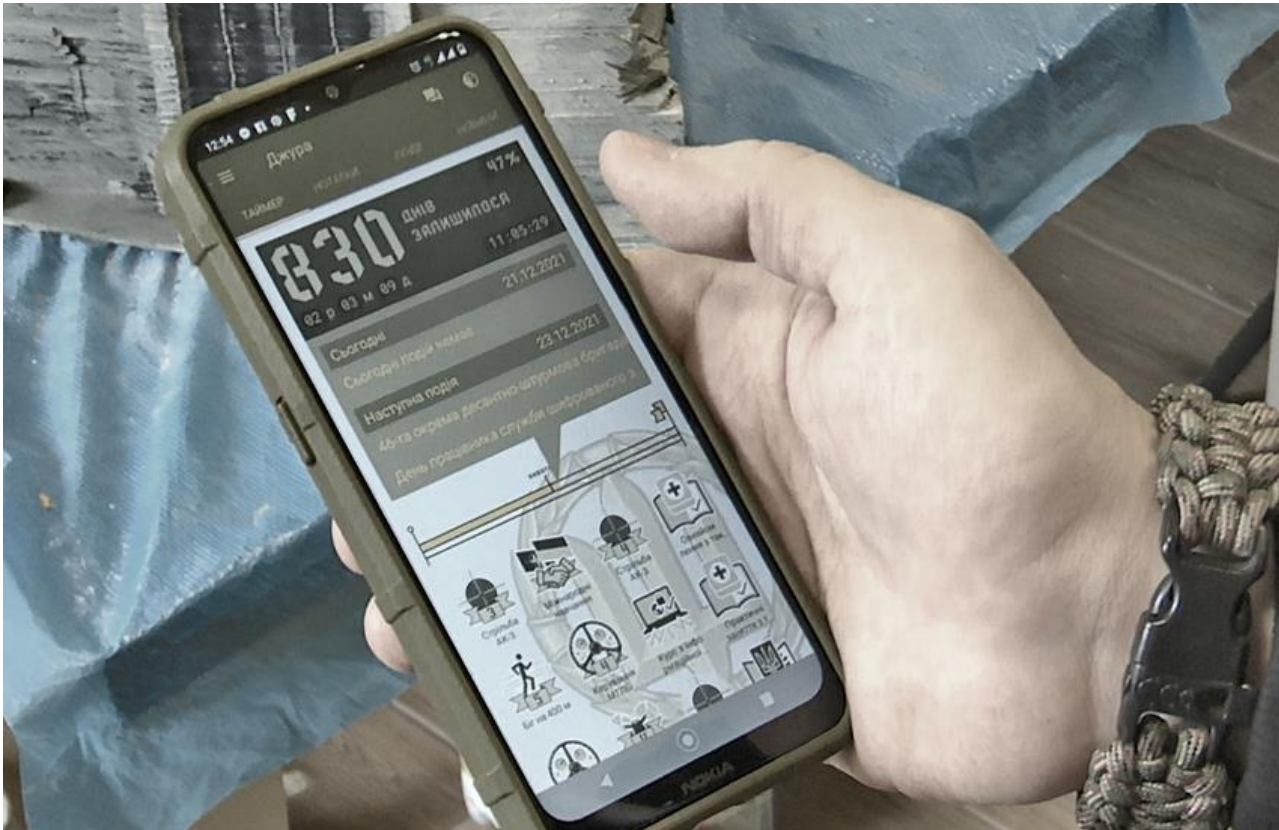
у підпорядкуванні Управління преси та інформації МО України: Центральна телерадіостудія МО України, регіональні медіа-центри МО України, друковані органи МО України.

Для організації висвітлення військовими засобами масової інформації бойової діяльності військ, прикладів мужності та героїзму військовослужбовців, проведення інформаційних компаній, культурно-мистецьких та концертних заходів керівництво Головного управління готувало чисельні листи від керівництва Генерального штабу ЗС України до профільного заступника МО України, і лише отримавши дозвіл – організовувало взаємодію з вищезазначеним Департаментом (Управлінням), при цьому в умовах надзвичайного стану, мобілізації або особливого періоду на цивільний персонал зазначених структур розраховувати було вкрай складно.

Така система управління ІПЗ військ (сил) була недостатньо ефективною та гнучкою. Фактично не маючи керівних повноважень щодо розпорядчої діяльності на рівні командувачів військ (сил) та достатнього фінансового (матеріального) забезпечення заходів ІПЗ для їх оперативного планування та проведення, управлінню пропаганди Головного управління по роботі з особовим складом доводилося більшість часу та ресурсів витрачати на адміністративне погодження і організацію забезпечення таких заходів з особовим складом.

Не дивлячись на усі труднощі під час організації ІПЗ на початковому етапі проведення антитерористичної операції, вдалося:

- у найкоротші терміни *здійснити перехід на оперативні форми проведення заходів ІПЗ*, організувати внесення змін в систему та методично забезпечити проведення інформаційних заходів з особовим складом. З початком проведення АТО та ведення бойових дій

першочерговим завданням стало вжиття системних заходів щодо зміни свідомості військовослужбовців з мирного на воєнний час з одночасним ідеологічним обґрунтуванням необхідності відкриття вогню проти ворога, який раніше в свідомості українців позиціювався як представник «братнього» народу. Перші практичні дії щодо реалізації цих заходів співпали з початком блокування так званими загонами самооборони та російськими військами військових частин (кораблів) ЗС України, що дислокувалися на території АР Крим. Починаючи з 1 березня 2014 року було здійснено перехід на оперативні форми проведення заходів ІПЗ та змінено їх ідеологічне наповнення;

- *налагодити щоденну підготовку та встановити систему доведення до військ (сил) інформаційних бюлетенів*, про основні події та ситуацію в державі і світі, та *інформаційних вісників* контрпропагандистського змісту, які були спрямовані на спростування деструктивної інформації російської пропагандистської машини. У 2014 році було започатковано та впроваджено нову форму доведення інформації до особового складу – інформаційний бюлетень, який фактично став єдиною державною міні-газетою у військових частинах. З 5 червня 2014 року за ініціатииви Головного управління у взаємодії з Адміністрацією Президента України було налагоджено випуск та доведення до військ (сил) (чотири рази на тиждень) інформаційного вісника. Зміст цього інформаційного періодичного видання мав контрпропагандистський характер і був спрямований на розвінчання російських міфів про Україну, формування сатиричного нікчемного образу сепаратистів та спростування фейків російської пропаганди щодо дій

наших військ (сил). Підготовка інформаційного бюлетеня здійснювалася щоденно, інформаційного вісника – 4 рази на тиждень, із доведенням через АСУ “Дніпро” до 307 адресатів та на 46 адрес інтернет-мережі;

- *вирішити питання додаткового отримання газет* через редакторів та спонсорів, що в значній мірі зняло інформаційний голод військовослужбовців в зоні виконання завдань АТО. У період з березня по червень 2014 року за рахунок спонсорської допомоги було отримано та передано до військових частин (підрозділів) в зоні АТО газет: “Народна армія” – 38500 примірників, “Урядовий Кур’єр” – 220000, “Голос України” – 43000, “Факти” – 28000, “Україна єдина” – 43000, “Бульвар” – 5300 прим;

- *організувати доставку газет в райони виконання завдань* силами фельд’єгерсько-поштового зв’язку та електронних версій військових видань “Народна армія” та “Крила України”. Доставка газет в зоні проведення АТО здійснювалася щотижня – “Народна Армія” – по 2000 прим., “Факти” – 2000, “Україна єдина” – 10000, “Бульвар” – 1000, “Голос України” – 2000 прим. З квітня по червень 2014 року в райони виконання завдань за призначенням здійснювалася доставка додаткового накладу спеціального випуску газет “Народна Армія” та “Крила України” по 10 тисяч примірників кожного видання двічі на тиждень;

- *ініціювати внесення змін до нормативних документів* МО України з питань організації забезпечення особового складу друкованими періодичним виданнями щодо збільшення кількості видань колективної передплати із розрахунку 1 примірник на 10 військовослужбовців;

- *організувати та забезпечити* протягом трьох місяців роботу 6-ти груп інформаційної підтримки військ в інтересах командирів тактичних угруповань із залученням можливостей гарнізонних будинків офіцерів, вищих військових навчальних закладів. Під час роботи груп на території 8

областей у 30 населених пунктах та військових гарнізонах охоплено 19 військових частин та близько 10 тисяч військовослужбовців;

Разом з тим, нажаль, у цей період не вдалось:

- *забезпечити оперативну доставку газет* до блок-постів та базових таборів в районах ведення активних бойових дій підрозділів військових частин. Час доставки газет до районів виконання підрозділами завдань за призначенням складав від 5 до 14 діб. Такі терміни були обумовлені графіками роботи вузлів та станцій ФПЗ, а також відсутністю фінансування доставки до адресатів додаткового накладу газет Українським державним підприємством поштового зв'язку "Укрпошта";

- *вирішити питання щодо забезпечення груп інформаційної підтримки військ автомобільним транспортом, необхідним майном та пально-мастильними матеріалами*, в результаті чого, наприклад, лише одна група (від тактичного угруповання "Північ") виконувала завдання у 6-ти базових таборах, які знаходяться на значній відстані один від одного: в період з 24.04 до 1.05.2014 працювали у базових таборах, де розміщено підрозділи військових частин А1476 та В1688 у населених пунктах Тупічев (24.04), Щорс (25.04), Конотоп (26.04), Ромни (27.04), Миргород (28-30.04), Прилуки (1.05);

- *забезпечити військові частини та підрозділи сучасними зразками технічних засобів пропаганди, максимально модернізувати похідні автоклуби.*

З метою вирішення зазначених проблемних питань було:

- *сплановано додаткове виділення коштів для закупівлі та поставки у війська сучасних зразків технічних засобів пропаганди;*
- *на виконання рішення начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України щодо модернізації наявних похідних автоклубів силами ремонтних підрозділів ЗС України від 01.04.2014 №4967 продовжено переоснащення (модернізацію) наявної похідної техніки МПЗ;*
- *розпочато роботу щодо внесення змін в таблиці до штатів військових частин щодо вилучення з них застарілих зразків технічних засобів пропаганди.*

Крім цього, було *організовано постійну присутність журналістів* провідних українських каналів в розташуванні військових частин, на полігонах, базах, складах, ремонтно-відновлюваних підприємствах, у медичних закладах тощо. Це здійснювалось за єдиним задумом та координацією з боку Головного управління відповідно до щотижневих графіків з урахуванням пропозицій командувачів видів та начальників постачальних органів ЗС України, що дало змогу зняти спекуляції у суспільстві стосовно огульних звинувачень керівництва ЗС України про нібито їх бездіяльність на тлі розгортання російської агресії на сході України.

Одночасно, Головним управлінням було здійснено *пошук можливостей для виготовлення агітаційної продукції військово-патріотичного змісту*, як для розміщення на зовнішніх носіях реклами так і на теле- радіоресурсах. Зокрема, було створено 19 відеороликів (“Офіцери” (04.03.14), “Моя Україна” (05.03.14), “Народ і армія єдині”

(17.03.14), “Протидія загрози” (01.04.14), “Розгортання похідного автоклубу ПАК-65/70” (06.04.14), “Мер Старокостянтинова – інтерв’ю” (06.04.14), “Відновлення військової техніки” (08.04.14), “Відновлення СУ-24” (08.04.14), “Ракетники” (09.04.14), “Безпілотники (Стрижі)” (10.04.14), “Льотчики СУ-24м” (10.04.14), “Реактивники (Ураган)” (13.04.14), “Спецпризначенці – стрибки з МИ-8” (18.04.14), “Навчання на Широкому лані” (23.04.14), “Я буду знати что ты любиш меня” (23.04.14), “Армія з народом” (23.04.14), “СУ-27 і РТВ (Бойова робота)” (30.04.14), “Рекламний ролик про мобілізацію” (27.05.14), “Роз’яснення про мобілізацію” (27.05.14)).

Проведення АТО поставило на порядок денний діяльність щодо *нейтралізації негативного інформаційного впливу ворога* на особовий склад ЗС України та місцеве населення. Відчувалася нестача практичного досвіду в організації заходів контрпропаганди, протидії антидержавницьким силам щодо недопущення зривів заходів часткової мобілізації, взаємодії з представниками Військової служби правопорядку та військової контррозвідки. З цією метою, Головним управлінням, було організовано комплексну роботу: виготовлено та розповсюджено агітаційні брошури “Україна любить свій Донбасс, Донбасс любить свою Україну”, “21 міф кремлівської пропаганди” та Пам’ятки учаснику антитерористичної операції, які фактично стали першими посібниками контрпропагандистського змісту у той період. Протягом травня – червня 2014 року було виготовлено 24000 прим. брошури та 17000 прим. пам’ятки. Також, було організовано друк 4-х листівок агітаційно-пропагандистського спрямування загальним накладом 40 тис. примірників кожна, адресованих громадянам України – мешканцям Донецької та Луганської областей, донським козакам, чеченським та осетинським найманцям тощо.

Новим напрямком діяльності в системі військово-патріотичного виховання стало *започаткування роботи щодо героїзації образу*

військовослужбовців – учасників бойових дій. Цю роботу було фактично розгорнуто з отриманням першої бойової втрати в Криму, коли питання вшанування пам'яті загиблих неофіційно піднялося на вищий рівень військового управління. На першому етапі цієї роботи Головним управлінням опрацьовувалися проекти некрологів та пам'ятних листів членам сімей загиблих військовослужбовців. В подальшому, з метою героїзації та вшанування військовослужбовців, які здійснили героїчні вчинки, у відділі морально-психологічного забезпечення та прес-центрі при штабі АТО було розпочато роботу з узагальнення інформації про приклади мужності та героїзму та їх висвітлення у бойових бюлетенях, вісниках з подальшим оприлюдненням у засобах масової інформації.

Крім цього, у березні-червні 2014 року:

були підготовлені та направлені ряд телеграм першого заступника начальника Генерального штабу та начальника Головного управління стосовно організації інформаційно-роз'яснювальної роботи з військовослужбовцями та вдосконалення інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу ЗС України, якими:

- 335/91-тлг від 04.03.2014 р. організовано роботу щодо роз'яснення особовому складу прикладів стійкості та мужності військовослужбовців військових частин ЗС України, які блоковані підрозділами зс рф у АР Крим;

національно-патріотичних традицій Українського війська; посиленої уваги до Збройних Сил з боку керівництва держави та всього Українського народу;

- 335/107-тлг від 08.03.2014 р. організовано проведення занять з воєнно-ідеологічної підготовки, заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення оперативними формами;
- 335/148-тлг від 21.03.2014 р. проаналізовано стан організації інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу в районах виконання військами (силами) завдань за призначенням та надано вказівки щодо покращення ефективності проведення заходів;
- 335/131-тлг від 15.03.2014 р. організовано доведення інформаційно-довідкових матеріалів для організації воєнно-ідеологічної підготовки з особовим складом ЗС України в особливих умовах;
- 335/161-тлг від 27.03.2014 р. визначено основні напрями в організації інформаційної роботи із військовослужбовцями, які призвані по мобілізації;
- 335/191-тлг від 15.04.2014 р. організовано прослуховування особовим складом радіопрограми “Польова пошта”;
- 335/197-тлг від 17.04.2014 р. організовано доведення до військ (сил) методичних та довідково-аналітичних матеріалів;
- 335/227-тлг від 07.05.2014 р. організовано інформування військовослужбовців ЗС України у тому числі тих, які призвані на військову службу у зв'язку із мобілізацією щодо дій керівництва держави з підвищення забезпечення соціального захисту особового складу ЗС України начальник Генерального штабу – Головнокомандувач ЗС України.

Була підготовлена інформація для проведення у військах (силах) *Днів інформування*:

- 16 січня 2014 року на тему: “Єдність нації – основа української державності”;
- 20 лютого 2014 року на тему: “День захисника Вітчизни – свято ратних бойових традицій, непорушний зв'язок поколінь”;
- 17 квітня 2014 року на тему: “Діяльність керівництва держави та ЗС України щодо зміцнення обороноздатності України та покращення соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей”;
- 15 травня 2014 року на тему: “Законодавство України про вибори Президента України”;

Якщо розглянути **організацію психологічного забезпечення застосування військ (сил)**, то для більшості військовослужбовців на початковому етапі бойових дій (березень-червень 2014 року) було важко сприймати все, що відбувалося в країні, правильно реагувати на виступи антиукраїнські налаштованого населення, долати психологічні бар'єри сприйняття втрат серед своїх побратимів, здійснення першого пострілу у

противника, бачити руйнування, знищену військову техніку та загиблих мирних жителів.

Військовослужбовці ЗС України, у більшості, були психологічно неготові до ведення “гібридної війни”, зокрема до асиметричних дій спеціальних підрозділів російської федерації. Цьому сприяло і те, що основним завданням військовослужбовці вважали захист свого народу і держави від зовнішньої агресії і відкидали можливість брати участь в заходах, які повинні були виконувати внутрішні війська та міліція.

За виключенням тих військовослужбовців, хто брав участь в миротворчих операціях, особовий склад не знав способів та прийомів дій на блокпостах. І якщо більша частина військовослужбовців військової служби за контрактом та офіцерів досить швидко адаптувались до виконання завдань, то проблемним питанням стало підготовка та введення до строю відмобілізованих першої та другої черг мобілізації, які практично на початковому етапі, у зв'язку з недосконалістю законодавства, саботували підготовку та ігнорували вимоги командирів і начальників.

Були відсутні фахівці, які могли б надавати практичну психологічну допомогу, або їх залучали до виконання інших завдань не за прямим призначенням. Давалось взнаки відсутність належної підготовки ЗС України протягом минулих років, постійні скорочення чисельності та реформування структур виховної роботи (по роботі з особовим складом).

Перші півроку проведення АТО засвідчили наявність в особового складу ознак гострих стресових реакцій (бойових психічних травм), серед яких були втома, безсоння, дезорієнтованість, пригніченість, виснаження, шоківі реакції, поведінкові розлади, агресивність, страх, паніка, втрата самоконтролю, почуття безвиході, соціальна відчуженість, апатія. Все це

трансформувалось у зловживання психоактивними речовинами (алкоголь, наркотики), залишенні місць несення служби (виконання завдань).

Разом з цим, у бойових умовах виявилися такі позитивні реакції, як стійка саморегуляція, посилення колективних почуттів, злагожденість, взаємодопомога, побратимство, готовність до ризику.

За самими загальними оцінками бойові психогенні втрати на початку проведення АТО складали від 5% у звичайних умовах бойових дій до 40% (битва за Іловайськ, Дебальцеве, Зеленопілля) від загальної кількості санітарних втрат.

В ході ведення бойових дій підтвердилася загальна тенденція, відома ще з часів війн у Кореї та В'єтнамі:

- у бойовій обстановці у 90% воїнів страх спостерігався у виразній формі (до 45% вояків – блювання, мимовільне виділення сечі і калу);
- у 65% із них пік страху відмічався перед боєм та на початку його, до 21% - у ході бою, до 8% – після бою, а 6% взагалі не можуть прокоментувати перебіг своїх переживань;
- в першому бою лише 15% особового складу вело ефективний вогонь по противнику, а з урахуванням тих, хто проявляв ініціативу, відсоток реальних учасників перших боїв ледве може бути доведений до 25%;
- у 10-25% особового складу страх не проходив і після бою, а переростав у стресову реакцію.

Загалом, бойові психічні розлади та травми можуть виникати на усіх стадіях бою, якщо сила впливу чинників бойової обстановки перевищує захисні можливості організму воїна.

Окрім цього, значний ефект на психіку українських військовослужбовців здійснювало постійне або тривале перебування на очах товаришів у тяжких умовах – так званий “ефект акваріуму”, який полягав у намаганні військовослужбовця свідомо або несвідомо порушити сталі відносини, позбавитись роздратованості одноманітного оточення.

Важливим фактором стресу для військовослужбовців у перші місяці АТО була їх “безіменність” – відсутність в особового складу розпізнавальних жетонів.

У зв'язку з тим, що більшість командирів взводної та ротної ланки не змогли у короткий термін створити міцні колективи за умов

призову мобілізованих першої та другої хвилі мобілізації, люди зневірялися у можливості проявів братерства, взаємодопомоги, турботи з боку командирів.

Більшість психічних розладів та травм виникали через виснаження психіки військовослужбовців, емоційний стрес внаслідок хронічної перевтоми, слабкість їх нервової системи. Межовий момент, коли психіка людини більше не витримує напруження, залежить від її психічної стійкості й нагнітання обстановки бою. Першими ознаками психологічного зриву були збудливість, підвищена чутливість до звуків і невірноважена реактивна поведінка.

Досвід свідчить, що одночасність впливу на особистість великої кількості психотравмуючих чинників бою, як правило, порушує рівновагу нервової системи. У будь-якої здорової людини є межа фізіологічної витривалості, і коли її пройдено, може розвинути психічний розлад.

Таким чином, бойові психічні травми та розлади виникали на всіх стадіях бою тому, що сила впливу чинників бойової обстановки перевищувала захисні можливості організму особистості.

Основними первинними стресовими реакціями військовослужбовців на негативні чинники бою були:

- стан “оглушення” з деяким звуженням поля свідомості і зниженням уваги;
- нездатність адекватно реагувати на зовнішні стимули і дезорієнтування, порушення сприйняття часу;

- ступор, або перевищена збудженість, гіперактивність та ажитація (наприклад, реакція втечі, відчуття занепокоєння, надмірна полохливість, агресивність);
- вегетативні ознаки панічної тривоги (прискорене серцебиття, потіння, почервоніння);
- часткова або повна втрата пам'яті;
- відчуття безпорадності, розгубленості, приголомшеності, стан депресії.

Після достатньо тривалого перебування військовослужбовців у бойових умовах у них з'являлись наступні ознаки бойових психогенних травм, як:

- стресова пошукова активність, яка спрямована на "знайомство" з небезпекою, або пасивність, загальмованість, скованість дій, уповільнення інтелектуальних дій, субдепресивність, низька схильність до спілкування;
- постійні яскраві спогади про травматичну подію, що нав'язливо повторюються з сильними негативними емоціями (флешбеки);
- постійне уникання думок, почуттів і дій, пов'язаних з травматичними подіями;
- суїцидальні наміри або дії, зловживання алкоголем та наркотиками;
- різкі соціальні зміни, погіршення сімейного стану та взаємовідносин з оточуючими.

Відбувалася конструктивна або деструктивна трансформація особистості військовослужбовця.

Для військовослужбовців з конструктивною стресовою трансформацією особистості було характерним: посилення усвідомлення цінності свого і чужого життя, схильність до сміливих дій під час рятування товаришів, схильність до переосмислення свого минулого. Такі воїни свідомі небезпеки бути вбитими на полі бою, й одночасно мають окреслені плани на майбутнє (утворити сім'ю, народити і виростити дітей, навчатися тощо). У них спостерігається швидке дорослішання (їх називають "стариками"). Часто спостерігаються симптоми нервового і психічного стомлення, але немає наслідків надмірної психічної астенизації. Ставлення до оточуючих і до мирного населення у таких військовослужбовців позитивне.

Особовий склад з деструктивною стресовою трансформацією поділявся на три групи:

- "зламани" ("зломлені"): яскраве виявлення психоастенизації, невротизації, фрустрації, інколи навіть психопатизації. Постійне переживання страху смерті. Мають байдуже ставлення до життя і смерті. Інколи, під час присутності інших, страх інтравертується у нерозсудливу сміливість (істероїдний страх). Таким воїнам минуле здається нереальним, відчуженим. Вони не можуть уявити себе у майбутньому житті і схильні до самоствердження шляхом жорстокості і репресій по відношенню до полонених і місцевих жителів. Але, самостверджуючись таким чином, вони не зменшують почуття своєї неповноцінності, а поглиблюють його і

набувають навичок жорстокості по відношенню до слабких і безпорадних (“я намагаюсь помститися за друга”). Воїн такого типу намагається або постійно спілкуватись або залишатися на самоті, схильний до вживання алкоголю і наркотиків, не підтримує гігієни, їсть час від часу;

- “дурники” – схильні до неадекватних вчинків – неадекватного обстановці гумору, інфантильних дій. Вони без причини сміються, говорять невчасно і скоромовкою з проявами дитячої (гебоїдної) поведінки, намагаючись “сховатися” від екстремальних умов. Таких людей намагаються не брати на небезпечні операції, відправляють у тил;

- “тварини” (“оскаженілі”, “озвірілі”) – у цих вояків яскравим проявом є застійна злобливість, гіперактивність, неадекватні обставинам вчинки щодо інших солдат, старших за військових званням, до місцевих жителів і полонених. Агресивність та емоції злості посилюються у них під час бойових дій і стають застійними. Вони небезпечні, як для оточуючих, так і для себе, особливо коли в їх руках є зброя. Особливо небезпечні такі стани в офіцерів. Наркотики, алкоголь, збочений секс – постійний супутник таких людей.

Вищезазначений перелік симптомів БПТ не є вичерпним, крім того можливо їх різне поєднання в залежності від форми реакції на БПТ і її тяжкості.

За досвідом АТО з числа осіб, які потребували психологічної реабілітації:

- 65% військовослужбовців – це короточасні психогенні втрати (від декількох годин до трьох діб), які мали потребу у відновленні фізичних та психологічних сил (сні, відпочинку, психологічній підтримці);

- 35% військовослужбовців – санітарні втрати (виведення з ладу на термін більше трьох діб), які потребували психологічної реабілітації. З них до 25% – короткострокової реабілітації у медичному пункті, пункті психологічної допомоги та реабілітації бригади, решта – потребували направлення до медичних закладів для проведення всього комплексу реабілітаційних та лікувальних заходів.

- У подальшому до 10% з них підлягали звільненню з військової служби, інші – тривалого лікування та реабілітації.

У березні – травні 2014 року командуванням штабу АТО, керівниками секторів перед керівним складом структур по РОС основним завданням визначалося недопущення зниження морально-психологічного стану особового складу в результаті тривалого виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах.

І лише після того, як у червні 2014 року, сталися перші криваві зіткнення у районі Слов'янська і Красного Лиману, коли з'явилася значна кількість військовослужбовців з ознаками бойових психогенних розладів, командуванням стали визначатися завдання психопрофілактики психологічних травм та організації заходів первинної психологічної реабілітації.

Під час виходу (уникнення) з оточення, ведення бою у напівоточенні, заходи психологічного забезпечення спрямовувалося на:

- підтримання витримки, організованості серед особового складу;
- запобігання панічним настроям і відновлення психічної готовності до ведення бою;

- мобілізацію військовослужбовців для створення кругової оборони в короткі терміни, попередження розчленовування оточених підрозділів, формування високої бойової активності особового складу підрозділів, які утримують загрозливі, танконебезпечні напрямки;
- забезпечення здатності підрозділів вести бій у відриві від головних сил бригади, готовності військовослужбовців до рішучого знищення противника, що вклинювався, організованого виходу з оточення.

Особлива увага приділялася психологічному забезпеченню в ході дій підрозділів у нічних умовах, що призводило до загострення почуття самотності. Вночі звужувався мобілізуючий вплив позитивного прикладу командира, офіцерів, сержантів, товаришів.

Ці та інші особливості бойових дій в умовах ночі створювали значні труднощі для військовослужбовців. Але нічна пора доби сприяла здійсненню скритих бойових дій, введенню противника в оману, досягненню несподіванки. В деякій мірі нічний час використовувався для активних бойових дій, а при їх веденні відмічалася велика психологічна напруга особового складу.

Під час виконання бойового завдання на бойовій позиції (блокпосту) заступниками командирів по РОС проводилися масові та індивідуальні опитування, спостереження за особовим складом, аналіз результатів його діяльності.

Під час спостереження з'ясовувалося ставлення до виконання конкретних службових завдань, стан міжособистісних взаємовідносин з товаришами по службі, рівень індивідуальної підготовленості, вміння володіти особистою зброєю і закріпленою бойовою технікою. Завдяки

опитуванню з'ясувалася наявність досвіду виконання службових завдань в особливих умовах.

При загибелі особового складу заступниками по РОС проводились заходи щодо недопущення агресії по відношенню до оточуючих військовослужбовців та місцевого населення, алкоголізації, конфліктів з керівним складом.

Завдяки зазначеним формам і методам роботи, у цілому вдавалося підтримувати в особового складу задовільний морально-психологічний стан.

Культурологічне забезпечення особового складу військ (сил), зокрема тих, хто виконував завдання в районах ведення бойових дій, було організовано силами мобільних концертних груп гарнізонних будинків офіцерів та військово-музичних підрозділів ЗС України.

Ураховуючи велике фізичне та психологічне навантаження на військовослужбовців, які були задіяні до виконання завдань за призначенням, починаючи з квітня 2014 року Головним управлінням було налагоджено систему спрямування ініціатив державних та громадських інституцій щодо культурологічного обслуговування особового складу ЗС України, в першу чергу підрозділів, які виконували завдання в районі АТО, на полігонах, в місцях відновлення боєздатності та формування (доукомплектування) військових частин, а також у військових госпіталях, зокрема, у Херсонській, Одеській, Чернігівській, Запорізькій, Сумській, Харківській областях.

До цієї роботи активно долучились волонтери, які разом із концертними групами доставляли в райони бойових дій матеріальну

допомогу, зібрану територіальними громадами та окремими громадянами.

Таким чином, крім короткотермінових періодів для дозвілля та відпочинку, воїни мали можливість отримати передачі від рідних та близьких.

В рамках культурологічного забезпечення військ на початковому етапі проведення АТО, було організовано більше 800 заходів. До їх проведення було залучено:

- військово-музичні підрозділи ЗС України (Ансамбль пісні і танцю ЗС України, Національний президентський оркестр, центри військово-музичного мистецтва (Чернігів, Одеса, Вінниця), Зразково-показовий оркестр, оркестри ВВНЗ (Одеса, Харків, Львів, Київ);
- будинки офіцерів ЗС України (до 15.03 – 20 (з АРК), в подальшому – 18 (Центральний будинок офіцерів ЗС України та 28 БО (м. Севастополь) не були задіяні);
- творчі колективи під патронатом Міністерства культури України (КП “Укрдержконцерт”, об’єднання “Народна філармонія”, учасники мистецької акції “Кордони наші вкаже пісня”, обласні філармонії, театральні заклади та ін.);
- відомих українських виконавців, гурти, видатні діячі культури та мистецтва (“Океан Єльзи”, “Воплі Відоплясова”, “Друга ріка”, “Гайдамаки”, Надія Крутова-Шестак та ін.);
- комерційні структури у сфері шоу-бізнесу (компанія “Євромедіа компані” акція “Підтримай наших” за участю призерів конкурсів “Євробачення”, “Голос країни”, “Х-фактор”);
- аматорські творчі об’єднання (“Водограй” (Чернівці), Анатолій Носков (Одеса), колективи цивільних закладів культури;

Будинками офіцерів організовано комплектування похідних бібліотечок з і направлення їх до військових частин, які виконували завдання в АТО.

Також, було організовано запис та тиражування дисків із записами українських військово-патріотичних пісень та військових маршів, відеокліпів, які були розповсюджені серед військових частин, військових комісаріатів, закладів культури.

З метою увічнення пам’яті про осіб, які віддали життя за Україну, в будинках офіцерів та музейних утвореннях було організовано оформлення відповідних експозицій та інформаційних стендів.

У 5-ти будинках офіцерів (м. Кривий Ріг, м. Новоград-Волинський, м. Львів, м. Бердичів, м. Житомир) були відкриті пункти допомоги ЗС України, через які було організовано збір та передачу матеріальних засобів (від харчів та засобів захисту до апаратури озвучування) військовим частинам. Крім того, у будинках офіцерів було проведено конкурси дитячих малюнків, мистецьких робіт, написання листів

військовослужбовцям та направлення їх до військових частин в район проведення АТО.

Також, будинками офіцерів було організовано безкоштовне відвідування військовослужбовцями та членами їх сімей регіональних закладів культури та мистецтва (театри, музеї, концерти відомих виконавців та ін.).

Разом з тим, під час організації та проведення культурологічних заходів проблемними питаннями залишалась відсутність ефективної взаємодії між структурами по роботі з особовим складом різних силових структур з питань культурологічного забезпечення.

Нажаль, в той період, не вдалося реалізувати питання щодо передислокації майна та устаткування 8-го (м. Сімферополь) та 33-го (сmt Новоозерне) будинків офіцерів з АР Крим на фонди колишніх будинків офіцерів в м. Білгород-Дністровський та м. Чернівці.

Сили та засоби культурологічного забезпечення, що використовувались у ЗС України у 2014 році:

- 19 будинків офіцерів (+ 3 з АРК);
- 166 клубів;
- 134 бібліотек;
- музеїв всього: 23 музеїв, з них 5 штатних;
- 58 БО (м. Львів), Воєнно-історичний музей, штатний (завідувач);
- 59 БО (м. Одеса), Воєнно-історичний музей, штатний (3 чол.);

- 9 ГБО (м. Харків), фонди колишнього музею бойової слави 75 стрілецької дивізії;
- (57 ГБО, смт Клугино-Башкирівка), позаштатний;
- 25 ГБО (м. Житомир), музей бойової слави ім. М. Щорса, позаштатний;
- 52 ГБО (смт Озерне), музей бойової слави Гомельського авіаційного з'єднання, позаштатний;
- Сухопутні війська ЗС України – 13 музеїв, з них 1 штатний (ОК “Північ”, м. Рівне), завідувач музею.
- Повітряні Сили ЗС України – 2 штатних музеї (ХНУПС (м. Харків), Об'єднаний навчальний центр (м. Васильків), по 1-му завідувачу музею.
- Військово-Морські Сили ЗС України – 1 позаштатний музей.

Використання технічних засобів пропаганди у польових умовах вкотре продемонструвало їх не тільки моральну, але й технічну застарілість та недостатню укомплектованість (74%). Виникла потреба у мобільних центрах МПЗ, здатних виконувати функції польової типографії, радіо- інтернет- та відеоцентру, обладнаних мобільним інтернетом, супутниковим зв'язком та телебаченням.

Застарілі пересувні автоклуби та телевізори в польових умовах виявили в основному свою непридатність. Прийшлося дозволити на місцях здійснювати переобладнання польових автоклубів мультимедійним обладнанням, звукопідсилюючою апаратурою, супутниковим зв'язком, сучасними телевізорами, ноутбуками тощо, переважно за рахунок гуманітарної та волонтерської допомоги.

Так, на початок агресії ЗС України мали лише 11 сучасних зразків похідної техніки виховної роботи із 113-ти наявних, 5-ть з яких було втрачено внаслідок окупації Криму.

Вищезазначені заходи інформаційно-пропагандистського та культурологічного забезпечення у військах (силах) були організовані особовим складом управління пропаганди Головного управління, яке організаційно складалось з 3-х відділів (відділу інформаційно-пропагандистського забезпечення; відділу військово-патріотичного виховання та культури; відділу технічних засобів пропаганди) та інформаційно-аналітичного відділу, який виконував завдання протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на особовий склад.

На той час укомплектованість управління складала 75% особового складу, що дозволяло на достатньо якісному рівні організовувати заходи інформаційно-пропагандистського забезпечення у військах (силах).

Окремою проблемою, яка постала вже під час виведення військ в райони розгортання, виявилася **організація душпастирської роботи та релігійної підтримки** особового складу.

На початку 2014 року агресія РФ проти України актуалізувала питання невідкладного реформування ЗС України. Модернізація

українського війська потребувала не лише структурних змін органів військового управління, перехід на стандарти НАТО, але й створення якісно нових умов щодо задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗС України. З початком ведення бойових дій на сході України значно збільшилась кількість віруючих військовослужбовців, що породило необхідність подальшого вдосконалення військово-релігійних відносин та пошук ефективних форм і методів душпастирської опіки особового складу ЗС України.

Військово-релігійні відносини між ЗС України та релігійними організаціями до 2014 року окреслювались, переважно, участю представників релігійних конфесій у розвитку духовних процесів на рівні усталених традицій міжособистісного спілкування, втілюючись у проведенні спільних наукових та науково-практичних заходів, за результатами проведення яких засвідчувалась обопільна прихильність обох сторін щодо подальших спільних кроків та перспектив запровадження інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України. Відтак, відбувався процес удосконалення нормативно-правової бази з питань налагодження співпраці з релігійними організаціями та поетапного впровадження у ЗС України ефективної системи душпастирської опіки військовослужбовців. Але до 2014 року з боку керівництва МО України це носило, здебільшого, лише декларативний характер.

Протягом проведення АТО у Донецькій та Луганській областях українське духовництво здійснювало опіку над військовими ЗС України. Так, у районі проведення АТО, серед інших, перебували місцеві священники з Донецького і Харківського екзархатів УГКЦ, а також

добровільно здійснювали своє капеланське служіння душпастирі із заходу України. Заступник керівника департаменту Патріаршої курії УГКЦ у справах душпастирства силових структур України отець Любомир (Яворський) зазначав, що українські військові висловлювали бажання, щоб капелани були з ними в окопах та їздили на блокпости. Через відсутність законодавства, УГКЦ вдавалося відправляти на служіння військовим дуже мало капеланів відносно реальних потреб. Серед священників, які зголошувалися здійснювати капеланське служіння, надавалася перевага тим, хто у минулому проходив військову службу та мав досвід пасторського служіння не менше трьох років.

Якщо представники Української православної церкви (Київського патріархату) погоджувалися проводити свої заходи, як у пунктах постійної дислокації військових частин, так і в районах виконання завдань, то представники Московського патріархату наполегливо, і навіть – ультимативно вимагали надати їм можливість проводити службу на блокпостах, у засідках, в батальйонних тактичних групах та ще й вимагали забезпечити їх наметами та іншими засобами. Складалося враження, що це робиться не для забезпечення душпастирської роботи, а для збору інформації.

Досвід бойових дій висунув на порядок денний необхідність присутності священнослужителя в підрозділах, які беруть безпосередню участь у бойових діях. Після передислокації штабу АТО в Краматорськ, в базовому таборі “Сармат” було встановлено капличку (14.07.2014) та забезпечено присутність священика на постійній основі. Це стало

початком системної роботи щодо організації душпастирської опіки в районі ведення бойових дій. Водночас, Головним управлінням були змінені принципові підходи до відбору та направлення священнослужителів у підрозділи та військові частини. Якщо раніше, конфесійна приналежність визначалась адміністративним шляхом зверху, то починаючи з серпня 2014 року в основу прийняття рішення було покладено пропозицію командування військової частини, до якої направлявся священник. Це було обумовлено масовою відмовою командирів від послуг священників Московського патріархату, більша частина яких, висловлювала симпатії до країни-агресора.

У зв'язку з незадовільним на той час матеріально-технічним забезпеченням ЗС України, представники українського духовенства здійснювали й матеріальну волонтерську місію. Зокрема, Тернопільсько-Зборівська архієпархія УГКЦ надала Тернопільському батальйону територіальної оборони бронежилети німецького виробництва четвертого рівня захисту. Станом на липень 2014 р. від УГКЦ у військових частинах, які брали участь в АТО, на ротаційній основі перебувало 10 капеланів (див. табл. 1.3.).

Таблиця 1.3.

Таблиця розподілу військових священників (капеланів) у зоні проведення АТО станом на кінець 2014 року

СЕКТОР	Релігійні конфесії				
	УПЦ КП	УПЦ МП	УГКЦ	УАПЦ	ВСЬОГО
Штаб АТО	1	-	1	-	2
Сектор А	2	-	4	1	7
Сектор Б	2	-	-	-	2
Сектор С		-	4	1	5
Сектор М	3	-	1	-	4
У районах відновлення та ППД	7	4	-	-	11
ВСЬОГО	15	4	10	2	31

Православні, протестанти, греко-католики і римо-католики об'єднувалися заради допомоги ЗС України та організовували збір пожертв, закупівлю й доставку необхідних речей до зони бойових дій. Митрополит Черкаський і Чигиринський УПЦ КП Іоан (Яременко) зазначав, що "віряни передавали амуніцію, якої постійно бракувало на передовій: якісні камуфляжі, перевірені бронежилети, кевларові каски, розвантажувальні жилети, взуття, наколінники, налікотники, прилади нічного бачення, тепловізійні приціли, тактичні окуляри тощо". Також, УПЦ КП, знаходячи ємкості та старі молоковози для питної води, надавала допомогу у забезпеченні водою військові частини на півдні України.

Протягом 2014 року понад 20 священнослужителів одночасно перебували у районі проведення АТО, інші здійснювали душпастирську опіку поранених військовослужбовців у військових шпиталях. Загалом у 2014 році район АТО відвідали більше 200 священнослужителів, з них 9 – отримали поранення, а один – загинув.

Розглядаючи питання організації заходів **воєнно-соціальної роботи** на початковому етапі проведення АТО можна зазначити наявність протиріччя між потребами у забезпеченні державою соціальних прав і гарантій військовослужбовців та недосконалістю існуючої, на той час, нормативно-правової бази, пов'язаної із проведенням заходів МПЗ часткової мобілізації.

Недосконалість, а іноді й повна відсутність необхідної нормативно-правових документів призводило до:

- збільшення напруження серед військовозобов'язаних, негативної реакції громадян щодо призову на військову службу, що, як наслідок, було використано противником для негативного впливу на хід мобілізації. Так, тільки з двох військових частин ВДВ (25 опдбр та 79 оаембр) внаслідок проведення інформаційно-психологічного впливу на особовий склад дезертирувало в один і той же час у квітні – травні 2014 року від 70 до 80% призованого особового складу);
- скарг, а інколи бунтів з елементами агресії військовозобов'язаних на ґрунті введення їх в оману представниками військових комісаріатів щодо термінів мобілізації (окремі військові комісаріати навіть після оприлюднення Указу виконуючого обов'язки Президента України від 17.03.14 р. №303/2014 “Про часткову мобілізацію” не доводили до військовозобов'язаних дійсної інформації стосовно терміну проходження служби та інших рішень керівництва держави щодо посилення соціального захисту);
- блокування контрольно-пропускних пунктів та рухів колон військової техніки цивільним населенням, в тому числі членами сімей, рідними і близькими, представниками громадськості, різних політичних партій та рухів;
- зменшення чисельності мобілізаційних ресурсів у зв'язку з їх масовим виїздом за кордон (дана тенденція спостерігалася у прикордонних районах Закарпатської, Чернівецької, Львівської та Івано-Франківських областей).

Треба відзначити, що поряд з виконанням завдань морально-психологічного забезпечення застосування військ, структури МПЗ постійно виконували і **додаткові завдання**, які безпосередньо не відносились до їх функціоналу:

- обмін тілами військовослужбовців ЗС України та незаконних збройних формувань (НЗФ) і російських вояків;
- участь в проведенні заходів щодо визволення незаконно захоплених (викрадених) військовослужбовців із місць утримання представниками НЗФ;
- супроводження тіл військовослужбовців, які загинули та організація їх поховання;
- спільно з військовими медиками організація відправлення до медичних установ (закладів) поранених та психотравмованих військовослужбовців;
- встановлення взаємодії з місцевим населенням, органами МВС, представниками влади, громад, працівниками ключових установ (охорони здоров'я, зв'язку, торгівлі тощо);
- виконували обов'язки командного складу – командирів батальйонів, рот (батареї) у зв'язку з некомплектом, непідготовленістю, загибеллю офіцерів;
- організація роботи із сім'ями військовослужбовців, які загинули, або поранені та потребують, як психологічної, так і всебічної соціальної допомоги, просто кажучи – елементарної людської уваги та піклування;
- організація заходів цивільно-військового співробітництва.

Загалом, можна визначити, що основні зусилля морально-психологічного забезпечення на цьому етапі спрямовувалися на якісне проведення заходів:

- МПЗ мобілізації;
- МПЗ виведення військових частин та підрозділів в райони виконання завдань;
- МПЗ бойових дій та відновлення боєздатності військових частин.

Необхідно визнати об'єктивно, що поставлені завдання були виконані частково. Часто, заходи МПЗ на початковому етапі АТО проводилися хаотично, не системно, не комплексно і нерідко були відірвані від реалій бойової обстановки.

У період, коли особовий склад військових частин та підрозділів ЗС України опинився в непростих умовах, які вимагали оперативно перебудовувати свідомість з мирного ладу на воєнний, практично застосовувати зброю та вести бойові дії, організація морально-психологічного забезпечення військ (сил) здійснювалася практично “в ручному режимі”.

Станом на червень 2014 року існуюча система морально-психологічного забезпечення продемонструвала низку недоліків і проблемних питань, які потребували негайного виправлення та вирішення.

1.3.2. Заходи щодо підвищення ефективності системи морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил) в антитерористичній операції у 2014 – 2017 роках

На початковому етапі проведення АТО керівний склад ЗС України, оперативних командувань, військових частин і підрозділів, структури МПЗ всіх органів військового управління, вперше зіткнулися зі всіма проявами “асиметричних дій” противника у веденні ним так званої “гібридної війни”.

Аналіз вищезазначених недоліків і проблемних питань виявлених у перші місяці проведення АТО, негативні інформаційно-психологічні чинники спонукали до негайного пошуку і впровадження інноваційних шляхів оперативного реагування на виклики і загрози. Іншими словами виникла нагальна потреба в організації “асиметричних заходів МПЗ”.

Взявши за основу досвід, набутий в умовах «гібридної війни», виходячи з наявних сил та засобів (можливостей) органів по РОС, компетенції фахівців, начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем ЗС України було прийнято рішення **перейти до єдиної системи морально-психологічного забезпечення ЗС України** та відповідно здійснити реорганізацію та оптимізацію структур по РОС в структури морально-психологічного забезпечення.

Узагальнюючи шляхи вирішення протиріч і проблемних питань організації МПЗ в умовах ведення противником “гібридної війни” було визначено **основні шляхи оновлення управління системою МПЗ і узагальнення досвіду його проведення під час АТО:**

досягнення високого рівня оперативності та керованості у підготовці та прийнятті рішень органами військового управління щодо морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) та їх реалізації;

удосконалення складових системи морально-психологічного забезпечення підготовки і застосування військ (сил), досягнення результативності і якості їх функціонування, усунення існуючих суперечностей шляхом внесення змін і доповнень у нормативно-правову базу. Так, у Концепції виховної роботи (Указ Президента України від 4 вересня 1998 року №981/98 “Про Концепцію виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях України”) визначено одні складові діяльності органів по роботі з особовим складом, у Концепції морально-психологічного забезпечення (наказ МО України від 05 травня 1999 року №142 “Про затвердження Концепції морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) ЗС України”), – другі, у Бойових статутах сухопутних військ – треті, а у Положенні про органи по роботі з особовим складом – четверті, що сильно заплутувало і суттєво ускладнювало ефективність роботи структур МПЗ у військах;

удосконалення нормативно-правової бази з питань морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил) із врахуванням здобутого бойового досвіду і вимог воєнно-політичного керівництва держави щодо розвитку ЗС України. Так було розроблено та впроваджено:

накази МО України:

- від 04.12.2014 року №317 “Про затвердження Положення про психологічну службу ЗС України”;
- від 10.12.2014 року №883 “Про затвердження Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у ЗС України”;
- від 14.12.2016 року №685 “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗС України”;
- від 30.03.2017 року №194 “Про допуск до експлуатації у ЗС України похідного автоклубу-друкарні ПАК-Д”;

накази Генерального штабу ЗС України:

- від 10.07.2014 року №178 “Про створення та організацію виконання завдань позаштатних груп психологічного забезпечення”;
- від 09.12.2015 року №702 “Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців ЗС України, які брали участь у антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин, підрозділів”;
- від 30.11.2016 року №445 “Про затвердження Програми військово-патріотичного виховання у ЗС України на 2016-2020 роки та Перспективного плану реалізації Програми військово-патріотичного виховання у ЗС України на 2016-2020 роки”;
- від 04.01.2017 року №4 “Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у ЗС України”;
- від 28.03.2017 року №108 “Про затвердження Інструкції з організації національно-патріотичної підготовки у ЗС України”;
- від 29.04.2017 року №153 “Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу ЗС України”;
- від 22.05.2017 року №183 “Про затвердження Положення про структури морально-психологічного забезпечення у ЗС України”;
- від 11.09.2017 року №330 “Про затвердження Інструкції з оцінювання суспільно-політичної обстановки в районах дислокації військ (сил) під час виконання ними завдань за призначенням”;

приведення структури органів військового управління МПЗ у відповідність до замислу оптимізації і реорганізації ЗС України шляхом переходу до існуючих рівнів прийняття управлінських рішень (див. – табл. 1.4.).

Порівняльна таблиця функціональних змін в організаційно-штатній структурі МПЗ

Головне управління по роботі з особовим складом ЗС України	Головне управління морально-психологічного забезпечення ЗС України
Існувала тенденція до “знищення” структури, яка реалізує такий вид забезпечення як морально-психологічне забезпечення.	Зосередження уваги і ускладнення вимог воєнно-політичного керівництва держави до морально-психологічного забезпечення діяльності військ (сил).
Кількість особового складу ЗС України (до 2014 р.) – 100-150 тис.	Кількість особового складу ЗС України збільшена до 250 тис. Ускладнення управління процесами підтримання належного морально-психологічного стану особового складу та військової дисципліни.
Стала кількість функцій “мирного” часу. Відсутність у ЗС України єдиної системи морально-психологічного забезпечення та жорсткої вертикалі управління діяльністю органів по роботі з особовим складом під час підготовки і застосування військ (сил) в особливий період.	Збільшення функцій у зв’язку з інтенсивністю виконання військами (силами) бойових завдань: - психологічний відбір військовозобов’язаних; - психологічний супровід підготовки, ведення бойових дій і відновлення військових частин (підрозділів); - взаємодія з військовими капеланами; - інформаційне забезпечення військ (сил) тощо.
Організаційно-штатна структура не в повній мірі відповідала повноцінному забезпеченню виконання завдань бойових дій, АТО.	Організаційно-штатна структура, призначення, функції і завдання відповідає вимогам воєнно-політичного керівництва держави і враховує досвід морально-психологічного забезпечення АТО.
Функціональне призначення організаційно-штатної структури було переважно спрямовано на забезпечення заходів мирного часу.	Чітко визначена функціональна спрямованість організаційно-штатної структури, як на підготовку військ (сил), так і на виконання завдань за призначенням. <i>Основне призначення</i> – це управління системою морально-психологічного забезпечення як одного із видів всебічного забезпечення.
Суперечності, плутанина і неузгодженість у нормативно-правових документах органів військового управління: Концепція виховної роботи у Збройних Силах та інших військових формуваннях	Зняття суперечностей в нормативно-правових документах: 1. Підготовка «Настанови з морально-психологічного забезпечення у ЗС України».

України (Указ Президента України від 4 вересня 1998 року №981/98). Концепція гуманітарного і соціального розвитку у ЗС України 2004 року (Указ Президента України від 12 січня 2004 року №28/2004). Концепція морально-психологічного забезпечення підготовки та ведення операцій (бойових дій) ЗС України (наказ МО України від 05 травня 1999 року №142). Положення про органи по роботі з особовим складом. Засади підготовки та застосування ЗС України. Бойові статuti Сухопутних військ.	2.Підготовка “Концепції розвитку морально-психологічного забезпечення сил оборони”.
--	--

З врахуванням досвіду АТО, ведення росією «гібридної війни» та з метою оновлення підходів щодо управління системою МПЗ на оперативному і стратегічному рівнях Головним управлінням було *розроблено та направлено у війська* Тимчасову настанову з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування ЗС України, затверджену наказом Генерального штабу ЗС України від 14.03.2016 року №109дск, яка створила умови щодо досягнення оперативності в управлінні, уникнення дублювання функцій та завдань, конкретизувала відповідальність посадових осіб за складовими і напрямками морально-психологічного забезпечення.

З часів незалежності такого керівного документа, який би визначав процедури управління системою МПЗ в бойових умовах, у ЗС України не було взагалі;

приведення системи підготовки і комплектування військових фахівців з питань МПЗ у ВВНЗ до вимог сучасних методів «гібридних воєн» і застосування «асиметричних заходів» противника. Постає нагальна потреба у докорінній зміні системи підготовки офіцерських кадрів структур МПЗ відповідно до рівня, який забезпечуватиме виконання визначених завдань в умовах бойової обстановки (ведення бойових дій, операцій). З метою укомплектування посад структур по РОС підготовленими фахівцями після демобілізації призваних офіцерів, відбулося суттєве збільшення державного замовлення на підготовку у ВВНЗ і на курсах підвищення кваліфікації: у 2016 р. – на 292 особи; у 2017 р. – на 292 особи;

оптимізація і універсалізація системи МПЗ без штучного поділу на мирний і воєнний час;

оновлення змісту складових системи МПЗ підготовки і застосування військ (сил) за двома підсистемами:

- морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності (життєдіяльності) військ (сил);
- морально-психологічне забезпечення операцій (бойових дій).

У підсистемах реалізуються тільки дві складові: *інформаційно-пропагандистське забезпечення та психологічне забезпечення* за відповідними напрямками як в мирний, так і у воєнний час.

Інформаційно-пропагандистське забезпечення здійснюється за напрямками:

- внутрішньо-комунікаційна робота;
- військово-патріотична робота;
- культурологічна робота;
- забезпечення ТЗП.

Психологічне забезпечення здійснюється за напрямками:

- соціально-психологічне діагностування;
- психологічна підготовка;
- психологічний супровід.

З метою реалізації завдань щодо підвищення ефективності системи морально-психологічного забезпечення розпочалась кропітка щорічна робота за оновленими складовими. Враховуючи зміни у суспільно-політичній обстановці в державі, анексію Криму та агресію російської федерації на сході України в ході **організації інформаційно-пропагандистського забезпечення** вдалося:

продовжити щоденну підготовку і напрацювати систему доведення до військ (сил) інформаційних бюлетенів, про основні події та ситуацію в державі і світі та інформаційних вісників контрпропагандистського змісту, які спрямовувалися на спростування деструктивної інформації російської пропагандистської машини. Протягом 2014 року було підготовлено та доведено до військ (сил) 283 інформаційних бюлетенів, 134 інформаційних вісників. Розсилка

матеріалів здійснювалася щоденно в 307 адресатів АСУ “Дніпро” та 70 адрес Інтернет.

взяти участь в роботі щодо внесення змін до нормативних документів МО України з питань організації забезпечення особового складу друкованими періодичними виданнями щодо збільшення кількості видань колективної передплати із розрахунку 1 примірник на 10 військовослужбовців, шляхом розроблення наказу МО України від 20.10.2014 №756 “Про внесення змін до наказу МО України від 23.09.2013 №643 “Про організацію передплати друкованих періодичних видань у ЗС України”;

вирішити питання додаткового отримання газет через редакторів та спонсорів, що в значній мірі зняло інформаційний голод військовослужбовців в зоні виконання завдань антитерористичної операції. У період з березня по жовтень за рахунок спонсорської допомоги отримано та передано до військових частин (підрозділів) в зоні АТО газет: “Народна армія” – 51500, “Урядовий Кур’єр” – 220000, “Голос України” – 54000 прим., “Факти” – 37000 прим., “Україна єдина” – 61000 прим., “Бульвар” – 8300 прим.;

ДЕНЬ, ЯКИЙ ПРИНІС СВОБОДУ

**13 червня
2014 року**

**відбулося звільнення Маріуполя
від проросійських терористів**

У спецоперації в місті брали участь

**Спеціальний
батальйон
“Азов”**

**Спеціальний
батальйон
“Дніпро-1”**

**Національна
гвардія
України**

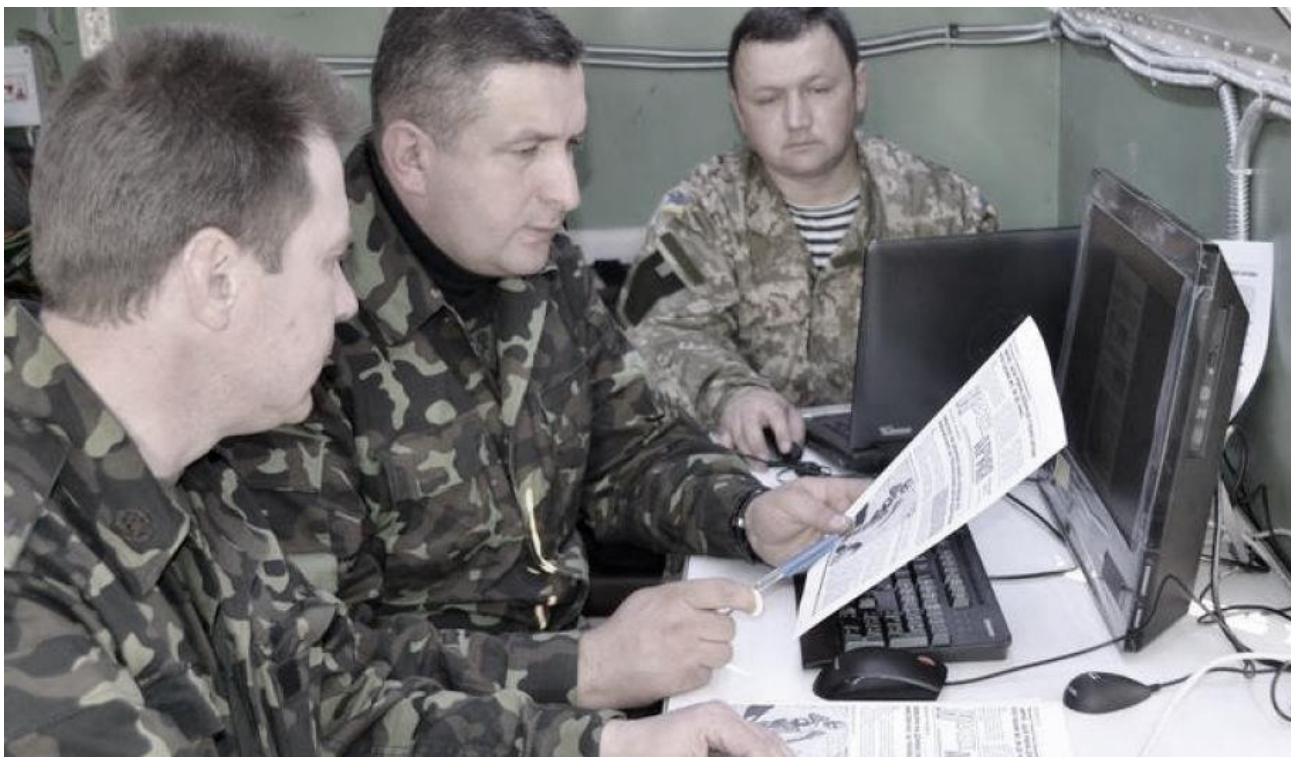

**Спецназ
Міністерства
внутрішніх
справ**

**72-а бригада
ЗСУ**

Оточувала місто по периметру

організувати доставку газет в райони виконання завдань силами фельд'єгерсько-поштового зв'язку та розсилку електронних версій військових видань "Народна армія" та "Крила України". З червня 2014 року доставка газет в зоні проведення АТО здійснювалася щотижня – "Народна Армія" – 2000 прим., "Факти" – 2000 прим., "Україна єдина" – 10000 прим., "Бульвар" – 1000 прим., "Голос України" – 2000 прим. Станом на 01.09.2014 було встановлено систему щоденного забезпечення періодичними друкованими виданнями штабу антитерористичної операції шляхом передачі швидкісним потягом №712 "Київ – Дружківка". Здійснено переадресацію друкованих періодичних видань засобами УДПЗ "Укрпошта" на адресу Головоштамту м. Краматорськ;

скоординувати діяльність та спільно з Управлінням преси та інформації МО України організувати друк періодичних друкованих видань безпосередньо в зоні проведення АТО. Наприкінці 2014 року було розгорнуто похідну друкарню у штабі АТО, яка щотижня здійснювала випуск газет "Народна Армія" – 500 прим. та інформаційних бюлетенів – 200 прим. В секторі А організовано взаємодію з редакцією районної газети "Вісник Старобельщини" (формат А3, 4-полосна, ч/б, друкувалася в м. Куп'янськ Харківської області) щодо розміщення текстової інформації на першій смузі газети. В секторі М здійснювався випуск окремих рубрик для задоволення потреб військовослужбовців АТО в місцевих газетах "Приазовський робочий" (2 рази на тиждень) – 100 прим, "Ильичевец" – 100 прим., "Захисник Маріуполя" (1 раз на тиждень, 500 прим., формат А3);

надати практичну допомогу керівництву органів військового управління та командуванню військових частин шляхом створення та організації роботи груп інформаційної підтримки військ в інтересах командирів тактичних угруповань із залученням можливостей гарнізонних

будинків офіцерів, вищих військових навчальних закладів. В період з 22.04. по 5.05.2014 року у військових частинах оперативних командувань “Північ”, “Південь” та оперативному мобільному угрупованні “Полісся” було організовано роботу 3-х груп інформаційної підтримки. Групи були створені на базі 9, 20 та 45 гарнізонних будинків офіцерів для виконання завдань ІПЗ в інтересах угруповань військ. До складу груп було включено начальників гарнізонних будинків офіцерів, викладачів ВВНЗ, офіцерів органів по роботі з особовим складом військових частин, юрисконсульта та представників регіональних медіа-центрів. Під час роботи груп на території 7 областей у 24 населених пунктах охоплено більше 6 тисяч військовослужбовців 14 військових частин та установ ЗС України. Групи працювали на території Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Чернігівської, Сумської, Полтавської та Харківської областей у військових частинах В0226, А0224, А0281, А1232, А0409, А0501, В0576, А1476, В1688, А1815, Вовчанському, Велико-Бурулуцькому, Липцівському, Прилуцько-Варвинському військових комісаріатах.

В період з 09.06 до 27.06.2014 у підрозділах військових частин тактичних угруповань “Північ”, “Південь” та оперативному мобільному угрупованні “Полісся” було організовано роботу 3-х груп інформаційної підтримки. Групи створені на базі 5, 6 та 44 гарнізонних будинків офіцерів для виконання завдань ІПЗ. Під час роботи груп на території 8 областей охоплено більше 5 тисяч військовослужбовців 14 військових частин ЗС України. Групи працювали на території Херсонської, Миколаївської, Запорізької, Чернігівської, Сумської, Полтавської, Дніпропетровської та Харківської областей у військових частинах В0226, А0409, А3840, В2304, А3814, А1964, А1126, А3990, В1060, В3231, В1688, 34, 39, 40 бТрО;

організувати та забезпечити роботу лекторської групи науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України у військових частинах з метою проведення занять з воєнно-ідеологічної підготовки з особовим складом військових частин в районах відновлення боєздатності. Заняття проводились в період з 23.10 до 03.11.2014 у 4-х військових частинах, які розташовувались на території Чернігівської, Миколаївської, Харківської та Дніпропетровської областей;

організувати систематичне висвітлення героїчних вчинків та прикладів сумлінного виконання військового обов’язку військовослужбовцями ЗС України у засобах масової інформації та увічнення пам’яті героїв антитерористичної операції. У 2014 році висвітлено 270 прикладів сумлінного виконання обов’язків та героїчних вчинків військовослужбовців. З них: героїчні вчинки військовослужбовців – 165; уміле керівництво підпорядкованими військами – 52; майстерне володіння зброєю та технікою – 35; надання допомоги населенню – 18;

забезпечити організовану участь військовослужбовців у голосуванні під час позачергових виборів Президента України 25.05.2014 та народних депутатів України 26.10.2014;

організувати збір та направити у військові частини та підрозділи, які виконували завдання в зоні проведення АТО книжки (художню та публіцистичну літературу у кількості 5 тис. примірників).

Крім цього, у 2014 році:

були підготовлені та направлені ряд телеграм першого заступника начальника Генерального штабу та начальника Головного управління стосовно організації інформаційно-роз'яснювальної роботи з військовослужбовцями та вдосконалення інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу ЗС України, якими:

- 335/303-тлг від 13.06.2014 року організовано проведення роз'яснювальної роботи щодо змін до Конституції України на реалізацію Реформи місцевого самоврядування та курсу Уряду на децентралізацію влади в Україні;
- 335/318-тлг від 18.06.2014 року розроблено та направлено на погодження функціональні обов'язки офіцера (з цивільно-військового співробітництва) штабу батальйону територіальної оборони;
- 335/378-тлг від 24.07.2014 року організовано проведення анонімного опитування серед посадових осіб, які використовують в роботі матеріали Інформаційного вісника;
- 335/476-тлг від 26.09.2014 року організовано роз'яснювальну роботу з військовослужбовцями щодо реалізації "Мирного плану" Президента України П. Порошенка;

було забезпечено проведення у військах (силах) Днів інформування:

- 19 червня 2014 року за темою: "Зберегти і зміцнити єдність України. Забезпечити тривалий мир і гарантувати надійну безпеку".
- 17 липня 2014 року за темою: "Європейський вибір – майбутнє України";
- 18 вересня 2014 року за темою: "Ратифікація Угоди про асоціацію – шлях України в майбутнє!";
- 16 жовтня 2014 року за темою: "Законодавство України про вибори народних депутатів України".

створений комплект плакатів "Захистимо Україну разом!". Комплект складався з 20 плакатів. Волонтерською організацією було надруковано 25 комплектів загальним накладом 500 плакатів.

З метою покращення організації **психологічного забезпечення** виконання бойових завдань в районі проведення АТО 10.07.2014 року був затверджений наказ Генерального штабу ЗС України №178 "Про створення та організацію виконання завдань позаштатних груп психологічного забезпечення". Це дало можливість створити 5 основних і 2 резервні групи, які було залучено для надання всього комплексу психологічної допомоги та підтримки військовослужбовцям 15 військових частин.

А 04.12.2014 року був затверджений наказ Генерального штабу ЗС України №317 "Про затвердження Положення про психологічну службу ЗС України".

З метою культурологічного забезпечення військ, у 2014 році, було організовано більше 1000 заходів. До їх проведення було залучено:

військово-музичні підрозділи ЗС України (Ансамбль пісні і танцю ЗС України, Національний президентський оркестр, центри військово-музичного мистецтва (Чернігів, Одеса, Вінниця), Зразково-показовий оркестр, оркестри ВВНЗ (Одеса, Харків, Львів, Київ) – більше 200 заходів;

творчі колективи будинків офіцерів для в/ч гарнізонів: 17 ГБО (м. Кривий Ріг), 44 ГБО (м. Мелітополь), 59 ГБО (м. Одеса), 9 ГБО (м. Харків) у в/ч А0501, смт Кругино-Башкирівка, 15 ГБО (м. Хмельницький) у в/ч А3013 та для в/ч гарнізону, 25 ГБО (м. Житомир) концерт на підтримку ЗС України на площі міста, 58 ГБО (м. Львів) для військових частин на Яворівському полігоні, 31 ГБО (м. Новоград-Волинський) для в/ч А3814 та в парку культури міста, 30 ГБО (м. Бердичів) для в/ч гарнізону, 52 ГБО (смт Озерне) для в/ч гарнізону, 5 ГБО (смт Гвардійське) для в/ч гарнізону, 10 ГБО (смт Черкаське) для в/ч гарнізону, 20 ГБО (смт Гончарівське) для в/ч В1688, 17 навч. полк, 14 ГБО (смт Городок) для в/ч А2192, 6 ГБО (смт Десна) для в/ч гарнізону;

творчі колективи під патронатом Міністерства культури України (КП “Укрдержконцерт”, об’єднання “Народна філармонія”, учасники мистецької акції “Кордони наші вкаже пісня”, обласні філармонії, театральні заклади та ін.) – більше 100 заходів;

окремі відомі українські виконавці, гурти, видатні діячі культури та мистецтва (“Океан Єльзи”, “Воплі Відоплясова”, “Друга ріка”,

“Гайдамаки”, Надія Крутова-Шестак, Олег Гаврилюк, гурт “папа Карло”, студія “95 квартал”, гурт “От винта” та інші) – більше 30 заходів;

комерційні структури у сфері шоу-бізнесу (компанія “Євромедіа компані” акція “Підтримай наших” за участю призерів конкурсів “Євробачення”, “Голос країни”, “Х-фактор”) – 16 заходів;

аматорські творчі об’єднання (“Водограй” (м. Чернівці), Анатолій Носков (м. Одеса), колективи цивільних закладів культури – більше 50 заходів.

Крім того, будинками офіцерів було організовано *комплектування* 82 похідних бібліотек з більше 4 тис. прим. книжок та направлення їх до військових частин, які виконують завдання в АТО.

Також, було організовано *запис та тиражування* більше 200 дисків українських військово-патріотичних пісень та військових маршів, відео кліпів, які були розповсюджені серед військових частин, комісаріатів, закладів культури.

З метою увічнення пам’яті про осіб, які віддали життя за України, у будинках офіцерів та музейних угрупованнях були *оформлені відповідні експозиції та інформаційні стенди*.

У 5-ти будинках офіцерів (м. Кривий Ріг, м. Новоград-Волинський, м. Львів, м. Бердичів, м. Житомир) були відкриті пункти допомоги Збройним Силам України, через які було організовано збір та передачу матеріальних засобів (від харчів та засобів захисту до апаратури озвучування) військовим частинам, які відправлені з їх пунктів дислокації.

У будинках офіцерів було проведено конкурси дитячих малюнків, мистецьких поробок, написання листів військовослужбовцям та направлення їх до військових частин в АТО. Крім того, будинками офіцерів було організовано безкоштовне відвідування військовослужбовцями та членами їх сімей регіональних закладів культури та мистецтва (театри, музеї, концерти відомих виконавців та ін.).

здійснено тиражування відеофільмів для культурологічного забезпечення особового складу, який бере участь в АТО та збірників музичних творів на DVD-дисках: “Патріотичні твори”, “Герої не вмирають”.

В той же час, нажаль, не вдалося повністю налагодити ефективну взаємодію щодо культурологічного забезпечення із структурами по роботі з особовим складом з’єднань та військових частин, що не сприяло його якісній організації:

- у зв’язку з прихованою інформацією щодо пунктів дислокації військових частин та підрозділів, їх постійним переміщенням, зміною оперативної обстановки виникали труднощі щодо визначення маршрутів для концертних бригад, їх оперативного коригування, розрахунку необхідного обсягу ПММ;
- у зв’язку з відсутністю власного автотранспорту не вдалося забезпечити оперативне переміщення концертних бригад будинків офіцерів до військових частин, які перебувають поза пунктами постійної дислокації;
- небажання проводити відповідні організаційні заходи, відсутність ініціативи (замовлень) від командування військових частин щодо

проведення концертів, постійне “прикриття” відмови проведенням “інтенсивної бойової підготовки” тощо.

У 2014 році продовжувалось налагодження процесу **забезпечення формувань ЗС України технічними засобами пропаганди** відповідно до штатно-табельної потреби:

- було *видано* 152 наряди на забезпечення військових частин ЗС України ТЗП. Покращився рівень забезпечення ТЗП батальйонів ТрО;
- *організована модернізація похідних автоклубів* ПАК-65/70 силами військових частин та за рахунок благодійної допомоги. Власними силами військових частин та за рахунок спонсорської допомоги проведено доукомплектування сучасними технічними засобами пропаганди 9 похідних автоклубів: 19 рбр, 26 абр, 24 омбр, 28 омбр, 51 омбр, 72 омбр, 92 омбр, 93 омбр та 27 реап. Організовано переобладнання похідного автоклубу 160 зрбр (ПС ЗС України) громадською організацією “Україно! Я за тебе!” на власних виробничих фондах (м. Васильків);
- у взаємодії з громадською організацією “Підтримай армію України!” *здійснено переоснащення* сучасними технічними засобами пропаганди 3-х похідних автоклубів ПАК 65/70 на фондах 229 Об’єднаного центру забезпечення Тилу ЗС України (м Київ);
- *організована закупівля сучасних технічних засобів пропаганди*: 50 супутникових антен, 35 цифрових фотоапаратів, 47 DVD програвачів, 33 LCD-телевізора, 34 цифрових тюнерів Т2, 37 ефірних антен, 160 державних прапорів України на загальну суму 198,4 тис. грн.;
- *розгорнутий комплект радіотрансляційної апаратури* в базовому таборі АТО (м. Краматорськ). Встановлено та проведено комутацію 2-х комплектів ВРТУ-200 та 9 гучномовців рупорних. Загальна довжина радіотрансляційної магістралі – 1200 м.

Робота щодо **задоволення духовно-релігійних потреб** військовослужбовців та створення інституту військових священників (капеланів) набула подальшого розвитку. Так, 29 серпня 2014 року Рада у справах душпастирської опіки при МО України розглянула проект Положення про службу військового духовенства (капеланства) у ЗС України. Представники релігійних конфесій взяли за основу розроблений МО України проект нормативного документу та сформулювали свої пропозиції до завдань, порядку створення та функціонування служби військового духовенства (капеланської служби) у ЗС України (див. рис. 1.3.).

На засідання було запрошено радника Прем’єр-міністра України В. Єленського, який акцентував увагу на тому, що Уряд має намір не просто легалізувати душпастирську опіку та відвідування священниками військовослужбовців військових частин, а створити повноцінну капеланську службу, на що повинні бути спрямовані зусилля усіх дотичних міністерств.

Рис. 1.3. Структура служби військового духовенства (капеланської служби), яку передбачалося створити у ЗС України у 2014 році

В обговоренні взяли участь представники УПЦ КП, УГКЦ, ВСЦ ЄХБ, РКЦ, УПЦ (МП), а також голова Громадської ради при Міністерстві культури України Ю. Решетніков та виконавчий директор Інституту релігійної свободи М. Васін.

Таким чином, з початком російської агресії та розгортанням бойових дій на Сході України поглибилася співпраця з релігійними організаціями – членами Ради у справах душпастирської опіки при МО України. Проводилася відповідна робота щодо залучення потенціалу церков до здійснення душпастирської опіки особового складу військ (сил) за будь-яких умов обстановки.

Разом з тим під час проведення заходів МПЗ у 2014 році залишились не вирішеними *проблемні питання*:

- не до кінця вирішені питання матеріально-технічного забезпечення заходів МПЗ;
- проблеми із забезпеченням оперативної доставки періодичних друкованих видань у військові частини, підрозділи, які виконували завдання за призначенням в районах ведення бойових дій;
- недостатньо організоване органами військового управління, командирами військових частин матеріально-технічне забезпечення роботи позаштатних груп інформаційної підтримки військ;
- недостатня забезпеченість сучасними ТЗП, засобами комунікації та зв'язку (мобільний Інтернет, друковані пристрої тощо).

У 2015 році продовжувалась кропітка робота структур по роботі з особовим складом щодо нарощування спроможностей МПЗ.

Робота з організації **інформаційно-пропагандистського забезпечення** набула особливого значення в системі морально-психологічного забезпечення військ (сил).

Заходи інформаційно-пропагандистського забезпечення у 2015 році продовжувала здійснюватися в оперативних формах роботи (див. табл. 1.5.).

Таблиця 1.5.

Періодичність проведення інформаційних заходів

Заходи інформаційного забезпечення у підрозділах, на пунктах управління	Періодичність (орієнтовно)	Термін
Суспільно-політичне інформування	щоденно	до 10 хвилин
Бойове інформування	негайно (у разі зміни обстановки)	до 5 хвилин
Військово-технічне інформування	щотижня (у п'ятницю)	10 – 15 хвилин
Правове інформування	щотижнево (у четвер)	10 – 15 хвилин
Военно-ідеологічна підготовка	щотижнево (у понеділок)	до 20 хвилин
Прослуховування інформаційних радіопрограм, в тому числі військових інформаційних програм	двічі на добу, у ранковий та вечірній час (відповідно до умов обстановки)	до 30 хвилин
Перегляд телевізійних програм, в тому числі військових інформаційних програм	двічі на добу, у ранковий та вечірній час (відповідно до умов обстановки)	до 30 хвилин

Було *вдосконалено систему доведення до військ (сил) значимої інформації* через щоденний випуск та розсилку Інформаційних бюлетенів. Цей бюлетень за своїм змістом фактично виконував функції мінігазети, яка повинна компенсувати можливі часові затримки надходження періодичних видань до особового складу.

Структура Інформаційного бюлетеня:

- Світовий політичний процес навколо України.
- Ситуація в Україні: дії Президента для реформ, боротьби з корупцією, покращення добробуту й наведення порядку в країні.
- Цей день в історії України.
- Ситуація на сході України.
- Агресія російської федерації проти України.

- Сучасність та перспективи ЗС України.
- Героїчні вчинки.
- Вони ганьблять захисників України.
- Корисні поради воїну.

Крім того, щомісяця, для проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з особовим складом, у війська (сили) *направлявся узагальнений методичний матеріал* про комплексні дії керівництва держави, що спрямовані на стабілізацію обстановки в країні.

Для організації проведення заходів щодо нейтралізації негативного інформаційного впливу на особовий склад, чотири рази на тиждень, Головним управлінням спільно з Адміністрацією Президента України, *продовжував випускатися та доводитися до військ (сил) Інформаційний вісник*. Через цей Вісник офіцери по роботі з особовим складом мали можливість оперативно та фахово спростовувати найбільш резонансні інформаційні провокації, які націлені проти вищого військово-політичного керівництва нашої держави.

Водночас, у 2015 році було покращено роботу щодо *забезпечення військ (сил) друкованими періодичними виданнями*. З цією метою були внесені зміни в норми забезпечення особового складу, організовано взаємодію з Укрпоштою, органами державної влади щодо збільшення накладів періодичних видань для задоволення потреб ЗС України. За ініціативи Головного управління, відповідними розпорядчими документами Генерального штабу, було передбачено доставку друкованої продукції до району виконання завдань в зоні АТО не лише силами підрозділів ФПЗ, а й через використання системи логістичного та медичного забезпечення (див. рис. 1.4.).

Рис. 1.4. Система забезпечення ЗС України періодичними друкованими виданнями у другому півріччі 2015 року

У 2015 році продовжувалося, розпочате у липні 2014 року *системне висвітлення героїчних вчинків та прикладів сумлінного виконання військового обов'язку* військовослужбовцями ЗС України в засобах масової інформації і увічнення пам'яті героїв антитерористичної операції у військових частинах ЗС України та за місцем їх проживання в регіонах України. У межах зазначеного було відпрацьовано та видано у війська (сили), а також передано в органи державної влади, навчальні заклади областей низку комплектів плакатів патріотичної спрямованості та опрацьовані макети біл-бордів на військову тематику, що спрямовані на підвищення іміджу ЗС України в суспільстві. Було надано 377 інформаційних матеріалів до центральних та регіональних ЗМІ щодо висвітлення героїчних вчинків та прикладів сумлінного виконання військовослужбовцями військового обов'язку. Видано 10 статей про Героїв України та військовослужбовців відзначених державними нагородами. Забезпечено створення 62 відеофільмів, 56 відеороликів, 944 телесюжетів, 29 спецрепортажів та 34 радіорепортажів про військовослужбовців-героїв. Була налагоджена взаємодія із Національною спілкою письменників України щодо написання художніх творів про героїв АТО.

Крім цього, спільно з органами державної влади та місцевого самоврядування *проводилось вшанування пам'яті військовослужбовців – героїв АТО* через присвоєння їм звання “Почесний громадянин”, встановлення пам'ятних дошок, присвоєння їх імен навчальним закладам, вулицям тощо. Всього було присвоєно та встановлено: 21 почесний громадянин, 214 пам'ятних дошок, 27 пам'ятних стел, меморіалів та Алей Слави; 12 пам'ятних знаків; 33 пам'ятних хрести; названо 4 школи, 10 вулиць та 1 провулок на честь героїв АТО (із них на території Донецької області – 10 меморіальних знаків, Луганської області – 33 меморіальних знаки).

Водночас, було *налагоджено систему спрямування ініціатив державних та громадських інституцій щодо культурологічного обслуговування* особового складу ЗС України, в першу чергу підрозділів, які виконують завдання в зоні проведення АТО. Спільно з Міністерством культури України,

КП “Укрдержконцерт” було організовано більше 200 концертних виступів, з яких близько 30% – в зоні АТО; заклади культури відвідало 18920 військовослужбовців. Організовувались гастрольно-концертні тури по військовим частинам, гарнізонам та місцям виконання завдань мистецьких груп і об'єднань (“Народна філармонія”, “Кордони наші вкаже пісня”, гуртів “Друга ріка”, “Тартак”, “Гайдамаки”, “Мистецька сотня” та ін.), під час яких проводились акції по безкоштовному відвідуванню військовослужбовцями–учасниками АТО заходів провідних закладів культури міста Києва та обласних центрів. Загалом заклади культури відвідало 18920 військовослужбовців, з яких 1550 осіб – у м. Києві.

З метою підтримання та покращення роботи з місцевим населенням в районах, де переважали проросійські настрої, було *розроблено та розповсюджено* через органи по роботі з особовим складом, підрозділи цивільно-військового співробітництва, військово-цивільні адміністрації відповідні буклети та брошури контрпропагандистського змісту. Крім того, для військовослужбовців ЗС України та інших військових формувань, які виконують завдання на сході України було опрацьовано “Пам’ятку учасника АТО”, в якій у доступній формі були викладені цілі і задачі проведення антитерористичної операції.

Водночас, у 2015 році за рахунок спонсорів було *виготовлено тематична друкована продукція військово-патріотичного змісту*: комплекти плакатів “Захистимо Україну разом” (500 шт.), буклетів “Герої України – військовослужбовці ЗС України–учасники АТО” (формат А3, 300 к-тів) та “Героїчні вчинки військовослужбовців в АТО” (формат А4, 300 к-тів). Створений відеоролик контрпропагандистського змісту під назвою “Хотят ли русские войны”, в якому висвітлюється участь російських військ в бойових діях на території України.

Для покращення фахового рівня висвітлення в ЗМІ діяльності ЗС України було *створено Прес-службу Генерального штабу та введено посади прес-секретарів* в кожному органі військового управління до бригади включно. Це дало можливість частково розмежувати відповідальність структур, які організовують інформаційну роботу з особовим складом та організувати якісну підготовку 2075 матеріалів у друкованих засобах масової інформації, 340 матеріалів для

інформаційно-аналітичного центру РНБО, створити 62 відеофільми, 56 відеороликів, 944 телесюжетів, 29 спецрепортажів та 34 радіорепортажів про військовослужбовців-героїв

Крім того було відновлено державне замовлення на підготовку фахівців з інформаційно-пропагандистського забезпечення на оперативнотактичному рівні навчання при Гуманітарному інституті Національного університету оборони України імені І. Черняховського.

Було підготовлено та направлено у війська (сили) друковані інформаційно-пропагандистські матеріали (загальна кількість – 762 тисячі примірників). Направлено у війська (сили):

- 24 тис. прим. брошур “Україна любить Донбас, Донбас любить Україну”;
- 20 тис. прим. брошур “21 міф кремлівської пропаганди”;
- 8,1 тис. прим. плакатів добірки “Герої України – військовослужбовці ЗС України” та “Героїчні вчинки військовослужбовців ЗС України”;
- 18 тис. прим. буклетів з профілактики пияцтва;
- 17 тис. прим. пам’яток учасникам АТО;
- 5,5 тис. прим. збірки матеріалів соціального захисту;
- 60 тис. прим. агітаційно-пропагандистських листівок;
- 550 плакатів (формату А1) та 50 банерів (3х6 метрів) військово-патріотичного спрямування.
- 60 тисяч прим. листівок агітаційно-пропагандистського спрямування, адресованих громадянам України – мешканцям Донецької та Луганської областей, російським найманцям тощо.

За ініціативи Головного управління у 2015 році започатковано та вперше проведено роботу щодо присвоєння бойовим військовим

частинам, літакам, кораблям почесних найменувань. Ця діяльність стала потужним засобом впливу та в подальшому набула нечуваних масштабів.

У 2015 році почесні найменування присвоєно:

- літаку Ан-30Б (бортовий номер 86) 41 брТА ПС ЗСУ ім'я Костянтина Могилка (Указ Президента України від 26 серпня 2015 року №516/2015);
- літаку Ан-26 (бортовий номер 35) 456 брТА ПС ЗСУ ім'я Дмитра Майбороди (Указ Президента України від 18 листопада 2015 року №647/2015);
- 90-му окремому аеромобільному батальйону 81-ї окремої аеромобільної бригади – імені Героя України старшого лейтенанта Івана Зубкова (Указ Президента України від 30 грудня 2015 року №729/2015);
- 299 бригаді тактичної авіації – імені генерал-лейтенанта Василя Нікіфорова (Указ Президента України від 30 грудня 2015 року №730/2015).

За підсумками діяльності робочих груп Головної інспекції МО України, Генерального штабу та видів ЗС України, штабу АТО у 2015 році в кращий бік з питань організації інформаційно-пропагандистського забезпечення відзначались: 24, 14, 28 окремі механізовані бригади, 40 і 26 артилерійські бригади, 114, 40 бригади тактичної авіації, 36 окрема бригада морської піхоти та 95 окрема десантно-штурмова бригада.

Разом з тим, на стан організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у ЗС України у 2015 році продовжували *негативно впливати наступні чинники:*

неготовність суспільної свідомості значної кількості українців сприймати росію країною-агресором, що негативно позначалось і на ЗС України, які є своєрідним зрізом суспільства;

фінансування армії за залишковим принципом, що призвело до того, що у 2015 році структури по роботі з особовим складом не мали можливості впроваджувати у службу діяльність новітні інформаційні технології, які б дозволяли комплексно здійснювати інформаційний вплив на особовий склад своїх військ та забезпечувати їх захист від негативного інформаційно-психологічного впливу противника. У тому числі це стосувалось і сучасних технічних засобів пропаганди, частка яких на той час не перевищувала 20% від потреби. На початок агресії ми мали лише 11 сучасних зразків похідної техніки виховної роботи, 5-ть з яких (майже половину) було втрачено внаслідок окупації Криму;

перманентне “реформування” українського війська негативно позначилося на кількісних та якісних показниках структур по роботі з особовим складом. До початку 2014 року державне замовлення для підготовки фахівців інформаційно-пропагандистського забезпечення оперативно-тактичного рівня було зведено до нуля. На тактичному рівні на усі ЗС України передбачалось мати лише 41 (сорок одного) фахівця.

Крім того, ситуацію ускладнювала невизначеність в розподілі повноважень між структурами органів по роботі з особовим складом та структурами, які забезпечували інформаційне супроводження діяльності оборонного відомства та ЗС України.

Очевидним був факт, що система ІПЗ могла діяти ефективно лише за умови відповідальної роботи кожної ланки військового управління, яка передбачає доведення інформації до її головного споживача – солдата в окопі.

Основними недоліками, що суттєво знижували ефективність проведення заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення у 2015 році були наступні:

порушення принципу контролю органами управління за підпорядкованістю, що призводило до збою системи отримання, проходження та доведення інформації до окремого підрозділу та військовослужбовця. Як наслідок, офіцери первинної ланки (рота, батарея) інформування особового складу системно не проводили, а командування військових частин та підрозділів відверто нехтувало проблематику, пов'язану з організацією інформаційного забезпечення;

*низький рівень професійної підготовленості офіцерів по роботі з особовим складом ланки “батальйон-рота”, в першу чергу тих, хто був призваний по мобілізації. Серйозною проблемою залишалася відсутність цільової роботи щодо *практичного навчання* офіцерів по роботі з особовим складом низової ланки, що призвані по мобілізації, необхідним прийомам та навичкам роботи з людьми;*

недостатня забезпеченість військ (сил) сучасними технічними засобами пропаганди, засобами комунікації та зв'язку (мобільний Інтернет, друковані пристрої), що необхідні для якісної організації інформаційно-пропагандистського забезпечення, в першу чергу в зоні АТО;

низька виконавча дисципліна, байдужість окремих командирів (начальників), заступників по роботі з особовим складом за кінцевий результат, їх небажання виявляти творчу ініціативу на місцях для покращення рівня інформаційної роботи. Наприклад, відчуваючи безконтрольність і безкарність, відповідні керівники не виявляли творчої ініціативи щодо способів скорочення часу для доставки преси, інформаційних бюлетенів, вісників, брошур, буклетів до особового складу, що діяв автономно. Як правило, Інформаційні вісники в електронному вигляді надходили до людей із запізненням на 3-4 доби: в сектор – наступної доби, в бригаду – через 1-2 доби, в підрозділ – через 3-4 доби;

відсутність спадкоємності, тобто передачі напрацьованого досвіду офіцерами по роботі з особовим складом під час ротації. Результати роботи груп Генерального штабу ЗС України у 2015 році засвідчували випадки, коли внаслідок відсутності координації з боку старшого командування, новоприбулі на заміну офіцери по роботі з особовим складом низової ланки приступали до виконання обов'язків фактично з нуля. Тобто, уся інформація про напрацьовані їх попередниками здобутки і зв'язки, в першу чергу з питань забезпечення особового складу друкованою продукцією, використання технічних засобів пропаганди, встановлення комунікацій з місцевими органами влади не передавались;

відсутність оперативного забезпечення друкованими періодичними виданнями особового складу, який виконував завдання на

віддалених опорних пунктах (газети до таких підрозділів доходили через 10-12 діб і втрачали свою актуальність);

На низькому рівні інформаційно-пропагандистське забезпечення у 2015 році було організовано у 53 окремій механізованій бригаді, 56, 57, 59 окремих мотопіхотних бригадах, 25 бригаді транспортної авіації, 160 зенітній ракетній бригаді, 81 окремій аеромобільній бригаді.

Вищенаведені об'єктивні та суб'єктивні негативні чинники лише частково відображали масштабність проблем, які необхідно було у подальшому вирішувати. Вони потребували внесення кардинальних змін у систему інформаційно-пропагандистського забезпечення та приведення її до стану, який дозволяв би адекватно реагувати на обстановку, що динамічно змінювалась.

У 2015 році питання **психологічного забезпечення** залишались надзвичайно важливим напрямком діяльності структур по роботі з особовим складом. Вирішуючи завдання психологічного забезпечення було проведено:

- у військових частинах, які виконували завдання в зоні АТО та районах відновлення *відпрацювало понад 350 груп психологічного забезпечення* кількістю близько 850 осіб;
- під час виконання завдань 4 та 5 черг мобілізації *було залучено 45 позаштатних груп професійно-психологічного відбору*. До роботи груп професійно-психологічного відбору було залучено 106 штатних офіцери по роботі з особовим складом та 89 психологів-волонтерів державних та громадських організацій;

- під час виконання завдань шостої черги мобілізації та призову на строкову військову службу восени 2015 року було залучено 30 позаштатних груп професійно-психологічного відбору. В період шостої черги часткової мобілізації за результатами професійно-психологічного відбору визнано непридатними до військової служби 1187 осіб, що становить 1,6% від загальної чисельності осіб, які залучались до проходження медичних комісій;
- з метою покращання відбору особового складу, за результатами пілотного проекту, до штатів всіх обласних військових комісаріатів та Київського МВК було введено чотири посади фахівців з професійно-психологічного відбору (2 посади – психологів, 2 посади – діловодів). До штатів районних (міських) військових комісаріатів ведені посади психологів (440 посад);
- розроблено Тимчасову інструкцію з організації психологічного супроводження та психологічного відновлення військовослужбовців;
- організовано методичне забезпечення роботи психологів. До цієї діяльності були залучені представники наукових установ та закладів;
- організовано оздоровлення та психологічну реабілітацію за кордоном близько 200 сімей військовослужбовців у Польщі, Австрії, Грузії, Об'єднаних Арабських Еміратів, Сполучених штатів Америки;
- реалізовано Програму реабілітації членів сімей військовослужбовців, які постраждали або загинули в ході проведення антитерористичної операції на базі готельного комплексу "Хатки Руслани" смт Ворохта, Івано-Франківської області у квітні-травні 2015.

На відміну від військових комісаріатів, під час шостої хвилі мобілізації, більш якісно працювали позаштатні групи професійно-психологічного відбору у навчальних центрах та на загальновійськових полігонах, де в ході проведених заходів було повернуто до обласних військових комісаріатів 2044 військовозобов'язаних.

Якщо порівняти діяльність позаштатних груп у військоматах та у навчальних центрах, то їх результати суттєво різняться. Так двадцять п'ять груп у військових комісаріатах визнали непридатними до військової служби 1187 осіб, а сім груп у навчальних центрах (на полігонах) - 2044 військовозобов'язаних (на 72% більше). Низька ефективність груп у військових комісаріатах обумовлена намаганням військових комісарів за будь-яку ціну виконати план призову. Ціна такої гонитви – комплектування бойових підрозділів військовозобов'язаними з психологічними розладами, хронічними захворюваннями, схильністю до самогубства, алкогольною та наркотичною залежністю, раніш засудженими.

Взагалі, у 2015 році групами професійно-психологічного відбору недопущено до проходження військової служби – 7617 осіб. Наприклад, за підсумками 4 хвилі мобілізації: призвані – 43727 осіб, визнані непридатними групами ППВ у військоматах – 740 осіб, на полігонах – 2145 осіб. За підсумками 5 хвилі мобілізації: призвані – 19500 осіб, визнані

непридатними групами ППВ у військоматах – 719 осіб, на полігонах – 782 особи.

Якщо оцінювати результати шостої хвили часткової мобілізації в загальному вимірі, то в цілому вдалося організувати дієву роботу груп професійно-психологічного відбору.

Впродовж 2015 року до груп посиленої психологічної уваги було включено 4558 військовослужбовців. Серед них 2244 осіб, які відбували покарання у місцях позбавлення волі, 216 з яких відверті кримінальні елементи, 1928 алкоголіків, 82 наркомани, 328 військовослужбовців, які не можуть бути звільнені, але потребують постійного контролю.

Все це суттєво погіршувало стан військової дисципліни у військових частинах (підрозділах), перш за все – в зоні проведення антитерористичної операції, призводило до небойових втрат, загибелі та травмування військовослужбовців.

З метою задоволення духовно-релігійних потреб військовослужбовців у 2015 році було активізовано роботу щодо направлення, на волонтерських засадах, у лінійні батальйони (дивізії), які виконують завдання в зоні проведення антитерористичної операції, священнослужителів Міжконфесійного батальйону капеланів.

27 січня 2015 р. було введено в дію наказ МО України №40 “Про затвердження Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗС України”. Положення передбачало введення у складі МО України головного підрозділу (управління) з питань служби військового духовенства (капеланства) (далі – СВД (К) та територіальних

підрозділів з питань СВД (К). Також передбачалося призначення представників релігійних організацій на посади працівників ЗС України.

Відповідним наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України “Про затвердження змін до національного класифікатора України ДК 003:2010” до класифікатора професій було внесено доповнення до професії “священнослужитель» за кодом КП 24460, а саме «військовий священник (пастор, пресвітер, військовий священник (капелан) і т. ін.)”. Зміни набрали чинності 1 березня 2015 р.

З метою визначення основних завдань і функцій Управління з питань СВД (К) та територіальних відділень з питань СВД (К), 07 липня 2015 р. було введено в дію наказ МО України №320 “Про затвердження Положення про Управління з питань служби військового духовенства (капеланства) та Положення про територіальні відділення з питань служби військового духовенства (капеланства)”.

24 вересня 2015 р. було видано Указ Президента України від №555/2015 “Про Воєнну доктрину України”, в якому серед інших загроз воєнній безпеці України визначено можливість виникнення “... збройного конфлікту всередині держави, інспірованого російською федерацією, за участю терористичних угруповань у взаємодії з релігійними організаціями”. Таким чином, органи державної влади усвідомлювали деструктивний вплив УПЦ (МП), центр якої знаходився на території країни-агресора.

У жовтні 2015 року під час засідання Ради у справах душпастирської опіки при МО України представники УПЦ КП оголосили недовіру до

діяльності представників УПЦ (МП) та вийшли зі складу Ради. У письмовій заяві причиною виходу представник УПЦ КП митрополит Іоан (Яременко) зазначив "...невідповідність позиції УПЦ (МП): не засудження російської агресії проти України, заперечення факту гібридної війни на Донбасі, неофіційне визнання анексії Криму" та інертність членів Ради стосовно "...призупинення або виключення УПЦ (МП) з членів Ради, аргументуючи це своєю необізнаністю про факти деструктивної діяльності цієї конфесії та вважали їх недостатніми" для цього.

Таким чином, з початком російської агресії та розгортанням бойових дій на Сході України поглибилася співпраця з релігійними організаціями – членами Ради у справах душпастирської опіки при МО України.

Проводилася відповідна робота щодо залучення потенціалу церков до здійснення душпастирської опіки особового складу військ (сил) за будь-яких умов обстановки. Так, відповідно до Алгоритму допуску священників до військових частин ЗС України та Алгоритму погодження та направлення в зону бойових дій на добровільних засадах священнослужителів церков – членів Ради у справах душпастирської опіки при МО України на період відсутності штатного військового духовенства (капеланства), священники зазначених релігійних конфесій, яких було відібрано Церквами та успішно прошедших курс підготовки з отриманням відповідного дозволу керівництва Генерального штабу ЗС України, в складі чергових ротацій, направлялися на волонтерських засадах до визначених підрозділів (переважно, які брали участь в АТО), де здійснювали душпастирську опіку особового складу. Термін ротації

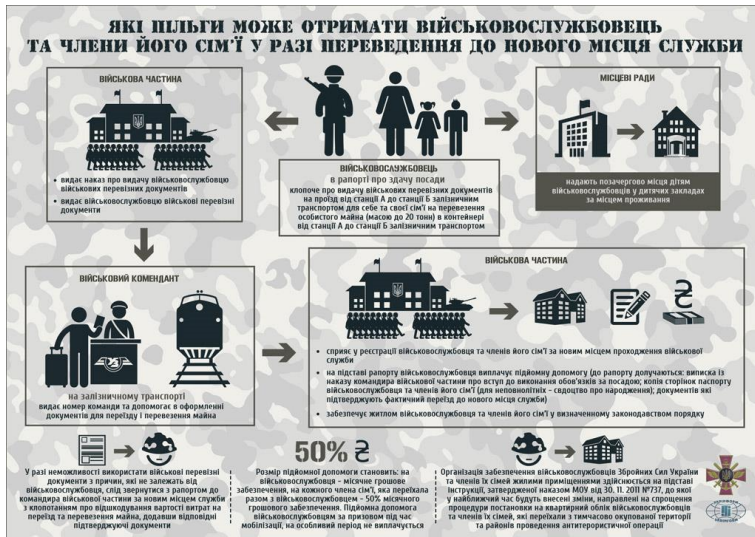
узгоджувався між представниками релігійних організацій та Генеральним штабом ЗС України.

Загалом починаючи з серпня 2015 року завдяки взаємодії з Церквами вдалось забезпечити середню присутність в зоні АТО священнослужителів різних конфесій у кількості близько 90-100 осіб. Це сприяло значному покращенню морально-психологічного стану особового складу.

У 2015 році був проведений значний обсяг робіт щодо **забезпечення військ (сил) технічними засобами пропаганди**, зокрема організовано переоснащення сучасними технічними засобами пропаганди 20 похідних автоклубів 25 опдбр, 95 оаембр, 72 омбр, 24 омбр, 28 омбр, 128 огпбр, 92 омбр, 93 омбр, 19 рбр, 26 абр, 14 омбр, 53 омпбр, 56 омпбр, 27 реап, 160 зрбр, 101обро, 121 олвпз, 12 іп та обноо ОК Захід, 37 звп, у тому числі із залученням волонтерської допомоги, відновлено та налагоджено радіозабезпечення особового складу у визначених базових таборах та в місцях підготовки особового складу, проведено цільову видачу у війська (сили) понад 150 комплектів супутникового телебачення.

Виходячи з наявних можливостей, здійснювалося забезпечення майном ТЗП військових частин та підрозділів які формувались та відновлювали боєздатність.

Проблема забезпечення військ (сил) технічними засобами пропаганди у 2015 році мала об'єктивний характер, що було пов'язано з

інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу ЗС України на період 2015 – 2016 років”;

- організовано літній відпочинок і оздоровлення 355 дітей військовослужбовців у дитячому оздоровчому таборі ім. Ю. Гагаріна, 119 членів сімей загиблих військовослужбовців в

оздоровчих закладах Туреччини.

У 2016 році продовжувалось удосконалення нормативно-правові бази та організаційно-штатної структури організації МПЗ у ЗС України та впровадження нової системи морально-психологічного забезпечення підготовки і застосування військ (сил) на основі двох підсистем: морально-психологічне забезпечення підготовки до застосування військ (сил) та морально-психологічне забезпечення застосування військ (сил). Був затверджений наказ Генерального штабу від 14.03.2016 р. №109 “Про затвердження Тимчасової настанови з МПЗ підготовки та застосування ЗС України”. Головне управління по роботі з особовим складом ЗС України було

реорганізовано в Головне управління морально-психологічного забезпечення.

За результатами вивчення досвіду роботи структур “Joint Effective Centers” армій країн НАТО було створено Центр морально-психологічного забезпечення ЗС України, головним завданням якого є оперативне упередження та реагування на ситуації і зміни морально-психологічного стану особового складу військ (сил), інформаційний і психологічний супровід виконання ними завдань за призначенням за будь-

яких умов обстановки. В організаційно-штатній структурі створеного Центру морально-психологічного забезпечення ЗС України створені відділи: спеціальної пропаганди, аналізу та прогнозування суспільно-політичної обстановки та морально-психологічного стану, взаємодії з капеланами, культурологічного забезпечення, робота яких значно покращила практичну складову інформаційно-пропагандистського забезпечення.

У 2016 році організація **інформаційно-пропагандистського забезпечення** набувала нових спроможностей в системі морально-психологічного забезпечення військ (сил).

На основі впровадження та поетапного переходу на стандарти НАТО в системі інформаційно-пропагандистського забезпечення з'явилися *нові перспективні напрямки*. Одним з них стала *внутрішньо комунікаційна робота*, на формах та методах якої будувалось система інформування у ЗС України. Внутрішньо-комунікаційна робота – це особлива форма міжособистісної взаємодії, що реалізується за допомогою сукупності ситуативних комунікаційних актів, які налагоджують міжособистісні взаємини для встановлення зворотного зв'язку між командирами (начальниками) та підлеглими з метою досягнення спільних цілей під час виконання поставлених завдань.

Основною формою внутрішньо-комунікаційної роботи взамін існуючих раніше суспільно-політичних, правових, воєнно-історичних та технічних інформувальних стало командирське інформування.

Результатом командирського інформування особового складу повинно було стати:

- усвідомлення військовослужбовцями їх особистої відповідальності за захист Батьківщини, виконання поставлених перед Збройними Силами України та конкретною військовою частиною (підрозділом) завдань;

- системне доведення до особового складу актуальної інформації про суспільно-значущі події в державі та світі, дій військово-політичного керівництва держави, що спрямовані на зміцнення обороноздатності країни;
- своєчасне спростування неправдивої інформації навколо діяльності вищого військово-політичного керівництва, органів військового управління, військових частин ЗС України, яка може негативно впливати на морально-психологічний стан та ідейні переконання підлеглого особового складу;
- знання особовим складом стану воєнно-політичної, суспільно-політичної та бойової обстановки в районах виконання завдань за призначенням, а також конкретної мети та завдань, що стоять перед військовою частиною (підрозділом);
- розуміння особовим складом необхідності постійно підвищувати пильність, професійну майстерність та морально-психологічну готовність до дій в будь-яких умовах обстановки;
- морально-психологічна переконаність в правомірності своїх дій, як основи беззастережного виконання вимог Військової присяги, наказів командирів (начальників).

З метою удосконалення забезпечення особового складу друкованими періодичними виданнями у 2016 році було *опрацьовано та доведено до військ (сил)* Алгоритм забезпечення друкованими періодичними виданнями особового складу, який виконує завдання поза межами пунктів постійної дислокації.

Згідно Алгоритму під час виконання завдань за призначенням поза межами пунктів постійної дислокації періодичними друкованими виданнями забезпечувався особовий склад підрозділів військових частин (у кількості не менше ніж 10 військовослужбовців), який відряджений для виконання завдань за призначенням за межами пунктів постійної дислокації на термін понад 1 місяць. З цією метою уповноважена особа військової частини:

- з'ясовує місце знаходження найближчого поштового відділення в районі виконання завдань за призначенням особовим складом підрозділу (команди) та встановлює його реквізити (номер та поштову адресу);
- надає пропозиції командирі військової частини (заступнику командира військової частини з морально-психологічного забезпечення щодо здійснення перерозподілу періодичних видань, які надходять до військової частини. Перерозподіл періодичних друкованих видань здійснюється із розрахунку 1 періодичне видання на 10 осіб, за рахунок підрозділів, від яких формується зведений підрозділ, або згідно з рішенням командира військової частини (заступника командира військової частини з морально-психологічного забезпечення);
- на підставі перерозподілу періодичних видань уповноважена посадова особа військової частини оформлює заявку та за підписом командира військової частини надсилає її на адресу відділу передплати Центрального друкованого органу МО України "Народна армія". У заявці визначаються:
 - найменування населеного пункту;

- назва вулиці;
- номер будівлі;
- номер військової частини (назва установи (організації));
- назва та індекс видання;
- кількість примірників кожного видання;
- строк передплати на кожне видання;
- загальний підсумок за кожним виданням;
- заявка реєструється у діловодстві військової частини та

надсилається до відділу передплати Центрального друкованого органу МО України “Народна армія”.

У разі відсутності поштового відділення у місці виконання особовим складом завдань за призначенням доставка періодичних видань організовується силами та засобами фельд’єгерсько-поштової служби в зоні відповідальності, від найближчого поштового відділення (відповідно до наказу начальника Генерального штабу ЗС України від 09.10.2002 №80 “Про затвердження Керівництва з організації фельд’єгерсько-поштового зв’язку у ЗС України”).

При віддаленні місця розташування підрозділу (команди) від вузла фельд’єгерсько-поштового зв’язку, підприємства поштового зв’язку на відстані більш 3 км, а також при великій кількості пошти (понад 15 кг) у розпорядження військового листоноші (уповноваженого) військової частини виділяється необхідний транспортний засіб для перевезення періодичних видань.

Для отримання періодичних друкованих видань у відділенні поштового зв’язку з числа військовослужбовців підрозділу (команди) призначається військовий листоноша, на якого оформлюється довіреність.

У разі несвоєчасного надходження періодичних друкованих видань уповноважена посадова особа здійснює взаємодію з представниками УДППЗ “Укрпошта” та інформує керівника відділу передплати ЦДО “Народна Армія” щодо вирішення проблемних питань з доставку періодичних видань.

Командири військових частин мають право звертатися з відповідними претензіями тільки до вузлів (станцій фельд’єгерсько-поштового зв’язку), підприємств зв’язку у місцях видачі періодичних видань.

Було організовано роботу 10 високомобільних груп внутрішніх комунікацій “Альфа”, що працювали в районі АТО у 36 військових частинах. Робота груп проводилася у періоди:

- з 22 січня по 22 лютого 2016 року у 8 військових частинах ОТУ “Луганськ” та ОТУ “Маріуполь”;
- з 23 лютого по 25 березня 2016 року у 4 військових частинах ОТУ “Донецьк”;

- з 11 по 30 червня 2016 року – у 4 військових частинах ОТУ “Донецьк” та ОТУ “Маріуполь”;
- з 19 липня по 05 серпня 2016 року – у 5 військових частинах ОТУ “Донецьк”;
- з 26 липня по 12 серпня 2016 року – у 3 військових частинах ОТУ “Луганськ”;
- з 15 серпня по 02 вересня 2016 року – у 5 військових частинах ОТУ “Маріуполь”;
- з 15 грудня 2016 року проводиться робота у 7 військових частинах ОТУ “Маріуполь” та ОТУ “Донецьк”.

Загалом у складі груп «Альфа» здійснювало роботу 30 офіцерів та 10 військових капеланів. Крім того, за результатами вже проведених тренінгів відібрано до складу груп “Альфа” додатково 18 офіцерів та 3 військових капелани;

З метою удосконалення практичної підготовки курсантів ВВНЗ, які проходили підготовку для структур морально-психологічного забезпечення у 2016 році були розроблені кейси та ситуаційні завдання для прийняття рішення щодо організації інформаційно-пропагандистського забезпечення особового складу під час виконання завдань за призначенням.

Ці та інші заходи сприяли покращенню якості виконання завдань ІПЗ у бойових умовах.

Своєчасна **фіксація фактів самовідданого виконання обов'язків підпорядкованим особовим складом** у 2016 році набула надзвичайно важливого напрямку роботи для формування образу Захисника України у суспільстві та підтриманні морально-психологічного стану особового складу.

Завдяки спільним зусиллям органів морально-психологічного забезпечення, у взаємодії із прес-службами, органами державної влади та місцевого самоврядування з метою проведення роботи з питань військово-патріотичного виховання, увічнення героїчних вчинків військовослужбовців, пропагування військової служби та увічнення пам'яті про загиблих військовослужбовців в районі проведення Антитерористичної операції на території Донецької та Луганської областей у 2016 було організовано:

- вшанування пам'яті військовослужбовців - героїв АТО (за ініціативою Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України спільно з державними органами влади та місцевого самоврядування) через присвоєння звання «Почесний громадянин» та подальшого встановлення почесних дошок, найменування навчальних закладів, вулиць на їх честь тощо;

- увічнення пам'яті загиблих військовослужбовців через присвоєння почесних найменувань:

- літаку Су-27 831 брТА ПС ЗС України ім'я лицаря ордена Богдана Хмельницького Василя Нікіфорова (Указ Президента України від 10 лютого 2016 року №43/2016);

- літаку Іл-76 МД (бортовий номер 76683) 25 бригади транспортної авіації ПС ЗС України ім'я Олександра Белого (Указ Президента України від 30 листопада 2016 року №529/2016);

- середньому десантному кораблю "Кіровоград" 5 бригади надводних кораблів Південної військово-морської бази ВМС ЗС України ім'я Юрія Олефіренка (Указ Президента України від 2 липня 2016 № 290/2016);

- навічне зарахування 330 військовослужбовців до списків військових частин та вищих військових навчальних закладів ЗС України.

Крім цього, у 2016 році було забезпечено:

- підготовку 73 матеріалів для системних рубрик про героїчні вчинки військовослужбовців учасників АТО у газетах "Голос України", "Урядовий кур'єр", під назвами: "Герої в особах" ("Голос України"), "Героям слава" ("Урядовий кур'єр");

- публікацію 2486 матеріалів у центральних та військових друкованих засобах масової інформації аналітичних матеріалів, статей, інтерв'ю про проявлення військовослужбовцями ЗС України героїзму та мужності;

- співпрацю з обласними державними телерадіокомпаніями щодо забезпечення популяризації прикладів проявлення військовослужбовцями прикладів мужності та героїзму шляхом створення

відеофільмів та телесюжетів про військовослужбовців-героїв. Всього знято відеофільмів – 67, документальний фільм – 1, відеороликів – 69, телесюжетів – 948, спеціальних репортажів – 29, записано радіорепортажів – 34, видано та надіслано у війська 6 компакт-дисків з 201 відеофільмом;

- щоденне наповнення електронної сторінки “Будь твердий, читай, мисли і дій” у соціальній мережі “Google+” та електронних сторінок “Сила нескорених” і “Військо Інформація Культура” в соціальній мережі “Facebook”;
- приведення до належного стану об’єктів, що увічнюють пам’ять про військову звитягу та славу, які розташовані в районах проведення АТО;
- систематичне (за тиждень – 1 ефір та 2 повтори) радіоінформування суспільства про проявлення прикладів героїзму та мужності військовослужбовцями ЗС України під час виконання бойових завдань в зоні АТО;
- розроблення, випуск та розповсюдження у військових частинах 7000 комплектів плакатів “Воїни. Історія українського війська” (комплект 20 плакатів формату А1; спільно з Українським інститутом національної пам’яті);
- ідеологічне та інформаційне наповнення контенту радіопрограм радіостанції “Армія FM”;
- проведення комплексу інформаційних заходів:
 - до 2-ї річниці подій, які відбулись в районі Міжнародного аеропорту “Донецьк” імені Сергія Прокоф’єва (протягом 25-28 травня 2016

року на провідних телеканалах, у друкованих та Інтернет-виданнях вийшло більше 50 сюжетів (статей);

- до 2-ї річниці подій, які відбулись в районі н.п. Лиман та 1-ї річниці подій, які відбулись в районі н.п. Мар'їнка (03 та 06-07 червня 2016 року на провідних телеканалах, у друкованих та Інтернет-виданнях вийшло більше 20 сюжетів (статей);

- до 2-ї річниці визволення міст Слов'янськ та Краматорськ (05-06.07.2014) – на провідних телеканалах, у друкованих та Інтернет-виданнях вийшло більше 30 сюжетів (статей);

- до 2-ї річниці визволення міст Северодонецьк та Лисичанськ (22-24.07.14) – висвітлено на 32 інтернет-ресурсах, 4 радіостанціях ФМ, 6 провідних телевізійних каналах;

- до 2-ї річниці проведення рейдових дій та зайняття стратегічно важливого об'єкту Курган Саур-Могила (28.07.14) більше 6 сюжетів на провідних телеканалах.

- участь особового складу ЗС України у національно-патріотичному проекті “Волонтерський Агітпотяг” та проведення заходів інформаційно-пропагандистської та військово-патріотичної роботи у військових частинах та населених пунктах у районі АТО. Зазначений проект здійснювався з 20.04.2016 по 29.04.2016 за маршрутом руху: Київ – Полтава – Харків – Слов'янськ – Краматорськ – Костянтинівка – Дружківка – Бахмут – Лиман – Київ. В рамках проекту, за напрямком діяльності ЗС України, проведено наступні основні заходи: відвідано 24 військові частини (підрозділи), проведено 12 занять військовослужбовцями ЗС України у загальноосвітніх школах, училищах, технікумах, інтернатах, проведено 56 занять з мінної безпеки з учнями, студентами та працівниками

Укрзалізниці, проведено 15 концертних заходів та 10 урочистих церемоній;

- роботу, спільно з Національною спілкою письменників України, щодо випуску газети у 72 окремих механізованих бригадах (з 06 червня по 06 грудня 2016 року) та написання художньо-документальних книг про приклади мужності, героїзму та бойового досвіду військовослужбовців ЗС України під час проведення антитерористичної операції.

З метою нарощування зусиль щодо психологічного забезпечення:

- організовано роботу 89 груп психологів-волонтерів громадських організацій “Української асоціації фахівців з подолання наслідків психотравмуючих подій” та “Ліги офіцерів” у 47 військових частинах ЗС України;

- за участі міжнародних, державних та громадських організацій в різних регіонах України та гарнізонах проведено 108 тренінгів з питань психологічної допомоги для 2983 військовослужбовців – учасників АТО;

- заходами психологічної декомпресії було охоплено понад 43 тис. військовослужбовців;

- психологічну реабілітацію пройшли 16037 осіб у шпиталях ветеранів війни, у санаторіях, профілакторіях – 6571 учасників АТО, за кордоном – 136 військовослужбовців, пройшли лікування у психіатричних відділеннях госпіталів 3455 осіб;

- виготовлено до 10000 екземплярів методичних посібників, пам’яток військовослужбовцю щодо надання першої психологічної допомоги та пам’ятки командирам з профілактики суїцидів;

- розроблено стандарти загальної та спеціальної психологічної підготовки та відпрацювання програм підготовки військ (сил);

ПРАВИЛА ПЕРШОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ “6.П”

- 1. ПІДІЙДИ**
Звернись до потерпілого (щоб проявити людяність не потрібно бути спеціалістом). Назви власне ім'я.
- 2. ПІДТРИМАЙ**
Знайди безпечне місце. Відведи потерпілого до безпечного місця. Посади його, притули спиною до опори. Від'єднай магазин, розряди зброю, постав на запобіжник, поклади поруч.
- 3. ПАМ'ЯТАЙ**
Звернись за ім'ям (позивним). Запитай, що сталося, де він перебуває. Допоможи зорієнтуватись. Стабілізуй дихання: короткий вдих - пауза - довгий видих
- 4. ПОРАДЬ**
Дай зрозуміти, що всі його хвилювання та їх зовнішні прояви - це нормальна реакція. Сприяй виявленню емоцій. Запевни в спроможності подолати ситуацію.
- 5. ПОТУРБУЙСЯ**
З'ясуй потреби, запропонуй воду, цигарку, підкажи, де можна сходити в туалет. Вислухай мовчки, не перебивай. Обережно використовуй дотики до тіла.
- 6. ПЕРЕДАЙ**
Не обов'язково все робити самому. Передай потерпілого психологам, медикам. Спробуй разом знайти контакт близької йому людини (наприклад в мобільному телефоні).

- групами професійно-психологічного відбору навчальних центрів вивчено 38609 осіб. За результатами роботи визнано непридатними до військової служби 2463 особи.

У 2016 році **організація душпастирської опіки особового складу** набула системного характеру.

У Генеральному штабі ЗС України було розроблено *Алгоритм допуску священнослужителів до військових частин ЗС України*, в першу чергу тих, хто виконує завдання в зоні АТО.

Згідно цього Алгоритму, відібрані церквами священники, які успішно пройшли курс підготовки з основ військової справи, з отриманням відповідного дозволу першого заступника начальника Генерального штабу ЗС України, в складі чергових ротацій направляються на волонтерських засадах у визначені підрозділи, де здійснюють душпастирську опіку особового складу. Термін ротації пропонувався Церквою та погоджувався Генеральним штабом ЗС України. Відправку священників після проходження первинного курсу підготовки організовує відповідна Церква. ЗС України надають акредитацію на їх перебування безпосередньо у військовій частині, забезпечують засобами індивідуального захисту (за наявних запасів у тимчасове користування) та сприяють в організації продовольчого забезпечення. Регламентування їх діяльності безпосередньо в підрозділах визначено Алгоритмом допуску священнослужителів до військових частин ЗС України, які виконують визначені завдання в районі проведення АТО.

Наступним етапом взаємодії стало спрямування священнослужителів за погодженням з Церквами для роботи в місцях відновлення боєздатності та підготовки військ (сил) за територіальним принципом. Було проведено понад 1180 ротацій священнослужителів, які на волонтерських засадах здійснювали душпастирську опіку, моральну та духовну підтримку військовослужбовців у районі проведення антитерористичної операції.

Найбільшу кількість ротацій священнослужителів забезпечили:

- на термін від 30 діб і більше: Українська Православна Церква Київського Патріархату (546), Українська Греко-Католицька Церква (183);
- на термін від 10 діб і більше: Українська Автокефальна Православна Церква (26), Союз вільних Церков християн Євангельської віри України (186), Всеукраїнський союз Церков християн віри євангельської-п'ятидесятників (150), Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів (87), Римо-Католицька Церква (1), Управління мусульман України (6).

Більш того, з січня 2016 року було розширено спектр взаємодії шляхом включення священнослужителів визначених Церков до роботи високомобільних груп внутрішніх комунікацій Генерального штабу ЗС України "Альфа", мета яких безпосередньо реагувати на проблемні питання військовослужбовців, які виконують завдання в зоні АТО, у тому числі морально-психологічного характеру. Діяльність зазначених груп регламентована наказом Генерального штабу ЗС України від 03.12.2015 № 472 "Про організацію діяльності високомобільних груп внутрішніх комунікацій у військових частинах (підрозділах) ЗС України". Основне

завдання – надання допомоги командирам військових частин у створенні внутрішніх комунікацій з особовим складом та її впровадження у практику бойової діяльності.

2 листопада 2016 р. відбулося засідання Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій. Знаковим є те, що засідання проводилося у зоні АТО у м. Краматорську (Донецька обл.). Перед зборами відбувся спільний молебень за Україну, а за підсумками засідання було прийнято Звернення щодо утвердження миру та поступу українського суспільства. У заході взяли участь очільники українських церков та релігійних організацій. Проте предстоятель УПЦ (МП) митрополит Онуфрій (Березовський) відмовився взяти участь у засіданні, що свідчило про його антидержавницьку позицію. Натомість, УПЦ (МП) представляв архієпископ Августин (Маркевич) – голова синодального відділу по взаємодії зі Збройними силами та іншими військовими формуваннями України (з 1999 р.), який відомий своїми проросійськими настроями. Ще у 2006 р. під час проведення Всесвітнього російського народного собору в Москві він закликав: «...мы ждем шагов со стороны России – как отряд, который ждет команды броситься в бой. Я как представитель Украинской православной церкви убежден, что неопределенность засасывает. Наступило время действовать решительно и называть все вещи своими именами. Мы устали, нас единственное, что вдохновляет, это то, что мы верим еще в Россию. Если Господь вас выправит – вырулим и мы». За таку «відданість» він був нагороджений російськими орденами Дружби (2003 р.) та Орденом пошани (2012 р.).

Якщо презентувати організацію душпастирської опіки з особовим складом ЗС України, то необхідно зазначити і про реалізацію спільних проектів щодо посилення духовного виховання військовослужбовців та членів їх сімей, а саме: щорічні військові паломництва, а також цільову

підтримку Церквами дітей військовослужбовців учасників АТО, грошову та матеріальну благодійну підтримку української армії в її боротьбі з російським агресором.

Усе це дає підстави стверджувати, що взаємодія між Церквами та Збройними Силами набула комплексного та системного характеру.

За результатами діяльності щодо здійснення душпастирської опіки, духовної та морально-психологічної підтримки військовослужбовців, які приймають участь у антитерористичній операції, керівним складом ЗС України було заохочено понад 185 священиків.

Система **культурологічного забезпечення** ЗС України у 2016 році набула практичного удосконалення з урахуванням бойового застосування військ (сил) в ході проведення АТО. Перш за все це стосувалося:

- визначення пріоритетності завдань культурологічного забезпечення особового складу, який виконує бойові завдання в АТО та з прикриття інших рубежів, перебуває на полігонах в рамках заходів відновлення боєздатності, в навчальних центрах та пунктах постійної дислокації;
- досягнення ефективності використання малих культурно-мистецьких груп (3-8 осіб) з числа персоналу закладів культури ЗС України, військово-музичних підрозділів та творчих колективів, а також із залученням аматорів народного мистецтва;
- визначення оптимального складу культурно-мистецьких груп (за мистецькою спрямованістю) та форм проведення заходів, а саме, представництво майстрів вокального мистецтва, гумористичного (розмовного) та оригінального жанрів, віртуозного володіння музичними інструментами; тривалість заходів – 30 – 40 хв.;
- необхідності створення атмосфери сприятливого ставлення цивільного населення до ЗС України в місцях виконання підрозділами завдань за допомогою засобів культури і мистецтва, а саме: виступи творчих колективів перед населенням, проведення спільних культурно-мистецьких акцій тощо;
- налагодження ефективної взаємодії з силами і засобами Міністерства культури України (філармонії, театри, професійні творчі колективи тощо), цивільними регіональними культурно-мистецькими осередками.

Як результат цієї діяльності, у 2016 році було запроваджено:

- роботу груп внутрішніх комунікацій “Бета”, які проводили заходи культурологічного забезпечення безпосередньо на позиціях підрозділів в районах АТО. Була організована робота 10 оперативно-комунікаційних груп забезпечення культурних потреб військовослужбовців “Бета”, що працювали в районі АТО у 36 військових частинах. Робота груп проводилася у періоди:
 - з 22 січня по 22 лютого 2016 року у 8 військових частинах ОТУ “Луганськ” та ОТУ “Маріуполь”;

- з 23 лютого по 25 березня 2016 року у 4 військових частинах ОТУ “Донецьк”;
- з 11 по 30 червня 2016 року – у 4 військових частинах ОТУ “Донецьк” та ОТУ “Маріуполь”;
- з 19 липня по 05 серпня 2016 року – у 5 військових частинах ОТУ “Донецьк”;
- з 26 липня по 12 серпня 2016 року – у 3 військових частинах ОТУ “Луганськ”;
- з 15 серпня по 02 вересня 2016 року – у 5 військових частинах ОТУ “Маріуполь”;
- з 15 грудня 2016 року проводиться робота у 7 військових частинах ОТУ “Маріуполь” та ОТУ “Донецьк”.

Станом 28.12.2016, у районі проведення АТО та місцях відновлення боєздатності військових частин (окремих підрозділів) було організовано роботу

10 груп “Бета”. Даними концертними групами (які були сформовані на базі гарнізонних будинків офіцерів) у військових частинах ОТУ “Луганськ”, “Донецьк”, “Маріуполь” за звітний період було проведено близько 300 концертів, охоплено понад 10 000 військовослужбовців);

- проведення спільно з Міністерством культури України різноманітних акцій: “Український Донбас”, “Митці України – українському війську”, “Мистецький десант” та ін.;

- проведення спільно з волонтерами та меценатами чисельних гастролей провідних українських артистів (акція “Підтримай наших”), професійних та регіональних аматорських колективів і митців тощо.

Крім цього було організовано:

- 6 книжкових виставок за участю до 40 видавців в рамках проекту “Український простір”;

- видано 1000 екземплярів 4-томника “Війна за правду на полі історії”;

- виготовлено 204 відеофільми, 3000 фотопортретів героїв “Кіборгів” (комплект із 16 портретів), 500 плакатів військово-патріотичного змісту, 1000 бланків подяк;

- підготовлено, видано та розповсюджено серед особового складу

ЗС України в зоні АТО та цивільного населення звільнених від терористів міст і сіл Луганської і Донецької областей 150000 примірників брошури “Украина любит свой Донбасс. Донбасс любит свою Украину” (російською мовою), 5000 брошур “21 міф кремлівської пропаганди” (українською, російською та англійською мовами), 10100 українських книг;

- організовано зняття 71 відеофільму, 88 відеороликів, 977 телесюжетів, 56 спеціальних репортажів, записано 79 радіорепортажів про військовослужбовців-героїв;

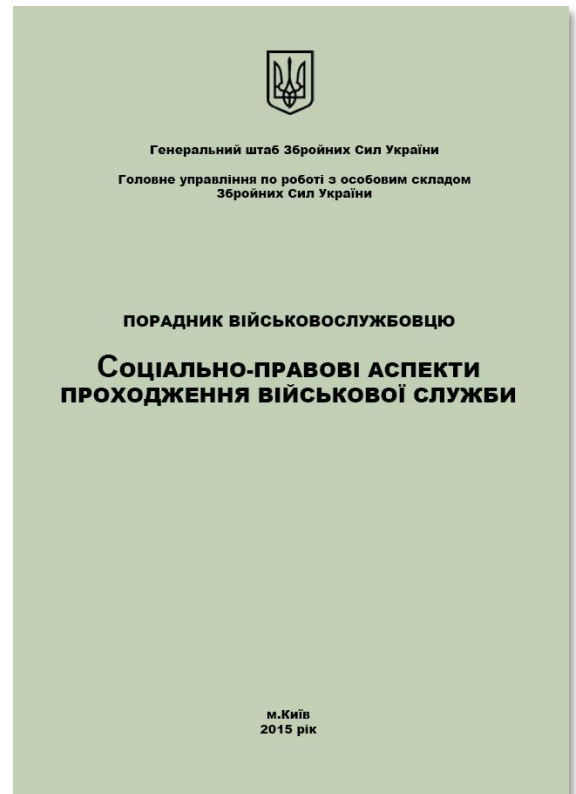
- проведено 5 військово-патріотичних зборів та 5 проектів “Школа виживання” та 17 – “Снайпер України” з учнівською молоддю на базі військових частин спільно з громадською організацією “Громадський рух “За майбутнє”.

Розглядаючи питання **забезпечення військ технічними засобами пропаганди**, необхідно зазначити, що більш ніж дворічне (у 2016 році) збройне протистояння з російською федерацією переконливо засвідчило необхідність мати сучасну матеріально-технічну базу для організації морально-психологічного забезпечення з особовим складом.

Саме технічні засоби пропаганди забезпечили можливість організувати проведення інформаційних, культурно-просвітницьких та інших заходів з особовим складом в будь-яких умовах обстановки, зокрема в польових.

Зважаючи на пріоритетність завдань, які виконувалися ЗС України у 2016 році, існувала низка проблем застосування майна ТЗП під час проведення антитерористичної операції.

Основним зразком матеріальної бази морально-психологічного забезпечення в польових умовах був похідний автоклуб ПАК-65/70. Цей

зразок ТЗП за своїм моральним та фізичним станом не відповідав потребам військ. Це поставило перед Головним управлінням МПЗ ЗС України дві основні задачі:

- заміна застарілого обладнання ПАК-65/70 на сучасні мультимедійні пристрої, супутникове обладнання та апаратуру відтворювання звуку, що дасть змогу організувати перегляд та прослуховування телерадіосигналів у польових умовах;
- прийняття на озброєння ЗС України абсолютно нового зразку похідної техніки морально-психологічного забезпечення – автоклуб-друкарня ПАК-Д, який за своїми характеристиками мав забезпечити не лише теле-радіо-обслуговування особового складу, а й забезпечення виготовлення друкованої продукції для організації роботи як з особовим складом, так і з місцевим населенням в районах виконання завдань.

Крім того, досвід організації заходів морально-психологічного забезпечення під час проведення АТО також показав, що використання радіоприймачів УКХ-діапазону є неефективним (а іноді, взагалі, неможливим) у зв'язку із нестійким прийомом (відсутністю) сигналів УКХ-діапазону.

У зв'язку з цим, у 2016 році, було вивчено питання та прийнято рішення щодо модернізації наявних у військах радіоприймачів “Маяк-2” з наданням їм можливостей прийому сигналів FM-діапазону. Модернізований радіоприймач “Маяк-2” дозволяв здійснювати прийом сигналів радіостанцій FM-діапазону хвиль на частотах від 100 до 108 МГц. Головним управлінням було запропоновано провести поступову модернізацію наявних у ЗС України радіоприймачів “Маяк-2”. У 2016 році було переобладнано і поставлено у війська 372 одиниць модернізованих радіоприймачів “Маяк-2”.

З метою покращення **соціально-правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей** починаючи з 2016 року активно реформується система виплати і збільшуються розміри грошового забезпечення. Головний акцент було зроблено на стимулюванні проходження служби на бойових посадах, у новостворених та перспективних видах і родах військ. Наказом Міноборони від 27.01.2016 року №44 “Про особливості виплати грошового забезпечення військовослужбовцям ЗС України в 2016 році”, з 01.01.2016 року було підвищено розміри грошового забезпечення військовослужбовцям шляхом встановлення збільшених розмірів премії;

з 01.06.2016 року підвищено розміри грошового забезпечення окремим категоріям військовослужбовців сержантського та старшинського складу ЗС України;

з 06.12.2016 року наказом Міноборони України від 14.03.2017 року №139 “Про виплату спеціальної надбавки військовослужбовцям Сил спеціальних операцій ЗС України” збільшено розміри грошового

забезпечення військовослужбовцям ССО шляхом введення спеціальної надбавки за службу в спецназі (від мінімального прожиткового мінімуму).

Протягом **2017 року** морально-психологічне забезпечення проходило шлях системного оновлення:

- запроваджувались сучасні технології морально-психологічного впливу на особовий склад;
- продовжувалась оптимізація та реорганізація структур по роботі з особовим складом у структури морально-психологічного забезпечення у відповідності до замислу оптимізації і реорганізації ЗС України до кінця 2020 року;
- вдосконалювалась нормативно-правова база морально-психологічного забезпечення. В цей період були *розроблені накази МО України*:
 - від 16.01.2017 року №25 “Про затвердження Змін до Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у ЗС України”;
 - від 30.03.2017 року №194 “Про допуск до експлуатації у ЗС України похідного автоклубу-друкарні ПАК-Д”;
- накази Генерального штабу ЗС України*:
 - від 04.01.2017 року №4 “Про затвердження Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у ЗС України”;
 - від 28.03.2017 року №108 “Про затвердження Інструкції з організації національно-патріотичної підготовки у ЗС України”;

- від 29.04.2017 року №153 “Про затвердження Інструкції з оцінювання морально-психологічного стану особового складу ЗС України”;

- від 22.05.2017 року №183 “Про затвердження Положення про структури морально-психологічного забезпечення у ЗС України”;

- від 11.09.2017 року №330 “Про затвердження Інструкції з оцінювання суспільно-політичної обстановки в районах дислокації військ (сил) під час виконання ними завдань”.

Укомплектованість структур морально-психологічного забезпечення складала 63% від штатної чисельності. У порівнянні з 2014 роком укомплектованість зросла на 18%. Проблемним питанням залишалась недостатня укомплектованість посад офіцерів-психологів у військах (силах) – 52,3%.

Укомплектованість технічними засобами пропаганди складала 57%.

Рівень морально-психологічного стану особового складу ЗС України оцінювався як задовільний та дозволяв виконувати завдання за призначенням. Це підтверджувалось результатами оцінювань які проводились у багатьох частинах. Наприклад, у середньому, за критерієм “моральна налаштованість” про готовність до виконання завдань заявляли 91% особового складу. Комфортно себе почували та виказували функціональну готовність до виконання завдань – 86% особового складу. 62% опитаних оцінили себе як повністю готові до виконання завдань.

У 2017 році розпочалась поетапна трансформація системи **інформаційно-пропагандистського забезпечення військ (сил)**.

Розпочаті у 2016 році заходи щодо наближення системи

інформаційно-пропагандистського забезпечення до стандартів НАТО, у січні 2017 року відобразились у виході Інструкції з організації інформаційно-пропагандистського забезпечення у ЗС України, затвердженої наказом Генерального штабу ЗС України від 04.01.2017 року №4. Відповідно до цієї Інструкції у військах (силах), в системі внутрішньо-комунікаційної роботи, запроваджувалось проведення командирського і бойового інформування особового складу.

Наказ Генерального штабу ЗС України від 28.03.2017 року №108 “Про затвердження Інструкції з організації національно-патріотичної підготовки у ЗС України” визначав порядок організації проведення занять з національно-патріотичної підготовки з усіма категоріями військовослужбовців.

Крім цього, протягом 2017 року було організовано роботу щодо створення нової системи оцінювання суспільно-політичної обстановки в районах дислокації військ

(сил) під час виконання ними завдань за призначенням, яка була побудована відповідно до загальноприйнятих методик проведення аналізу СПО в арміях країн-членів НАТО на підставі адаптованого до умов обстановки перехресного аналізу PMESII/SWOT. PMESII передбачає такі сфери оцінювання – Political (політична), Military

(військова), Economic (економічна), Social (соціальна), Information (інформаційна), Infrastructure (інфраструктурна); SWOT передбачає – Strengths (сильні сторони), Weaknesses (слабкі сторони), Opportunities (можливості), Threats (загрози).

Водночас у 2017 році було продовжено роботу щодо:

- випуску та доведення до військових частин (підрозділів) щоденного інформаційного бюлетеня, інформаційного вісника (4 випуска на тиждень), цільових тематичних інформаційних матеріалів;
- забезпечення особового складу друкованими періодичними виданнями;
- організації систематичного прослуховування особовим складом випусків радіопрограми військового радіо “Армія FM” в районах виконання завдань за призначенням.

Крім того у 2017 році, набула розвитку система впровадження новітніх військових традицій і ритуалів з метою формування у

військовослужбовців усвідомленої поваги до України та її державних символів. З метою піднесення національної свідомості військовослужбовців, у кожній військовій частині Збройних Сил, щоденно здійснюється ритуал урочистого підняття (спускання) Державного Прапора України.

Відбулось подальше впровадження заходів із вшанування військовослужбовців-учасників бойових дій на сході України, героїзації та увічнення пам'яті про тих, хто загинув під час виконання завдань щодо захисту територіальної цілісності, суверенітету та незалежності держави; навічне зарахування військовослужбовців до списків військових частин та вищих військових навчальних закладів ЗС України. Протягом 2017 року:

- було навічно зараховано 335 військовослужбовців ЗС України до списків військових частин та вищих військових навчальних закладів;
- спільно з органами державної влади на честь військовослужбовців-героїв АТО у населених пунктах держави було встановлено 29 пам'ятних меморіальних знаків різного рівня, названо і перейменовано 5 вулиць та провулків, присвоєно звання "Почесний громадянин міста", занесено до списків міських Дошок Пошани – імена 3-х Героїв-військовослужбовців;
- всього було нагороджено (заохочено) 5947 військовослужбовців та працівників ЗС України (11,5%), із них:
 - державними нагородами України – 874 особи (156 посмертно);
 - відзнаками МО України – 3212 особи;

- відзнаками начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України – 1778 осіб;
- присвоєно чергових військових звань достроково – 83 особам (4 померло);
- опубліковано у цивільних та військових друкованих ЗМІ більше 519 аналітичних матеріалів, статей, інтерв'ю про виявлення героїзму військовослужбовців та участь особового складу у військово-патріотичних заходах;
- створено відеофільмів, відеороликів, телесюжетів, спецрепортажів та радіорепортажів про військовослужбовців-героїв;
- здійснено висвітлення 82 героїчних вчинків у щоденних інформаційних бюлетенях;
- проведено більше 100 спільних заходів у співпраці з Міністерством освіти і науки України в рамках Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри “Сокіл” (“Джура”), громадськими організаціями “Громадський рух “За майбутнє”, “Всеукраїнське об’єднання учасників АТО”, “Ліга офіцерів”, “Всеукраїнське об’єднання військово-патріотичних організацій”.

Остаточо був *систематизований порядок присвоєння військовим частинам почесних найменувань* (на честь видатних військових діячів та військовослужбовців, які мають особливі заслуги перед Українською державою). У 2017 році 5 бойових бригад та 1 полк отримали нові почесні найменування:

№ з/п	Існуюче найменування військової частини	Почесне найменування військової частини
1.	16 окрема бригада армійської авіації	16 окрема бригада армійської авіації “Броди”
2.	24 окрема механізована Бердичівська Залізна бригада імені князя Данила Галицького	24 окрема механізована бригада імені короля Данила
3.	72 окрема механізована Красноградсько-Київська бригада	72 окрема механізована бригада імені Чорних Запорозжців
4.	1 окрема танкова бригада	1 окрема танкова Сіверська бригада
5.	48 інженерна бригада	48 інженерна Кам’янець-Подільська бригада
6.	Окремий полк Президента України	Окремий президентський полк імені гетьмана Богдана Хмельницького

Крім цього, протягом 2017 року було організовано:

- спільну роботу з УДППЗ “Укрпошта” щодо погодження маркування конвертів, присвячених Героям України Михнюку О.І., Зиничу І.В. та Цимбалу С.І.;
- проведення церемоній прощання з загиблими військовослужбовцями. 17.06.2017 на Майдані Незалежності організовано вшанування пам’яті загиблого командира інженерно-саперної роти 72 омбр капітана Сарнавського Є.В.;
- проведення інформаційних заходів та здійснення контролю

організації знімання сюжетів для документальних фільмів, присвячених 3-й річниці подій з визволення території Донецької та Луганської областей, які відбувалися у червні – вересні 2014 року;

- подальше супроводження проекту “Волонтерський агітпотяг” “Труханівська Січ” в період з 24.06 до 31.07.2017. Новий формат проведення національно-патріотичного виховання дітей та молоді запропонувала громадська організація “Труханівська Січ”. Проект “Волонтерський агітпотяг” охопив Луганську та Донецьку області. Особливістю цього проекту було залучення до проведення заходу всіх органів влади та громадського суспільства від дитини (школяра, студента) до Голови державної адміністрації. Зі складу ЗС України залучались оркестри військових частин, навчально-матеріальна база (полігони, інфраструктура частин, показ військової техніки та озброєння, заняття з мінної безпеки та професіоналізації);

- підготовка сценарного плану та коментаторського супроводу парадів військ з нагоди 26-ї річниці Незалежності України. Вперше в історії проведення військових парадів до урочистостей на Майдані Незалежності було включено ритуал вручення Президентом України бойовим бригадам бойових прапорів та почесних найменувань.

З метою розвитку **військово-патріотичної роботи** особового складу ЗС України у 2014 – 2017 роках були прийняті та затверджені більше 20 нових нормативно-правових актів за напрямком національно-патріотичного виховання, що знанчно удосконалило роботу щодо формування національної ідентичності військовослужбовців ЗС України:

закони України “Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у ХХ столітті”, “Про увічнення перемоги над нацизмом в Другій світовій війні 1939–1945”, “Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917 – 1991 років”, “Про присвоєння юридичним особам та об'єктам права власності імен (псевдонімів) фізичних осіб, ювілейних та святкових дат, назв і дат історичних подій”, “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарного режимів та заборону пропаганди їхньої символіки”;

постанова Верховної Ради України від 12.05.2015 року №373-VIII “Про вшанування героїв АТО та вдосконалення національно-патріотичного виховання дітей та молоді”;

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України від 26.02.2016 року №68/2016;

стратегія національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016 – 2020 роки, затверджена Указом Президента України від 13.10.2015 року №580/2015;

Укази Президента України від 11.02.2016 року №44/2016 “Про шефську допомогу військовим частинам ЗС України, Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України”, від 26.11.2016 року №523/2016 року “Про заходи у зв’язку з 85-ми роковинами Голодомору 1932 – 1933 років в Україні – геноциду Українського народу”;

розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2016 року №898 “Про затвердження плану заходів щодо національно-патріотичного виховання молоді на 2017 рік”, від 23.09.2015 року №998 “Про заходи з увічнення пам’яті захисників України на період до 2020 року”, від 30.09.2015 року №1018 “Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2016 – 2020 роки”, від 26.10.2016 року №777 “Про затвердження плану заходів з відзначення 100-річчя подій Української революції 1917-1921 років та вшанування пам’яті її учасників на період до 2021 року”.

У системі **культурологічного забезпечення** особового складу, який виконує завдання в районах АТО, у 2017 році продовжувалась робота за новою формою діяльності – застосування високомобільних груп внутрішніх комунікацій “Бета”, які були сформовані у 2016 році з числа особового складу будинків офіцерів.

Загалом 20-ма будинками офіцерів у 2017 році було організовано проведення:

- 72 турів в районах АТО, де дано більше 150 концертних виступів або мистецьких заходів;
- 133 виступи – на полігонах та навчальних центрах;
- 47 виступів – у військових та цивільних шпиталях.
- 39 культурологічних заходів проведено волонтерськими творчими колективами: громадська організація “Творча сотня “Рух до перемоги”, “Музичний батальйон “Help army”, творча група Котелевської музичної школи (Полтавська обл.), творчий колектив Фемія Мустафаєва за сприяння ГУ МПЗ ЗС України.

Активну допомогу у проведенні заходів культурологічного забезпечення особового складу ЗС України було надано закладами, які функціонують в системі Міністерства культури України, цивільними професійними та

аматорськими творчими колективами, мистецькими об'єднаннями та спілками, а також окремими відомими виконавцями.

Так, протягом 2017 року було *організовано більше 100 мистецьких заходів* зазначеними структурами, з них:

- більше 20 – за участю відомих виконавців: Віктора Павлика, Сергія Притули, Алли Кудлай, заслужених артистів України Василя Данилюка та Івана Дерди, народних артистів України дуету “Писанка” Оксани Савчук та Івана Кавацяка, солістів духового оркестру “Буковина” Чернівецької обласної філармонії Лесі Франків та Борінок Ірини, Хмельницького академічного театру ім. М. Старицького, гуртів: “Лісапетний батальйон”, “Антитіла”, “Скай”, “ВВ” та багатьох інших;

- більше 50 – структурами Міністерства культури України та громадськими мистецькими колективами: Національного Президентського оркестру МО України, Академічного ансамблю пісні і танцю ЗС України, Київського державного цирку “Вогник”, Дніпропетровського академічного українського музично-драматичного театру ім. Т. Шевченка, Дніпропетровської філармонії, артистів Дніпропетровського залу органної та камерної музики, інших.

Організовано та проведено спільні проекти з органами державної влади:

- більше 75 мистецьких проектів організовано спільно з органами місцевої влади (мистецькі акції, фестивалі, флешмоби, марші, що проводились з нагоди визначних подій, державних і релігійних свят та на підтримку воїнів АТО);

- Державне агентство України з питань кіно за сприяння ЗС України провело зйомки художніх фільмів “Блок пост”, “Позивний Бандерас” тощо. За підтримки центральних і регіональних телеканалів було організовано

зйомки документально-хронікальних фільмів (телепередачі, репортажі, сюжети, програми) про Героїв України, військовослужбовців – учасників АТО, долі та жертвності патріотів (“Позивний “Зеніт”, “Геній” тощо).

У 2017 році Збройними Силами України було ініційовано та реалізовано за сприяння органів державної влади, спонсорів, просто не байдужих громадян виготовлення та встановлення в різних регіонах України патріотичної зовнішньої реклами, розповсюдження друкованої плакатної продукції, записів аудіо-звернень бійців АТО до своїх земляків, написання патріотичних пісень, відео-сюжетів для соціальної реклами та інше.

Спільно з Міністерством освіти і науки організовано систематичне проведення патріотичної акції серед учнівської молоді “Лист пораненому”,

“Малюнок воїну”, “Оберіг солдату” та налагоджено передачу цих листів, малюнків та оберегів дітей різних регіонів безпосередньо в підрозділи, які беруть участь в АТО.

У 2017 році продовжувався розвиток матеріально-технічної бази МПЗ та удосконалення **технічних засобів пропаганди**. У ЗС України почалась експлуатація ПАК-Д – сучасного похідного автомобільного клубу-друкарні на базі автошасі вітчизняного виробництва (КрАЗ), який призначений для проведення заходів морально-психологічного забезпечення особового складу у польових умовах та виконувати функції мобільної польової друкарні. Він забезпечує:

- можливість трансляції відеосигналу за допомогою засобів відеопроєкції у будь-який час доби;
- прийом сигналу супутникового, ефірного телебачення та його передачу до засобів візуалізації і звукомовлення;
- трансляцію радіопередач та аудіозаписів через акустичну систему;
- можливість здійснювати друк поліграфічної продукції за допомогою цифрової друкарської машини.

Спеціальне обладнання ПАК-Д виготовляється на підприємствах України та відповідає сучасним вимогам щодо організації морально-психологічного забезпечення особового складу у польових умовах. Вартість одного зразка ПАК-Д складає близько 3,2 млн. грн.

Було сплановано та включено до Державної цільової оборонної програми розвитку ОВТ на період до 2020 року закупівлю 49-ти ПАК-Д (по 10 одиниць щорічно) за бюджетною програмою 2101050 “Закупівля і модернізація озброєння та військової техніки” на загальну суму 156,8 млн. грн. Нажаль, станом на 2017 рік не було профінансовано закупівлю жодного зразку ПАК-Д.

У рамках модернізації радіоприймачів типу “Маяк-2” для прийому сигналів УКХ (FM) діапазону частот у 2017 році модернізовано 665 радіоприймачів

Всього, протягом року, було оновлено 1 тис 089 од. основних засобів матеріально-технічної бази морально-психологічного забезпечення: 45 телевізорів, 230 цифрових приймачів Т-2, 8 трансляційних підсилювачів, 23 активні акустичні системи, 40 гучномовців рупорних, 10 мікшерських пультів, 18 фотоапаратів з функцією GPS (для СЦКК), 11 мікрофонів динамічних зі стійками, 665 конверторів УКВ-FM, 4500 примірників подяк МО України учасникам параду військ, 1350 державних прапорів на військову техніку, 36 сучасних радіотрансляційних комплектів для забезпечення підрозділів, які виконують завдання в районах проведення АТО.

У 2017 році продовжувалась діяльність структур МПЗ щодо **організації душпастирської опіки** військовослужбовців. У період з липня 2015 р. по грудень 2017 р. кількість представників релігійних організацій, які делегували священнослужителів здійснювати душпастирську опіку, становила: УПЦ КП – 890, УГКЦ – 340; УАПЦ – 47, Союз вільних церков християн євангельської віри України – 342, Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської-п’ятидесятників – 431, Всеукраїнський союз церков євангельських християн-баптистів –

183. Загальна кількість ротацій у 2015 р. становила – 653, у 2016 р. – 1011, у 2017 – 789.

Попри збереження світської моделі військово-релігійних відносин, у досліджуваний період почали формуватися передумови для запровадження штатної служби військового духовенства (капеланської служби) у ЗС України.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що розвитку військово-релігійних відносин у ЗС України в окреслений період сприяли:

- дії військово-політичного керівництва держави, яке сповідувало європейські цінності у питанні задоволення релігійних потреб військовослужбовців;
- велика кількість віруючих серед населення України (2014 р. – 76%), а також підтримання ним та особовим складом ЗС України ідеї впровадження штатного інституту військового духовенства (капеланської служби), про що свідчили результати соціологічних досліджень (2014 р. – 64%);
- формування передумов щодо зміни моделі військово-релігійних відносин зі світської на європейську (німецьку);
- оновлення нормативно-правової бази з боку МО України з метою впровадження інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України;
- створення відділу взаємодії з військовими капеланами Центру морально-психологічного забезпечення ЗС України, який безпосередньо відповідав за військово-релігійну співпрацю;
- вивчення іноземного досвіду впровадження інституту військового капеланства;

- проведення спільних заходів з представниками капеланського корпусу збройних сил іноземних країн.

Негативними чинниками впливу на військово-релігійні відносини у ЗС України були:

- проведення рф інформаційних і психологічних операцій проти України та вплив на суспільно-політичну та релігійну обстановку;
- багатоконфесійність та наявність напруження у міжконфесійних відносинах релігійних організацій України;
- деструктивний вплив антиукраїнської та антидержавницької позиції УПЦ (МП) на розвиток військово-релігійних відносин;
- міжконфесійні протиріччя між членами Ради у справах душпастирської опіки при МО України, що зумовило вихід УПЦ КП зі складу Ради.

В окреслений період розвиток військово-релігійних відносин у ЗС України визначався тенденціями щодо актуалізації питання впровадження інституту військового духовенства (капеланської служби) ЗС України, як з боку державної влади, так і МО України; зростання громадської підтримки впровадження інституту військового духовенства (капеланської служби); поступовий перехід від світської до європейської (німецької) моделі задоволення релігійних потреб військовослужбовців; задоволення релігійних потреб військовослужбовців представниками релігійних організацій в умовах ведення бойових дій.

Особливостями було те, що за відсутності штатних військових священиків (капеланів) задоволення релігійних потреб військовослужбовців під час анексії АР Крим та в умовах ведення бойових

дій на Сході України, здійснювалося вкрай несистематично, що дає підстави вважати про недосконалість світської моделі задоволення релігійних потреб. Задоволення релігійних потреб військовослужбовців реалізовувалося переважно в системі морально-психологічного забезпечення

ЗС України, хоча її складовою ніколи не були.

Відповідно до рішення начальника Генерального штабу – Головнокомандувача ЗС України від 09.11.2016 року №2872/НВГШ щодо запровадження служби військового духовенства (капеланської служби) у ЗС України, було розпочато процес впровадження та укомплектування посад військових священників (капеланів), який передбачав два етапи:

- I етап (до 30 червня 2017 р.) – запровадження та укомплектування цивільних посад військових священників (капеланів) у бойових бригадах Сухопутних військ, Повітряних та Військово-Морських Сил, Десантно-штурмових військ, а також медичних закладах, де проходили лікування та реабілітацію учасники бойових дій;

- II етап (до кінця 2017 р.) – за пропозиціями командувачів видів ЗС України запровадження та укомплектування цивільних посад військових священників (капеланів) визначених бойових військових частин ЗС України до рівня окремих батальйонів.

Відповідно до спільної директиви МО України та Генерального штабу

ЗС України від 25.01.2017 року протягом першого етапу було введено до штатів підрозділів 66 посад військових священників (капеланів), під час другого етапу – 36 посад.

Водночас розпочалася підготовка військових священників (капеланів)

у ЗС України. Так, упродовж двох тижнів з 30 січня 2017 р. по 10 лютого 2017 р. на базі Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного (м. Львів) було проведено двотижневий пілотний курс підготовки військових священників (капеланів) різних релігійних деномінацій України. Під час підготовки представники релігійних конфесій, що входили до Ради у справах душпастирської опіки при МО України

обговорювали проблематику, яка виникала під час роботи капеланів у військах та вивчали іноземний досвід функціонування служби військового духовенства армій зарубіжних країн. Захід відбувся за підтримки Королівської служби капеланів Канади (Школи підготовки військових капеланів ЗС Канади). Подібні заходи відбулися у Київській православній богословській академії, а також в парафіях УГКЦ.

З 27 по 31 березня 2017 року на базі Центрального будинку офіцерів ЗС України (м. Київ) відбувся семінар з питань функціонування військової капеланської служби із залученням військових капеланів Національної гвардії США, зокрема п'ять представників капеланської служби від американської сторони, а також 11 священнослужителів від релігійних конфесій України. Метою проведення семінару було вивчення передового досвіду Національної гвардії США з питань організації капеланського служіння та впровадження його у ЗС України.

29 червня та 6 жовтня 2017 року у антикризовому медіа-центрі м. Краматорськ відбулися тренінги з духовної стійкості з військовими духівниками, які здійснювали капеланське служіння в районі проведення АТО, за участю головного капелана ЗС Латвійської Республіки Е. Плявінша. Під час проведення тренінгів обговорювався досвід практичної роботи військових капеланів у ЗС Латвійської Республіки та ЗС України.

Протягом ведення бойових дій на Сході України у газеті "Народна армія" (Центральний друкований орган МО України) у тематичних рубриках регулярно висвітлювалися заходи душпастирської опіки військовослужбовців ЗС України та волонтерська діяльність

представників релігійних організацій, проте у грудні 2018 року газета припинила своє існування.

15 травня 2017 року у бойових військових частинах та підрозділах розпочався набір військових капеланів на штатні цивільні посади працівників ЗС України. У 2017 році у Верховній Раді України було зареєстровано декілька законопроектів про військове капеланство щодо вирішення питання статусу військового капелана та його соціального захисту.

Таким чином, запровадження служби військового духовенства (капеланської служби), зокрема введення штатних цивільних посад військових капеланів у ЗС України у травні 2017 року вказувало на тенденцію зміни моделі душпастирської опіки військовослужбовців зі світської на європейську, для якої було характерним здійснення душпастирської опіки військовослужбовців штатними цивільними капеланами, які організаційно входили до структур ЗС України.

Так, наприкінці 2017 року до штатів бойових підрозділів ЗС України було введено 110 посад військових капеланів, з них укомплектованих було 73 посади.

Відтак, взаємодія між релігійними організаціями України та ЗС України набула комплексного та системного характеру.

Протягом 2017 року керівництвом держави та ЗС України здійснювались системні заходи для підвищення рівня **соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей**.

Перш за все, *було врегульовано комплекс питань*, необхідних для створення умов проходження військової служби військовослужбовцями за призовом під час мобілізації.

На законодавчому рівні *було посилено трудові гарантії, інші права та переваги для всіх категорій громадян, які приймаються на військову службу під час дії особливого періоду*. Всього протягом особливого періоду було внесено понад 60 основних змін до законодавства України з питань соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.

Учасники АТО та члени сімей загиблих охоплені загальнодержавними програмами (спеціальними нормами законодавства) за напрямками:

- санаторно-курортне лікування та психологічна реабілітація;
- протезування та забезпечення технічними засобами реабілітації;
- забезпечення житлом членів сімей загиблих, поранених інвалідів I-II групи;
- професійне адаптація, перенавчання та допомога у працевлаштуванні;
- першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлового будівництва, садівництва та городництва.

Наказом Міноборони України від 22.05.2017 року №278 “Про затвердження Змін до Інструкції про умови виплати грошового забезпечення та заохочення військовозобов’язаних та резервістів, грошової виплати резервістам” були удосконалені пільги для військовозобов’язаних та резервістів.

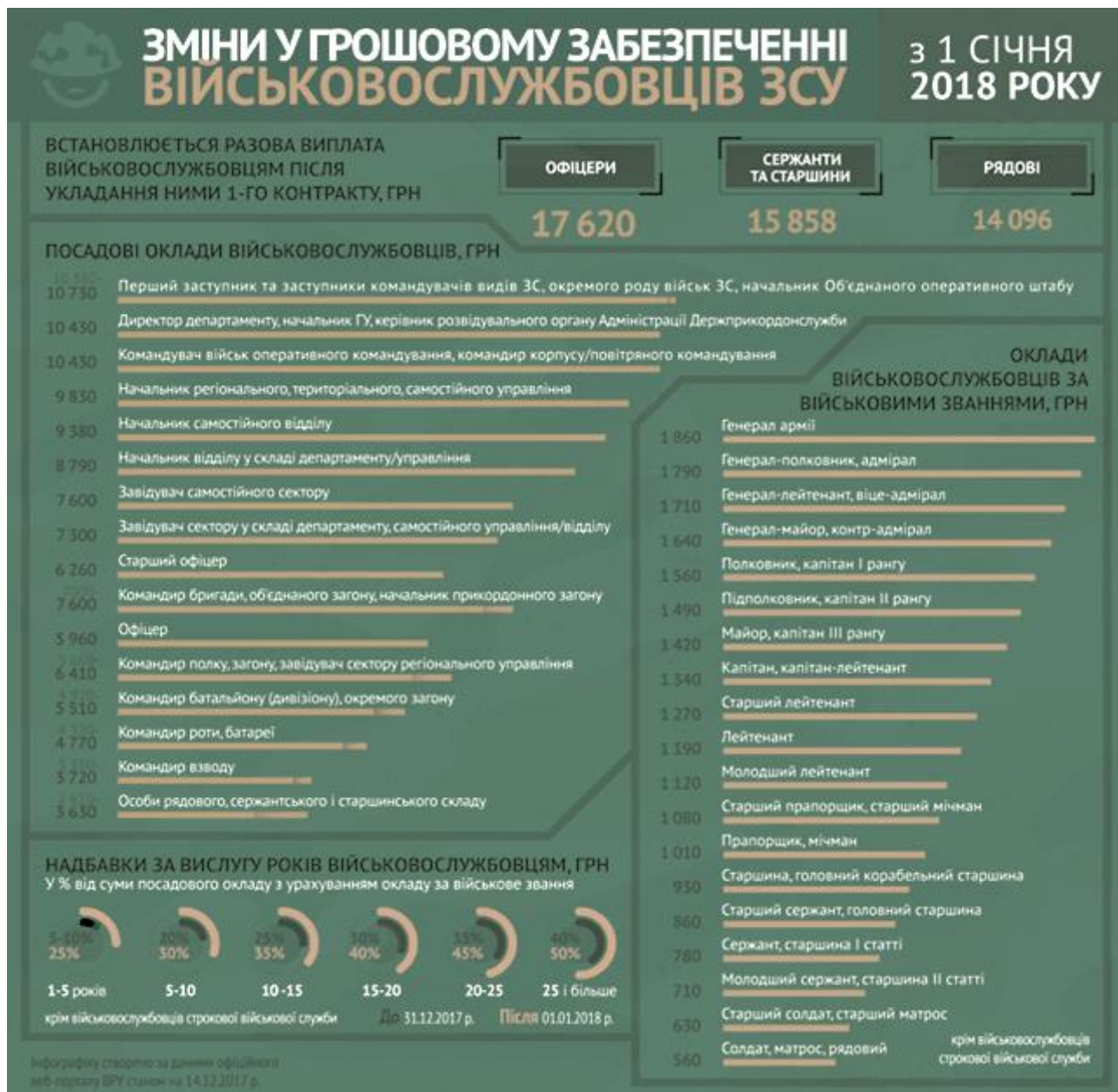
Статус учасника бойових дій на той момент було підкріплено дієвою системою матеріального стимулювання, компенсаторних та реабілітаційних механізмів для військовослужбовців та членів їхніх сімей, які потребують додаткової підтримки з боку держави. Відповідно до наказу МО України №67 “Про затвердження Інструкції про порядок та розміри виплати винагороди військовослужбовцям ЗС України за безпосередню участь у воєнних конфліктах чи антитерористичній операції, інших заходах в умовах особливого періоду” винагорода за безпосередню участь в АТО у 2017 році становила:

- з 1 січня 2017 року: на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону – 6000 грн.; в інших місцях дислокації – 2400,0 грн.;
- з 1 квітня 2017 року: на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону – 7500 грн.; в інших місцях дислокації – 3500,0 грн.;
- з 1 серпня 2017 року: на лінії бойового зіткнення на глибину ротних опорних пунктів першого ешелону – 10000 грн.; в інших місцях дислокації – 4500,0 грн.

Лише для виплати одноразової грошової допомоги сім'ям загиблих з державного бюджету було виділено понад півтора мільярда гривень.

Також, було приведено до сучасних вимог особливості підготовки у військових навчальних закладах та просування по службі, запроваджено рівні можливості для професійного зростання всіх військовослужбовців незалежно від статі. Чисельність жінок складала

11,5% від списочної чисельності військовослужбовців ЗС України. Відповідними наказами розширено перелік посад, у тому числі бойових, на які дозволялось призначати військовослужбовців-жінок.

З 01.07.2017 року відповідно до рішення МО України №1223/з/79 від 08.08.2017 року був підвищений розмір щомісячної премії військовослужбовцям, які проходять військову службу у Високомобільних десантних військах та морській піхоті ЗС України, а також окремим категоріям осіб сержантського та старшинського складу інших видів і родів військ (сил).

Наступним вагомим кроком у цьому напрямку було запровадження Урядом з 1 січня 2018 року нових підходів в порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям, які були визначені Постановою Кабінету Міністрів України від 30.08.2017 року №704 “Про грошове забезпечення військовослужбовців, осіб рядового і начальницького складу та деяких інших осіб”. Вказаною постановою було упорядковано

грошове забезпечення військовослужбовців, збільшено у структурі грошового забезпечення частки посадових окладів, окладів за військові звання та зменшено перелік додаткових видів грошового забезпечення.

Важливим сегментом в системі соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей залишалось питання забезпечення житлом. Протягом 2017 років пріоритет у цьому напрямку роботи надавався пораненим та сім'ям загиблих учасників АТО.

На той момент, можливості розв'язання житлової проблеми в цілому для більш ніж 46 тисяч осіб, які перебувають на черзі у ЗС України, вбачались у збільшенні бюджетного фінансування та системній реформі законодавства з питань забезпечення військовослужбовців житлом.

Окупація російською федерацією Криму, війна на Донбасі, також зумовили необхідність в нарощуванні можливостей системи психологічної реабілітації та санаторно-курортного лікування військовослужбовців. Заходами психологічної реабілітації протягом 2017 року було охоплено понад 43 тис. військовослужбовців ЗС України.

Завдяки нашим іноземним партнерам учасники АТО з числа осіб, які отримали поранення, контузію, каліцтво, а також члени сімей загиблих, також мали можливість для проведення реабілітації за кордоном. На лікування за кордон було направлено 326 військовослужбовців. Відпочинок, соціально-психологічну та медичну реабілітацію військовослужбовці та члени їхніх сімей проходили в ОАЕ, Польщі, США, Німеччині, Латвії, Грузії, Хорватії, Греції, Туреччині, ряді інших країн.

Велику роль в цій роботі відіграли волонтерські та громадські організації, органи місцевого самоврядування. Їх допомога полягала не лише в матеріальній площині. Не менш важливим для наших військовослужбовців було наповнення їхнього особливого статусу в суспільстві дієвою психологічною, соціальною та правовою підтримкою.

В цілому необхідно зазначити, що вирішення питань соціального і правового захисту особового складу, залишались пріоритетними завданнями в діяльності Головного управління МПЗ ЗС України. Перспективи цієї роботи були закладені в Стратегічному оборонному бюлетені та Державній програмі розвитку ЗС України на період до 2020 року.

Майбутнє української армії й надалі у значній мірі залежатиме від соціально-правових та матеріальних умов проходження військової служби, що мають забезпечити її привабливість для вмотивованого та підготовленого персоналу.

1.3.3. Удосконалення системи морально-психологічного забезпечення застосування військ (сил) в тому числі в ході операції об'єднаних сил у 2018 – 23.02.2022 років

Протягом 2018-2019 років *основні зусилля морально-психологічного забезпечення були зосереджені на:*

- забезпеченні створення умов для змін у ментальності військовослужбовців на основі формуванні та утвердженні національної ідентичності військовослужбовців;
- створенні в суспільстві позитивного образу військовослужбовця ЗС України, який виконує завдання з відсічі збройної російської агресії проти нашої держави;
- набутті високої результативності і якості функціонування складових системи морально-психологічного забезпечення під час підготовки та застосування ЗС України;
- організації роботи щодо упорядкування питань використання у військах (силах) мотиваційної символіки (хоругв, вимпелів, стягів тощо), яка уособлює національну ідентичність та службову специфіку підпорядкованих військових частин;
- приведенні матеріально-технічної бази морально-психологічного забезпечення у відповідність із сучасними потребами та оновленні бібліотечних фондів;
- децентралізації системи управління будинками офіцерів;
- підвищенні рівня якості професійно-психологічного відбору і психологічного діагностування під час прийняття та проходження військової служби, своєчасному виявленні військовослужбовців із низькими морально-діловими якостями та оперативному прийнятті щодо них кадрових рішень;
- упровадженні позитивного досвіду роботи з людьми з урахуванням результатів оцінювання авторитету і лідерства командирів (начальників) та морально-психологічного стану особового складу;

- наданні допомоги сержантському складу в забезпеченні належного рівня військової дисципліни та викоріненні негативних явищ у підпорядкованих підрозділах;
- досягненні високоякісного рівня нарощування спроможностей посадових осіб в налагодженні внутрішньо-комунікаційної роботи для формування достатнього рівня психологічної готовності військовослужбовців до виконання визначених завдань держави, підвищення рівня довіри та поінформованості особового складу;
- забезпеченні психологічного супроводу, відновлення та заходів психологічної декомпресії (превентивної реабілітації) особового складу, впровадженні Програми з психологічної реабілітації;
- приведенні системи підготовки фахівців з морально-психологічного забезпечення у відповідність з вимогами сьогодення з урахуванням досвіду організації морально-психологічного забезпечення у ході відсічі і стримування збройної агресії російської федерації;
- формуванні та підтриманні необхідного рівня психологічної готовності особового складу ЗС України, бойових і професійно значущих якостей, необхідних для успішного виконання завдань за призначенням;
- розробленні та впровадженні новітніх технологій, інноваційних методик в систему морально-психологічного забезпечення з урахуванням досвіду збройних сил провідних держав світу.

З метою удосконалення *нормативно-правової бази* було розроблено:

7 наказів Генерального штабу ЗС України:

- від 25.04.2018 року №166 “Про затвердження Програми заходів щодо відновлення та впровадження національних бойових традицій у ЗС України”;
- від 27.04.2018 року №173 “Про затвердження Настанови з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування ЗС України”;
- від 26.06.2018 року №239 “Про затвердження Інструкції про порядок обліку, поповнення, перевірки, вилучення та списання документів з фондів бібліотек у ЗС України”;
- від 28.06.2018 року №240 “Про затвердження Інструкції про організацію виконання у ЗС України Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки” від 09.04 2015 № 317-VII”;
- від 05.07.2018 року №249 “Про затвердження Інструкції з оцінювання авторитету і лідерства командирів (начальників) у ЗС України”;
- від 05.09.2018 року №299 “Про затвердження Положення про кімнату традицій у ЗС України”;
- від 27.12.2018 року №462 “Про затвердження Інструкції з організації психологічної декомпресії військовослужбовців ЗС України”.

проект Указу Президента України «Про Концепцію розвитку

морально-психологічного забезпечення сил оборони». Проект Концепції мав за мету уніфікувати механізм розвитку системи та організаційні засади морально-психологічного забезпечення, як сукупності функціонально взаємопов'язаних сил, засобів, технологій і методик впливу на свідомість, психіку та морально-психологічний стан особового складу сил оборони з урахуванням національних особливостей та потреб в імплементації стандартів НАТО, визначити єдині підходи в розумінні системи морально-психологічного забезпечення та виступити підґрунтям для розвитку та вдосконалення цієї системи в обсязі всіх складових сил оборони, включаючи інші військові формування, які будуть залучатись до виконання завдань в складі сил оборони.

Проект Указу було схвалено Кабінетом Міністрів України та подано на розгляд до Адміністрації Президента України. Нажаль, рішення щодо реалізації так і не було прийнято, що в свою чергу ускладнило розвиток системи морально-психологічного забезпечення сил оборони в цілому.

В ході заходів оперативної підготовки та навчань:

- було апробовано практичне виконання вимог положень Настанови з морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування ЗС України;
- підвищено навченість посадових осіб структур морально-психологічного забезпечення органів військового управління щодо планування МПЗ застосування та управління силами та засобами МПЗ угруповань військ (сил) під час ведення оборонних операцій, рейдових та стабілізаційних дій в нових організаційно-штатних структурах. У 2018 році особовий склад структур морально-психологічного забезпечення залучався до проведення 13 заходів, у 2019 році до 7 заходів.
- У період з 2018 по 2019 рік була продовжена цілеспрямована робота щодо приведення форм та методів роботи за основними напрямками

інформаційно-пропагандистського забезпечення до сучасних потреб військ (сил) з урахуванням підходів і понятійного апарату, прийнятого в країнах НАТО, а також набутого досвіду під час ведення ООС (АТО).

Ідеологічне наповнення *внутрішньо-комунікаційної роботи* базувалось на українській мілітарній історії, історії українського війська, розкритті і доведенні білих плям з історії національного державотворення.

Основні зусилля в організації внутрішньо-комунікаційної роботи були спрямовані на:

- відновлення та впровадження національних бойових традицій;
- поступове змінення ментальності особового складу в бік європейських цінностей;
- підвищення обізнаності особового складу з актуальних питань, насамперед тих, які мають вплив на формування морально-психологічної готовності до виконання завдань за призначенням.

Крім того, одним з основних завдань цієї роботи вбачалося забезпечення постійного інформування усіх категорій особового складу ЗС України про актуальні проблеми навколо життєдіяльності країни та її Збройних Сил.

Практична реалізація завдань внутрішньо-комунікаційної роботи була об'єднана в загальну систему інформаційно-пропагандистського забезпечення, що була спрямована на максимально швидке доведення до всіх категорій персоналу необхідних інформаційних матеріалів.

Слід також зазначити, що з квітня 2018 року згідно з розпорядженням начальника Генерального штабу ЗС України щоп'ятниці в усіх органах військового управління, навчальних центрах було передбачено проведення командирського інформування із залучення відповідних профільних фахівців з ВНЗ, спеціалізованих установ з питань політології,

економіки, історії, мовознавства, комунікацій, національної, інформаційної, екологічної безпеки тощо.

При цьому Головне управління визначало тематику національно-патріотичної підготовки, цільового інформування та забезпечувало їх методичне наповнення, а також опрацьовувало і надсило у війська (сили) з визначеною періодичністю відповідні цільові інформаційні матеріали (Інформаційний вісник, Інформаційний бюлетень, Бойовий бюлетень тощо).

Водночас, негативно вплинула на якість заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення фактична **ліквідація військових друкованих видань** у 2018 році.

Так, 24.12.2015 прийнято Закон України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації”, яким визначено механізм реформування друкованих засобів масової інформації, заснованих органами державної влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування.

18.05.2017 року до Закону України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації” були внесені зміни, а саме, статтю 14 доповнено пунктом 4-1 згідно із Законом:

4-1. На час проведення антитерористичної операції, період якої визначався Законом України “Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції”, право на створення друкованих засобів масової інформації за рахунок коштів державного бюджету має Міністерство оборони України.

Протягом трьох місяців після закінчення антитерористичної операції, період якої визначено Законом України “Про тимчасові заходи на період проведення антитерористичної операції”, друкований засіб масової інформації, заснований Міністерством оборони України на час проведення антитерористичної операції, підлягає реформуванню відповідно до цього Закону.

Однак, коли формат АТО змінився, необхідні пропозиції від Міністерства оборони України, щодо врахування цих положень Закону, **не подавались**.

Тому, відповідно до Закону України “Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації” від 24 грудня 2015 року Центральний друкований орган Міністерства оборони України “Народна армія” та Центральний друкований орган Міністерства оборони України журнал “Військо України” **були розформовані** (останній номер газети вийшов 26 грудня 2018 року).

Основні зусилля **психологічного забезпечення** в цей період були зосереджені на:

удосконаленні роботи з надання психологічної допомоги військовослужбовцям та супроводу їх психологічної реабілітації;
розробці стандартів психологічної підготовки;

- підвищенні кваліфікації офіцерів-психологів, укомплектуванні їх посад;
- удосконаленні системи професійно-психологічного відбору громадян для проходження військової служби за контрактом, служби у військовому резерві ЗС України.

З метою *підвищення ефективності якості заходів психологічного забезпечення* було розроблено та впроваджено:

- методика проведення психологічної реабілітації (декомпресії) учасників операції об'єднаних сил підрозділів ЗС України, затверджену заступником начальника Генерального штабу ЗС України 22 грудня 2018 року;
- картку щодо попереджувальних дій військовослужбовців при виявленні співслужбовців з ознаками суїцидального ризику, погоджену заступником начальника Генерального штабу ЗС України 11 квітня 2019 року;
- автоматизовані програми психологічного відбору ЯШМА; ХВИЛЯ; ЛІДЕР; ЕФЕС. Розпочато випробування та заходи введення в експлуатацію військового мобільного психодіагностичного комплексу (МПДК);
- проект наказу МО України з організації психологічної реабілітації військовослужбовців ЗС України.

За результатами *роботи позаштатних групи професійно-психологічного відбору* в навчальних центрах було не допущено до

проходження військової служби у 2018 році – 1116 осіб. Серед них 73 особи, які відбували покарання в місцях позбавлення волі, 44 схильних до вживання спиртних напоїв, 374 відмовились проходити військову службу за контрактом, 174 низькі морально-ділові якості, були раніше звільнені за службовою невідповідністю 5 осіб, 139 непридатні за станом здоров'я та з інших причин 238.

У 2019 році було не допущено до проходження військової служби вже 598 осіб.

Протягом 2019 року були відпрацьовані та впроваджені (див. табл. 1.6.):

Таблиця 1.6.

Таблиця стандартів та нормативних документів прийнятих для застосування в ЗС України у 2019 році

з/п	Документ		Для якої ланки управління	Рівень затвердження	Термін відпрацювання
	Тип	Найменування			
1	Стандарт індивідуальної підготовки	СТІ 000Г.22Л (навчальний курс)	ЗСУ	Наказ №8 від 10.01.2019 (НЦОСМ ЗСУ)	з 15.01.2019
2	Стандарт індивідуальної підготовки	СТІ 000А.22А (система індивідуальної підготовки)	Структурні підрозділи ГШ ЗСУ	Наказ №39 від 21.03.2019 (НГУ МПЗ ЗСУ)	з 01.04.2019

3	Стандарт індивідуальної підготовки	СТІ 000Г.(В).58А (курс лідерства)	Навчальний центр сержантського складу, ВНЗ	Планується затверджуватись наказом НГУ МПЗ ЗСУ	з 01.06.2019
4	Стандарт спеціальної психологічної підготовки	СТІ 001Б.22Л (для військової облікової спеціальності "СТРІЛЕЦЬ" (ВОС 100915А)	Механізовані (мотопіхотні підрозділи)	Наказ КСВ	з 15.01.2020
5	Нормативний документ до стандарту STANAG 7226 CONDUCT AFTER CAPTURE TRAINING (підготовка з питань правил поведінки після захоплення в полон)	Інструкцію про порядок підготовки військовослужбовців ЗС України з питань правил поведінки після захоплення в полон	ЗСУ	Наказ ГШ	грудень 2020р

стандарт індивідуальної базової загальновійськової підготовки (навчальний курс) з психологічної підготовки СТІ 000Г.22Л;

стандарт індивідуальної підготовки структурних підрозділів Генерального штабу ЗС України СТІ 000А.22А;

стандарт STANAG 7226 (підготовка з питань правил поведінки після захоплення в полон (САС).

Були розроблені типові теми психологічної підготовки для військових частин, які знаходяться в пунктах постійної дислокації та перебувають в районах відновлення боєздатності з врахуванням специфіки виконання завдань.

З офіцерами структур з МПЗ проведено 95 тренінгових занять з психологічної підготовки, до яких було залучено 567 осіб.

З метою підвищення рівня підготовки майбутніх офіцерів у березні-травні 2018 року були проведено тренінгові заняття з курсантами випускних курсів ВВНЗ на тему: “Стрес-щеплення від впливу негативних чинників перебування в ізоляції”. Всього підготовку пройшли 167 курсантів-випускників (ВА, НАСВ, ХНУПС).

Відповідно до програми базової загальновійськової підготовки (БЗВП) для проведення занять з психологічної підготовки було сплановано 6 годин, з них: 4 години – спеціалізовані заняття та 2 години – на спеціальній смузі перешкод. Крім цього у програмі БЗВП надавалось 23 години для проведення психологічної підготовки у комплексі з іншими предметами (7 годин – у комплексі з вогневою підготовкою, 16 годин – в комплексі з тактичною підготовкою).

Додатково під час навчального предмету БЗВП “Виживання” відпрацьовувалась тема: “Психологічна підготовка та саморегуляція військовослужбовця” – 2 години.

На виконання Плану утримання та розвитку ЗС України у 2018 році за завданням “психологічна підготовка” за напрямом “Підготовка військ (сил) до виконання завдань за призначенням” з використанням фінансового ресурсу у розмірі 1 970 тис. грн. були створені смуги перешкод у 169 НЦ, на 233 звп та у 25 НЦ ВСП.

У 2019 році за завданням “психологічна підготовка” за напрямом “Підготовка військ (сил) до виконання завдань за призначенням” був

виділений фінансовий ресурс в розмірі 4 215 тис грн, який *використаний на створення “Смуги реакції лідерів”* для забезпечення підготовки курсантів у ВВНЗ (184 НЦ, 203 набр, центр забезпечення навчального процесу ВА (м.Одеса).

Заходи *психологічної реабілітації учасників ООС (АТО)* було організовано:

- в санаторно-курортних закладах МО України для 803 осіб;
- за межами України – для 76 військовослужбовців (46 – Республіка Грузія, 24 – Польща, 6 – Арабські Емірати);
- на фондах Навчально-спортивної бази зимових видів спорту “Тисовець” пройшли реабілітацію 128 військовослужбовців та 72 членів їх сімей;
- на базі санаторного відділення Військово-медичного клінічного центру Південного регіону (сmt. Затока Білгород-Дністровського району Одеської області) пройшли реабілітацію 120 військовослужбовців;
- лікування та реабілітацію в госпіталях ветеранів війни пройшли 754 військовослужбовця.

З 2018 року було організовано проведення первинної реабілітації безпосередньо в районі проведення ООС при Святогірському госпіталі ветеранів війни. До її заходів залучалося 494 військовослужбовця.

Всього було охоплено заходами психологічного забезпечення:

- психологічної реабілітації – 2447 осіб;
- надання психологічної допомоги в районах проведення АТО/ООС – понад 2500 військовослужбовців. Така допомога надавалася психологами військових частин, високомобільних груп та волонтерських організацій;

- організовано та забезпечено виконання активних заходів психологічної декомпресії з 3642 особами у 2019 році та з 11901 особою у 2018 році, а також превентивної реабілітації та психокорекції у військових частинах (підрозділах) після закінчення виконання завдань у складі Об'єднаних сил.

У 2019 році був впроваджений механізм реалізації програми направлення військовослужбовців у складі підрозділів до закладів та установ психологічної реабілітації в рамках Державної програми обов'язкової психологічної реабілітації. Послуги з психологічної реабілітації учасникам антитерористичної операції та особам, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях надавались у 29 організаціях, установах та закладах, які включені до переліку надання послуг затвердженого Мінсоцполітики України.

Слід зазначити, що якісному проведенню заходів психологічної реабілітації заважало те, що у підпорядкуванні ЗС України немає закладів, які надають послуги із психологічної реабілітації. Відповідно до прийнятих Кабінетом Міністрів України рішень питання психологічної реабілітації військовослужбовців входять до компетенції Міністерства соціальної політики, яке є головним розпорядником бюджетних коштів.

Прийняття протягом 2014 – 2017 років великої кількості нормативно-правових актів за напрямком **національно-патріотичного виховання** значно покращило роботу щодо формування національної ідентичності військовослужбовців ЗС України.

В умовах ведення гібридної війни рф проти України це був надзвичайно важливий напрямок роботи з особовим складом. Адже питання мови, релігії, культури, відновлення і збереження традицій, трактування історії тощо є тим ідеологічним ґрунтом, що забезпечує зміцнення національної ідентичності наших військовослужбовців.

Її основні зусилля були спрямовані на формування та утвердження національної ідентичності військовослужбовців, як основи зміцнення морально-психологічної готовності особового складу ЗС України до виконання завдань в умовах ведення гібридної війни. Це було обумовлено необхідністю подолання серед особового складу наслідків тривалого

панування імперських та тоталітарних режимів на території України, що негативно впливає на процеси зміни ментальності військовослужбовців в умовах європейського вибору України.

У плануванні організації та проведення заходів військово-патріотичної роботи також було враховано досвід партнерів НАТО, насамперед країн Балтії та країн колишнього Варшавського договору, які наприкінці 80-х та початку 90-х років позбавились колоніальної та політичної залежності.

У зв'язку із цим, у 2018 році було видано низку розпорядчих документів Генерального штабу, які створили дорожню карту відновлення та впровадження національних бойових традицій у ЗС України:

- наказ Генерального штабу ЗС України від 25.04.2018 року №166 “Про затвердження Програми заходів щодо відновлення та впровадження національних бойових традицій у ЗС України” (зі змінами);
- наказ Генерального штабу ЗС України від 28.06.2018 року №240 “Про затвердження Інструкції про організацію виконання у ЗС України Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”;
- наказ Генерального штабу ЗС України від 05.09.2018 року №299 “Про затвердження Положення про кімнату традицій у ЗС України”;
- Програма заходів щодо популяризації ЗС України в суспільстві на період 2018 – 2020 роки, затверджена начальником ГШ – ГК ЗС України 22.09.2018.

Оснoву цієї роботи становили наступні заходи:

рішучий відхід від святкування пам'ятних дат, які пов'язували Україну з країною-агресором – рф та колишнім СРСР. Наприклад, у 2018 – 2019 роках були встановлені нові професійні свята: День морської піхоти

України (23 травня), День резервіста (18 травня), День піхоти (6 травня), День сержанта ЗС України (18 листопада);

проведення заходів декомунізації усіх сфер життєдіяльності ЗС України. У 2018 році було закуплено 3000 книг сучасної української та зарубіжної літератури (для бібліотек усіх Навчальних центрів та ВВНЗ ЗС України). Отримано (на безоплатній основі) від Міністерства інформаційної політики 120 тис. книг для бібліотек та підрозділів Командування ДШВ ЗСУ, ГУОЗ ЗСУ, ООШ ЗСУ, Командування СВ ЗСУ, Командування ССО ЗСУ та 600 банерів із новою символікою окремих родів військ (КДШВ, КССО, КМП ВМС ЗСУ);

встановлення пам'ятних дошок загиблим військовослужбовцям – 723, меморіальних плит – 2, алей мужності – 7, перейменовано на їх честь вулиць (провулків) – 16;

систематизація процесу присвоєння нових почесних найменувань військовим частинам ЗС України. У 2018-2019 році 11 військовим частинам присвоєно нові почесні найменування:

- Військовий інститут телекомунікацій – імені Героїв Крут;
- 30 окремих механізованих бригад – імені князя Костянтина Острозького;
- 93 окремих механізованих бригад – імені “Холодний Яр”;
- 14 окремих механізованих бригад – “Волинська”;
- 56 окремих мотопіхотних бригад – “Маріупольська”;
- 128 окремих гірськоштурмових бригад почесне найменування – “Закарпатська”;

- 55 окремій артилерійській бригаді – “Запорізька Січ”;
- 406 окремій артилерійській бригаді почесне найменування – “імені генерал-хорунжого Олексія Алмазова”;
- 15 бригаді транспортної авіації – “імені авіаконструктора Олега Антонова”;
- 3 окремому полку Спеціального призначення – “імені князя Святослава Хороброго”.

популяризація нової символіки та однострою серед особового складу ЗС України;

запровадження нового військового вітання “Слава Україні! Героям слава!” та звернення пане (пані). Це вітання має майже столітню історію і на всіх етапах свого існування було національним символом опору та боротьби за незалежність. Крім того, одночасно відбувалися зміни у ментальному сприйнятті українського військовослужбовця в суспільстві, у тому числі із введенням звернення пане (пані);

взаємодія і підтримка профільними міністерствами (відомствами) та громадських організацій патріотичного спрямування. Було проведено

2621 концертів із яких: на полігонах та навчальних центрах – 699, в госпіталях та лікарнях – 136, культурологічних заходів на територіях військових частин за участю волонтерів – 39 тощо.

У 2018 році активізувалась конструктивна взаємодія з Міністерством культури України та громадськими організаціями патріотичної спрямованості щодо якісної організації **культурологічної роботи** з особовим складом ЗС України.

Провідні творчі державні та аматорські колективи України долучилися до організації цієї діяльності у ЗС України. Ця робота здійснювалась із широким залученням на партнерських засадах творчих колективів військових закладів культури, що дало можливість системно забезпечувати культурологічні потреби особового складу як в пунктах постійної дислокації, так і в місцях відновлення бойової готовності та в районах проведення операції Об’єднаних сил України. Концерти в інтересах ЗС України таких відомих колективів України як “Хор Верьовки”, “Україночка”, “Калина” були проведені в різних регіонах і місцях дислокації військових частин. Серед аматорських колективів виділявся патріотичний спільний проект “Браття українці” Військово-музичного управління ЗС України та гурту “Шабля”. Проект був спрямований на популяризації ЗС України серед населення в районах проведення ООС

У 2018 році не припинялась робота щодо забезпечення військових частин і підрозділів **технічними засобами пропаганди**, літературою та засобами наочної агітації.

Серйозною проблемою, що прийшлося вирішувати у 2018 році, стало покращення матеріально-технічної бази морально-психологічного забезпечення.

Особливо гостро постало питання переходу з аналогового прийому телебачення на цифровий формат. З метою вирішення цієї задачі було *організовано централізовану закупівлю тюнерів* для військових частин, які цього потребують. Взагалі, протягом 2015 – 2018 років, вдалося забезпечити позитивну динаміку оновлення номенклатурного майна – технічних засобів пропаганди.

Крім того, вперше за останні роки, у 2018 році був *виділений цільовий фінансовий ресурс* для закупівлі сучасної літератури для комплектування бібліотек новостворених військових частин. 300 000 грн. було виділено для закупівлі літератури для бібліотек 4-х новостворених бригад. Крім цього додатково для закупівлі літератури для 39 бібліотек військових частин було виділено 150 тис. грн. Для обладнання та оновлення експозицій музеїв (кімнат) бойових традицій 15 військових частин було виділено 700 тис. грн. Також було розпочато обладнання кімнат традицій підрозділів військових частин та визначено 15 військових частин для яких було сплановано 1,5 млн. грн.

Частка сучасних ТЗП станом на 1 січня 2019 року була доведена до 30%. Ще у 2016 році прийнято на озброєння новий похідний автоклуб-друкарню ПАК-Д, який має сучасні можливості для організації морально-психологічного забезпечення в польових умовах. Нажаль, на цей час ми маємо лише один наявний зразок на всі Збройні Сили України, який був виготовлений лише у 2018 році. Хоча станом на 1 січня 2019 року відповідно до прийнятої Державної цільової оборонної програми розвитку ОВТ було сплановано постачання 29 одиниць.

Протягом 2018 – 2019 років основні зусилля за напрямком **військово-соціальна робота** були зосереджені на:

- забезпеченні належного рівня соціального захисту військовослужбовців та членів їх сімей;
- створенні належних соціально-побутових умов виконання завдань за призначенням;
- проведенні проблемно-цільової роботи щодо упередження проявів соціального невдоволення серед особового складу, задоволенні соціальних потреб військовослужбовців та членів їх сімей;
- забезпеченні права військовослужбовців на відпочинок;
- забезпеченні дотримання рівних прав та можливостей чоловіків та жінок в питаннях проходження військової служби;
- організації діяльності дошкільних навчальних закладів та оздоровленні та відпочинку військовослужбовців та членів їх сімей.

За цим напрямком роботи у 2018 році було здійснено наступні заходи:

внесено зміни до Інструкції про організацію в ЗС України соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчання (або перевірочні) та спеціальні збори, та членів їхніх сімей, працівників ЗС України, затвердженої наказом МО України від 19.01.2016 року №27. Зміни внесено у зв'язку із вдосконаленням законодавства України відносно категорії осіб з інвалідністю, а також спільно з Центральним управлінням безпеки військової служби ЗС України внесено зміни та урегульовано питання щодо обліку та надання військовослужбовцям часу для відпочинку за виконання службових обов'язків у вихідні (святкові, неробочі) дні після повернення їх з відрядження;

прийнято участь в опрацюванні та погодженні проектів нормативно-правових актів:

- Законів України – 12;
- Постанов Верховної Ради України – 5;
- постанов Кабінету Міністрів України – 15;
- наказів МО України – 13.

здійснювалась реалізація у Генеральному штабі ЗС України завдань програми Цілі партнерства Україна-НАТО G 0013 "Гендерні питання". В рамках зазначеного проведено:

- роботу щодо створення програм підготовки з гендерних питань з відповідними категоріями особового складу ЗС України. Розроблено Індивідуальну інформаційну картку з гендерних питань, тиражом 14100 одиниць поширено у військах (силах);

- розроблено та направлено у війська (сили) Рекомендації командуванню військових частин, установ, організацій щодо попередження домашнього насильства у сім'ях військовослужбовців і військовозобов'язаних;

- здійснено координацію діяльності щодо призначено позаштатних радників з гендерних питань в командуваннях видів (родів військ, сил) ЗС України;

- забезпечено системну роботу "гарячої лінії" Генерального штабу ЗС України з питань оперативного роз'яснення та надання психологічної, соціальної та юридичної допомоги (консультацій).

на пропозицію Посольства Турецької Республіки в Україні з 25 квітня по 2 травня 2018 року *проведено роботу щодо відпочинку та реабілітації* 252 військовослужбовців-учасників антитерористичної операції, які були важко поранені, з сім'ями, та членів сімей загиблих учасників АТО в оздоровчих закладах Туреччини. Витрати на проживання, прибуття до місця проведення заходів та у зворотному напрямку здійснені за рахунок приймаючої сторони;

протягом червня-серпня 2018 року у Дитячому закладі оздоровлення та відпочинку ЗС України (м. Одеса) в чотири зміни було організовано *відпочинок та оздоровлення* 630 дітей військовослужбовців та працівників ЗС України;

направлено до військ (сил) понад 10 тис. посібників "Пам'ятка учасникам російсько-української війни. Права, обов'язки та гарантії соціального захисту", розроблений спільно з громадською організацією

“Юридична Сотня”, а також “Довідник резервістам та військовослужбовцям військової служби за призовом осіб офіцерського складу. Питання виконання військового обов’язку (проходження військової служби) та особливостей застосування соціально-правового захисту в умовах правового режиму воєнного стану”.

проводилась *щоденна робота щодо вивчення проблемних питань* членів сімей загиблих учасників ООС (АТО), які запрошувались для проведення урочистих заходів в Меморіальному комплексі МО України “Зала пам’яті”, вживалися заходи щодо їх вирішення.

спільно з Гуманітарним інститутом Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського *опрацьовано професійний стандарт* офіцера оперативно-тактичного рівня ЗС України з організації військово-соціального забезпечення військ (сил).

У 2019 році продовжувалась діяльність структур МПЗ щодо **підтримання належного рівня морально-психологічного стану особового складу**. Вдалося не допустити виникнення резонансних осередків соціального напруження чи групових проявів невдоволеності, висловлювань протестного характеру.

В той же час вивчення морально-психологічного стану особового складу свідчило про необхідність підвищення особистої вмотивованості військовослужбовців до проходження військової служби та забезпечення свідомого ставлення до поставлених завдань.

Потребувала покращення робота командирів (начальників) щодо згуртування військових підрозділів. Особливо в частині формування колективної думки, спрямованої на попередження скоєння правопорушень, у першу чергу, пов’язаних із вживанням алкоголю, наркотичних речовин, незаконним обігом зброї.

Існувала нагальна потреба подальшого формування у командирів (начальників) та їх заступників лідерських якостей для проведення заходів морально-психологічного забезпечення при виконанні завдань окремими підрозділами та у складі малих груп.

Результати опитувань свідчали про фактичну відсутність такого поняття, як “військове братерство” на рівнях батальйонів та бригад, практичну відсутність бригадних традицій, культури проведення спільних заходів щодо згуртування особового складу бригад в умовах швидкої плинності кадрів протягом особливого періоду.

Важливо підкреслити, що найбільш дієвими позитивними чинниками впливу на динаміку МПС особового складу, як показували опитування, залишались наступні чинники:

- систематична та якісна інформаційно-роз’яснювальна робота безпосередніх командирів (начальників) з підлеглими, у тому числі шляхом впровадження новітніх методик роботи з особовим складом на

заміну застарілим та “прорадянським”: проведення командирського (бойового) інформування, аналізу проведених дій тощо;

- забезпечення підрозділів новітніми та модернізованими зразками озброєння та військової техніки, своєчасне забезпечення ремонту техніки необхідними запасними частинами, розхідними матеріалами;
- забезпечення належних умов задоволення соціальних потреб та запитів, надання часу та можливостей відновлення духовних та фізичних сил.

У цілому, рівень сформованості морально-психологічного стану визначався як задовільний, та такий, що сприяє виконанню завдань за призначенням.

З метою забезпечення належних умов для **задоволення соціальних потреб та запитів** особового складу та членів їх сімей:

- розроблено оновлений пакет мотиваційних чинників для тривалого проходження громадянами України військової служби;
- організовано роботу територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки щодо адресної роботи з членами сімей загиблих військовослужбовців, учасниками бойових дій, особами з інвалідністю, ветеранськими організаціями;
- удосконалено порядок оздоровлення та відпочинку дітей в ДЗОВ ЗСУ (м. Одеса), а також організовано роботу військових комісаріатів (територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки) щодо направлення за кордон на оздоровлення та відпочинок членів сімей загиблих учасників антитерористичної операції (операції об'єднаних сил);
- запроваджено пільгові умови харчування для дітей учасників АТО (ООС);
- проведення фахової інформаційно-роз'яснювальної роботи з військовослужбовцями та членами їх сімей шляхом роботи “гарячої лінії” Генерального штабу ЗС України.

Водночас, не зважаючи ефективні зусилля командирів, штабів, офіцерів структур з МПЗ щодо покращення МПС військ (сил) та позитивні результати такої діяльності, у 2019 році, на нашу думку, необґрунтованими, науково та практично не підтвердженими рішеннями фактично відбулась **спроба поетапного демонтажу системи МПЗ** ЗС України під неформальним гаслом “У НАТО МПЗ не має”.

Так, на виконання вимог наказу Міністерства оборони України від 29.03.2019 року №141 “Про трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України” з метою завершення створення у визначені законодавством строки ефективної системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України на основі принципів і стандартів, прийнятих державами-членами НАТО протягом 2019 – 2020

років було проведено трансформацію системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління у Збройних Силах України, в результаті чого в структурах МПЗ було:

- оптимізовано (ліквідовано) 11 посад з ШПК “полковник” в Головному управлінні морально-психологічного забезпечення Збройних Силах України;

- ліквідовано посади заступників командувачів видів, окремих родів військ Збройних Силах України, оперативних (повітряних, морських) командувань з морально-психологічного забезпечення (за винятком командування морської піхоти);

- зменшено чисельність структурних підрозділів морально-психологічного забезпечення командувань видів, окремих родів військ Збройних Силах України з 19 до 11 чоловік, в тому числі за рахунок скорочення відділів (груп), які відповідають за планування та організацію заходів морально-психологічного забезпечення;

скорочено в оперативних командуваннях Сухопутних військ Збройних Сил України управління морально-психологічного забезпечення до відділів, в Повітряних командуваннях Повітряних Сил Збройних Силах України відділів до груп;

у Повітряних Силах та Десантно-штурмових військах Збройних Сил України було скорочено 89 посад військових психологів.

Під час реформування штабів бригад за S-структурою в останній момент Головним управлінням була **нейтралізована спроба ліквідації** посад заступників командирів бригад (батальонів) з МПЗ. У цілому ж, відповідно до вимог вищезазначеного наказу МО України на кінець 2020 року морально-психологічне забезпечення, як окремий вид всебічного забезпечення військ (сил), **мав перестати існувати**, а його окремі функції (завдання) планувалось передати в інші структурні підрозділи ГШ ЗС України та ОВУ.

Та, незважаючи на труднощі, офіцери структур МПЗ розуміли, що на етапі розвитку Збройних Сил України у 2019 році зміст та форми морально-психологічного забезпечення потребували системного оновлення та запровадження нових форм та методів морально-психологічного впливу на особовий склад. Зокрема перед структурами МПЗ стали наступні завдання:

По-перше, формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням, підтримання належного рівня його морально-психологічного стану зумовлюють необхідність якісно нових підходів до психологічного забезпечення підготовки та застосування військ (сил).

По-друге, ефективність реалізації командирських рішень потребує проведення цілеспрямованих заходів по формуванню у посадових осіб якостей лідерства, рішучості та ініціативи за єдиним задумом, змістом та завданнями.

По-третє, підготовка, навчання та особового складу мають бути максимально наповненні національно-ідеологічним, патріотичним та героїчним змістом.

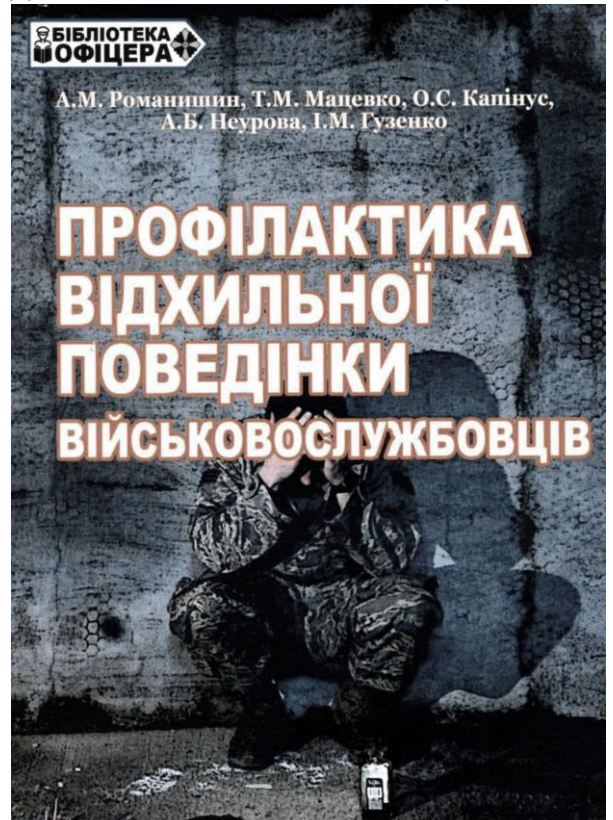
Разом з тим, в умовах переходу на стандарти і процедури країн-партнерів, потребує комплексного підходу безпосередня робота з особовим складом, залучення до неї посадових осіб на всіх рівнях військового управління, підвищення дієвості організованих заходів, унормування періодичності їх проведення.

При цьому, формування системи комплексного морально-психологічного впливу на особовий склад повинна здійснюватися шляхом:

- побудови цілісної системи роботи командирів всіх рівнів, структур морально-психологічного забезпечення, включаючи психологічну службу, вертикалі управління сержантського складу, військових капеланів, додаткових сил і засобів старшого начальника з визначеними конкретними заходами, відповідальними виконавцями, термінами проведення заходів, досягнутими результатами;
- розроблення та організації структурами морально-психологічного забезпечення методичного забезпечення та практичної допомоги командирам підрозділів, головним старшинам, сержантському складу у проведенні заходів внутрішньо-комунікаційної роботи;
- організації психологічного супроводу діяльності військової частини, підрозділів, проведення заходів підготовки, виконання завдань за призначенням, відновлення боєздатності;
- моніторингу, аналізу, визначення результативності роботи з корегуванням тих чи інших заходів для досягнення визначених цілей.

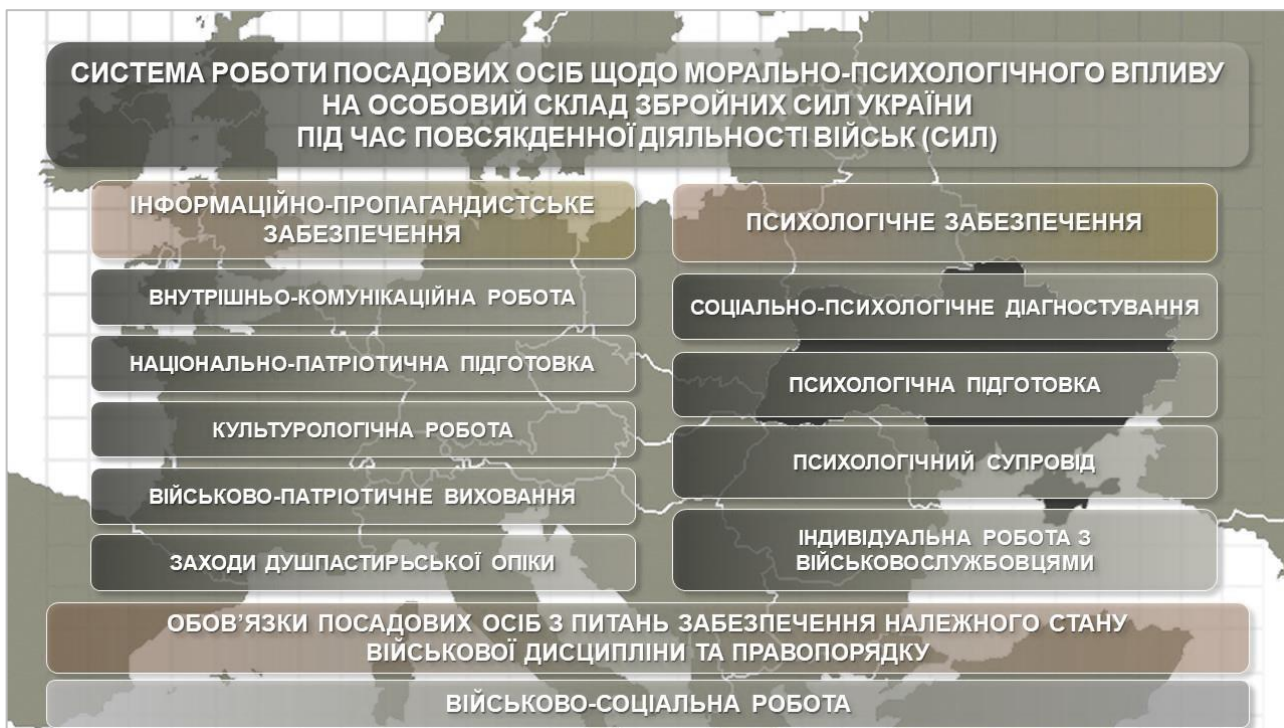
За результатами вивчення та аналізу досвіду організації заходів морально-психологічного забезпечення було розроблено Систему морально-психологічного впливу на особовий склад Збройних Сил України (далі – Система МПВ), яка 25.06.2019 року була затверджена начальником Генерального штабу – Головнокомандувачем Збройних Сил України.

Система МПВ структурно складається з двох частин та враховує організацію заходів морально-психологічного впливу, як під час повсякденної діяльності, так і в річній циклічній системі виконання завдань в складі Об'єднаних сил та відновлення боєздатності військових

частин. Вона узагальнює вимоги керівних документів з організації морально-психологічного забезпечення щодо діяльності посадових осіб командного (начальницького) складу Збройних Сил України.

Заходи Системи МПВ здійснюються за двома взаємопов'язаними складовими МПЗ (інформаційно-пропагандистським та психологічним забезпеченням), що дозволить через комплекс внутрішньо-комунікаційної роботи, інші заходи інформаційно-пропагандистського забезпечення постійно впливати на формування ідеологічних переконань військовослужбовців, тобто забезпечувати їх моральну стійкість до негативного (руйнівного) інформаційно-психологічного впливу, а також, одночасно, через заходи психологічного забезпечення формувати та підтримувати психологічну готовність до виконання визначених завдань.

Структурно Система МПВ під час повсякденної діяльності військ (сил) включає сім розділів, які розкривають особливості проведення заходів розділів інформаційно-пропагандистського, психологічного та військово-соціального забезпечення. Головне завдання діяльності посадових осіб структур морально-психологічного забезпечення, це створити таку ситуацію, яка надає можливість командирам (начальникам) максимально використовувати методи та способи морально-психологічного впливу на особовий склад задля підвищення його готовності до виконання завдань за призначенням.

Командир має бути не над процесом, а в процесі організації МПВ. Адже сили, засоби і інструментарій (командирське (бойове) інформування, АПД тощо), у тому числі і старшого начальника (груп внутрішніх комунікацій і психологічного супроводу), які працюють в

інтересах МПВ мають працювати на результат, який визначає і очікує саме командир (начальник).

Ця робота покладається на відповідних посадових осіб різних категорій (командира відділення, взводу, головного сержанта, командира роти, батальйону, бригади та їх заступниками та інших) і проводиться постійно, цілеспрямовано та в терміни безпосередньо зазначені в Системі.

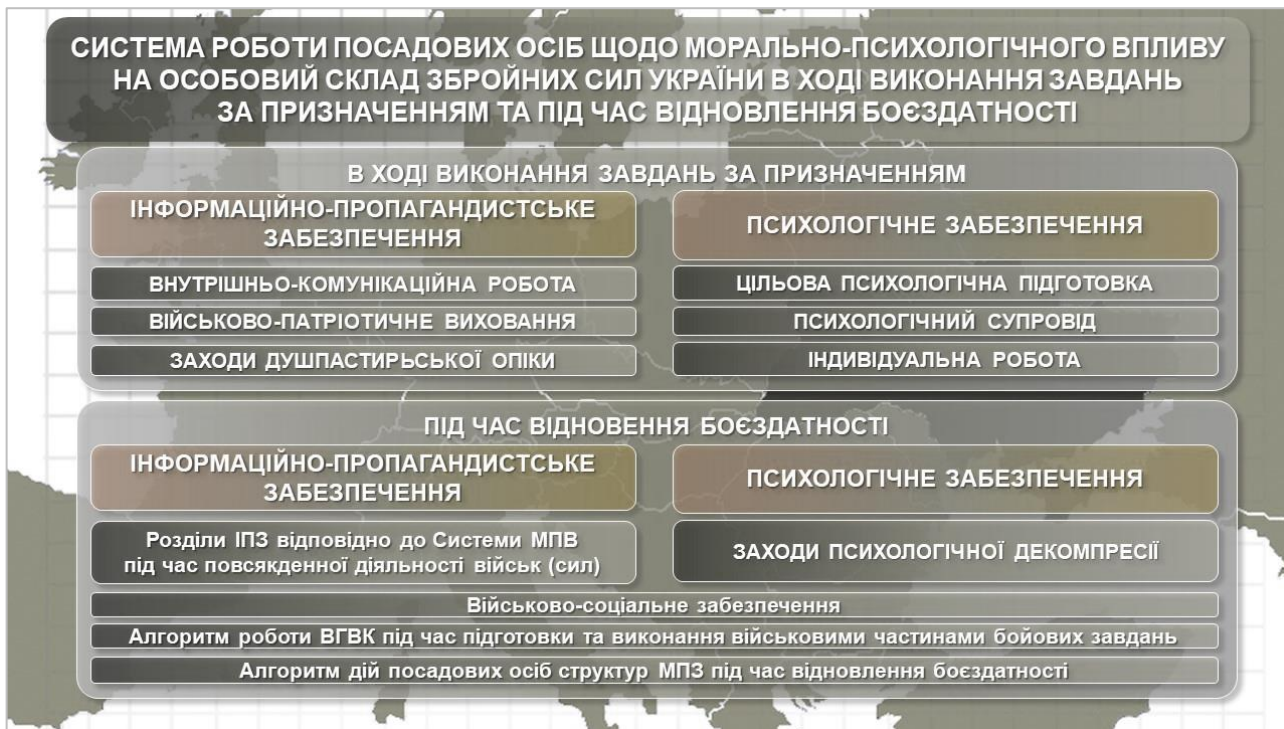
Якщо розглядати передбаченою Системою діяльність посадових осіб з питань індивідуальної роботи з особовим складом, забезпечення належного стану військової дисципліни та правопорядку то основними заходами для посадових осіб передусім будуть:

- заслуховування про стан справ та надання практичну допомогу одному з підрозділів;
- постійне знання наявності особового складу, місце його перебування та чим він займається;
- контроль проведення тілесного огляду військовослужбовців строкової служби у підрозділах;
- проведення індивідуальної роботи з військовослужбовцями, які скоїли порушення військової дисципліни, військовослужбовцями які потребують посиленої уваги та з офіцерським та сержантським складом батальйону;
- забезпечення виконання підлеглими розпорядку дня, заходів безпеки, підтримання внутрішнього порядку та стану військової дисципліни;
- проведення частковий інструктаж по заходах безпеки;
- проведення підведення підсумків з особовим складом у формі АПД;
- планування особистої роботи щодо морально-психологічного впливу на особовий склад; тощо.

Що стосується контролю проведення заходів морально-психологічного впливу, надання методичної та практичної допомоги, то Системою передбачено чітка градація посадових осіб від головних сержантів, командирів взводів до командувачів включно, з визначенням кожної посадової особи, яка контролює проведення заходів та надає допомогу тому хто їх проводить.

Система МПВ виконання завдань, в складі Об'єднаних сил та відновлення боєздатності враховувала специфіку діяльності військових частин, підрозділів в ході виконання завдань за призначенням (відсутність заходів підготовки та повсякденної діяльності) та відновлення боєздатності на полігонах. Що в свою чергу накладає відбиток на заходи морально-психологічного впливу, які здійснюють посадові особи.

Вищезазначена Система МПВ умовно поділена на три частини:
перша – в ході виконання завдань за призначенням;
друга – під час відновлення боєздатності;

третя стосується Алгоритму роботи високомобільних груп внутрішніх комунікацій під час підготовки та в період виконання військовими частинами завдань в районах проведення ООС.

Структурно дана Система МПВ складається з тих самих розділів як і Система МПВ під час повсякденної діяльності військ (сил) за винятком заходів, які не проводяться, враховуючи специфіку виконання завдань на яких я зупинявся вище.

Метою реалізації Системи було:

доповнення функціональних обов'язків посадових осіб переліком заходів Системи з визначенням термінів їх проведення;

внесенням відповідних змін в розпорядки дня органів військового управління, військових частин, плани та програми підготовки;

методичним забезпеченням посадових осіб та наданням практичної допомоги у проведенні заходів Системи;

моніторингу, аналізу, визначення результативності роботи з корегуванням тих чи інших заходів для досягнення визначених цілей.

Впровадження системи здійснювалось з труднощами, у зв'язку з великим обсягом обов'язків для посадових осіб, які визначені цілим рядом керівних документів. В результаті чого вона носила чисто декларативний характер та практично не застосовувалась в діяльності військ (сил).

Завдання, що визначались структурам морально-психологічного забезпечення **у 2020 році** у цілому були виконані.

З метою удосконалення нормативно-правової бази:

- було підготовлено 5 Указів Президента України про присвоєння почесних найменувань:

- 35 окремій бригаді морської піхоти Військово-Морських Сил ЗС України – імені контр-адмірала Михайла Остроградського (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №345/2020);
- 40 окремій артилерійській бригаді Сухопутних військ ЗС України – імені Великого князя Вітовта (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №343/2020);
- окремому центру спеціальних операцій “Захід” Сил спеціальних операцій ЗС України – імені князя Ізяслава Мстиславича (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №344/2020);
- 24 окремому штурмовому батальйону 53 окремої механізованої бригади імені князя Володимира Мономаха Сухопутних військ ЗС України – почесне найменування “Айдар” (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №343/2020);
- були внесені зміни до наказу МО України від 09.12.2015 року №702 “Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців ЗС України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів)”;
- були відпрацьовані 2 накази Головнокомандувача ЗС України, наказ Генерального штабу ЗС України, затверджено дві доктрини.

З питань організації **внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу військ (сил)** у 2020 році головні зусилля органів морально-психологічного забезпечення було спрямовано на:

- подальшу роботу щодо змін у ментальності військовослужбовців ЗС України на основі національних цінностей;
- формування здорової, довірливої товариської обстановки у військових колективах, зміцнення морально-етичних основ військової служби;
- відновлення та створення елементів наочності на території військових частин, кімнат традицій та музейних утворень які ґрунтуються на національній воєнно-історичній спадщині та відповідають вимогам Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону їхньої символіки".

Народжені вільними

Бойовий бюлетень
Центру морально-психологічного забезпечення
Збройних Сил України

ДУШУ - ВОРОВІ, ЖИТТЯ - УКРАЇНІ, ЧЕСТЬ - НІКОМУ!

На які новинки в речовому забезпеченні чекати військовим цього року

У Головному управлінні розвитку та супроводження матеріального забезпечення ЗС України постійна чина група фахівців ЗСУ щороку тищать наших військовослужбовців новими предметами речового забезпечення чи нісним апгрейдом уже відомих нам предметів.

Задляпер бойові завдання військовослужбовці виконувати стає ще зручніше. Мова йде про броньовані поліцейського типу. Добре відома всім «платформа» незабаром пройде випробування.

Окрім цього, розробляють бойові балістичні шоломи типу Full та High Cut, спільний мішок та індивідуальний польовий

казанок. Уже цього року розроблять і протестують нові зразки ліній і змислів шкарпеток, а також удосконалять вже наявні — гриватові.

Такого у війську ще не було...

З'являться серветки особистої гігієни, їх ще називають «кубиками». Для бойових підрозділів це добре відомий і знайомий предмет, який виручає у полках, в окопах, на бойових виходах тощо. Дієто застосовує такі серветки навіть для чищення зброї. У військових вони коштують від 20 до 100 гривень. Серветки видаватимуть тим військовослужбовцям, які перебувають поза межами ротаційного військового частини більш як дві доби.

Фахівці Управління розвитку, що працюють над новою поліцейною змашною бавовняною тунікою, яка матиме поліпшені показники повітрянопроникності, з неї виготовлятимуть ліній польової костюми й бойові сорочки.

Також незабаром з'являться нові предмети для жінок: деміжонічний плащ,

Уже за тиждень у місті Рахові, що на Закарпатті, розпочнеться перший «Союзнницький міжнародний військовий зимовий похід» під назвою «Загартовані війною». У ньому візьмуть участь майже пів сотні українських військовослужбовців — учасників бойових дій з різних видів та розів військ Збройних Сил України, представники оперативних командувальних, Національного університету оборони України мена Івана Черняхівського, військові хазяїни, а також іноземні військові колегії з Альянсу.

Такий військово-патріотичний захід проводять вперше з ініціативи Української військової організації «Спас-23», — повідомив керівник

висхідницької групи польових Микола Журавльов.

Головнокомандувач Збройних Сил України підтримує цю ідею, і вже згодом до неї долучилися й інші партнери: Раківська районна рада, оздоровчо-рекреаційний комплекс «Термальні води «Косин», також було вирішено залучити іноземних колег з Великої Британії, США, Литви, Кенії та Південної Ірландії. Такий похід не лише зміцнить дружні стосунки з нашими партнерами, продемонструє учасниками НАТО, але й загартує здоров'я військових.

Під час триденної зустрічі планують екскурсійне сідження на найвищу точку

посвящена змова шапка й напівна білизна.

Ще серед новітків — предмети для вишивки бойових машин: утеплювач до вогнезахисного комбінезона, термостійка білизна, вогнезахисні рукавички.

Варто зазначити, що для військовослужбовців корабельного складу Військово-Морських Сил ЗСУ з'явиться нове вуття, а також проведуть роботи зі вдосконалення зимових черевиків з високими берцями.

Крім того, для військових медиків з'явиться новий спеціальний одяг: також спеціальні розроблять і для військовослужбовців, зайнятих на роботах у продовольчій службі.

І насамкінець, щодо новітків у військових одностороні — військовий військовий пілота незабаром матимуть нову посвячену та церемоніальну військову форму. А особовий склад Збройно-розвідкового оркестру ЗСУ виступатиме у новій концертній формі.

За матеріалами веб сайту Арміяінформ

З цією метою, протягом 2020 року структурами МПЗ ЗС України було: *забезпечено ідеологічне наповнення заходів внутрішніх комунікацій з особовим складом військ (сил) шляхом планування та проведення*

цільових інформувань, організації занять з національно-патріотичної підготовки. На початку року проведено цільову роботу щодо залучення до проведення командирського інформування провідних фахівців вищих навчальних закладів, спеціалізованих установ з питань політології, економіки, історії мовознавства, комунікацій, національної, інформаційної, екологічної безпеки тощо. Запрошувались Юлія Мендель, Олексій Резніков та інші. На жаль цю роботу було призупинено у зв'язку із введенням карантинних заходів;

організовано проведення у військах (силах) патріотичних флешмобів:

- *“#Шевченко на сторожі України” (декламування віршів Тараса Шевченка за участю військовослужбовців ЗС України в парі з відомими українськими діячами культури та мистецтва);*

- *“#Дякую тобі мамо!” (До Дня матері);*

- *“#День вишиванки ЗСУ 2020” (До Дня вишиванки);*

- *“#Основний закон!” (До Дня Конституції);*

- *“#Державний Прапор України” (До Дня Державного Прапора України);*

підготовлено та розповсюджено інформаційно-роз'яснювальні матеріали з метою нейтралізації деструктивного впливу противника щодо можливості повернення до святкування Дня Повітряно-десантних військ 2 серпня 2020 року:

- *створено та поширено у комунікативних каналах (FB, Telegram, Instagram) тематичні меми під хештегом #п'яний_фонтан.*

- *підготовлено та поширено наративи (меседжи) роз'яснювального змісту для використання у FB (коменти, короткі тематичні пости)*

- *здійснено поширення інформаційного матеріалу з рубрики “Мілітарний код”: про берети військовослужбовців ЗС України.*

з метою демонстрації високої мобілізаційної готовності ЗС України та готовності дати відсіч збройній агресії (у контексті підготовки рф до КШН “Кавказ 2020”) було здійснено відбір відповідного інформаційного контенту для верстки Бойового бюлетеню Центру МПЗ ЗС України “Народжені вільними”;

з метою наповнення інформаційного поля об'єктивною, виваженою інформацією, пов'язаною з подіями в районі Іловайська у серпні 2014 року в межах комунікаційної кампанії “Іловайськ – клеймо російських окупантів” підготовлено та поширено 4 публікації у FB під хештегом #Іловайськ_клеймо_російських_окупантів.

Крім цього:

було організовано участь військовослужбовців ЗС України у заходах за участю керівництва держави під час проведення державних свят та пам'ятних дат:

- з нагоди 5-ї річниці героїчної оборони Донецького аеропорту (січень), бойових дій в районі Дебальцево (лютий), Дня пам'яті і примирення (травень), Дня пам'яті захисників України (серпень);

- з нагоди Дня незалежності (серпень), Дня захисника України (жовтень);

підготовлено:

- звернення Головнокомандувача ЗС України до особового складу військ (сил) з нагоди Дня пам'яті Героїв Крут, Дня пам'яті та примирення, привітання з нагоди державних та професійних свят;

- спільно з Центром морально-психологічного забезпечення ЗС України – Альманах "Історичні традиції національного війська. Почесні найменування. Сухопутні війська ЗС України". Частина 1.

Разом з тим, проблемними питаннями у 2020 році залишилися:

- неможливість комплексного проведення заходів внутрішньокommunікаційної роботи із залученням 100% особового складу у зв'язку із карантинними обмеженнями;

- неналежне фінансування заходів морально-психологічного забезпечення в частині що стосується обладнання кімнат традицій підрозділів, оновлення наочної агітації на території військових частин, поповнення бібліотечних фондів тощо. Станом на 01.11.2020 у ЗС України:

- з 854 кімнат традицій було облаштовано лише 90, потреба в облаштуванні решти 764 кімнат традицій складала 3,6 млн. грн.;

- з 55 військових музеїв, музеїв (кімнат) бойових традицій військових частин було облаштовано (оновлено) лише 15, потреба в створенні (оновленні) 90 музеїв (кімнат) бойових традицій склала 7,0 млн. грн.;

- забезпеченість бібліотечних фондів склала – 3 627 тис. прим., (з них орієнтовно 70% – російською мовою).

Протягом 2020 року **психологічне забезпечення** у ЗС України здійснювалось відповідно до вимог керівних документів. Завдання, визначені за цією складовою МПЗ на 2020 рік в цілому були виконані.

Основні зусилля спрямовувались на комплектування ЗС України психологічно підготовленим персоналом; формування,

підтримання та поновлення його психологічної стійкості; надання високоякісної і ефективної психологічної допомоги; збереження психічного здоров'я військовослужбовців в умовах поширення захворювання на COVID-19.

У 2020 році було сплановано та проведено:

за напрямком психодіагностування:

- заходи професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу та психологічного вивчення військовослужбовців здійснювались відповідно до вимог Інструкції з організації професійно-психологічного відбору у ЗС України, затвердженої наказом МО України від 10.12.2014 року №883 (зі змінами);

- за підсумками організації роботи груп професійно-психологічного відбору у навчальних центрах щодо відбору та прийняття громадян на військову службу за контрактом до ЗС України 356 кандидатів визнані непридатними, з них 261 – за результатами психологічного вивчення;

за напрямком психологічної підготовки:

- унормовано порядок організації та проведення психологічної підготовки особового складу (наказ Головнокомандувача ЗС України від 23.10.2020 року №173 “Про затвердження Інструкції з організації психологічної підготовки у ЗС України”);

- у процес психологічної підготовки впроваджено “Методичні рекомендації організації психологічної підготовки військовослужбовців ЗС України до перебування в умовах примусової ізоляції” (з урахуванням стандарту НАТО STANAG 7226);

- у процес психологічної підготовки впроваджено проведення дистанційного (он-лайн) навчання військовослужбовців: проведено 18 он-лайн занять, до яких долучено 147 офіцерів-психологів.

за напрямком психологічного супроводу:

- заходи психологічної допомоги особовому складу здійснювались офіцерами-психологами (психологами) військових частин і підрозділів, а також високомобільними групами оперативної психологічної допомоги (підтримки)

військовослужбовців «Чарлі» безпосередньо в районах виконання завдань за призначенням;

- унормовано порядок надання психологічної допомоги військовослужбовцям в місцях (районах) виконання завдань за призначенням, поза пунктами постійної дислокації (наказ Головнокомандувача ЗС України від 28.07.2020 року №99 “Про затвердження Положення про пункти психологічної допомоги у ЗС України”);

- у 96 військових частинах ЗС України, які виконували завдання в районі проведення операції об’єднаних сил, проведено заходи психологічної декомпресії, до якої було залучено 20 192 військовослужбовці;

- проведено пілотний проект надання послуг медико-психологічної (психологічної) реабілітації військовослужбовців, спільно з Командуванням Медичних сил ЗС України, на фондах Центру після їх повернення з операції об’єднаних сил;

- організовано проведення заходів психологічної реабілітації отримали 92 військовослужбовців при Святогірському госпіталі ветеранів війни;

- організовано направлення 12 військовослужбовців ЗС України на психологічну реабілітацію до Польської республіки (в межах двосторонньої співпраці з благодійною організацією “Добрий брат” (Польща);

- надано психологічну допомогу 16 військовослужбовцям ЗС України, визволених під час обміну полоненими, які перебували у

примусовій ізоляції (в полоні), в рамках заходів з реінтеграції та пост-ізоляційного супроводу (Центр МРтаСЛ “Пуща Водиця”, м. Київ).

- пройшли медико-психологічну (психологічну) реабілітацію 68 військовослужбовців, з них в Центрах медичної реабілітації та санаторного лікування – 56 осіб, за кордоном – 12.

Протягом 2020 року заходи психологічного забезпечення в цілому були виконані. Особливостями цього періоду було здійснення заходів в умовах карантинних обмежень. Основні зусилля психологічного забезпечення були зосереджені в нормативно-методичній площині (відпрацювання нормативних документів, стандартів, порадників, алгоритмів дій офіцерів-психологів), у тому числі запроваджено дистанційне навчання офіцерів-психологів психологічного забезпечення.

Послуги психологічної реабілітації за рахунок сил і засобів ЗС України отримали 160 із 417 військовослужбовців, які за рекомендаціями психологів її потребували у 2020 році.

Разом з тим, у зв'язку з обмежувальними заходами в державі, не вдалось провести один курс психологічної реабілітації військовослужбовців в межах пілотного проекту, а також фінальний тур щорічного конкурсу на визначення кращого психолога ЗС України.

З метою покращення ефективності проведення заходів психологічного забезпечення розглядались питання:

- проведення скринінгу (елементу психологічної декомпресії) військовослужбовців безпосередньо в районі проведення ООС перед виходом підрозділів в пункти постійної дислокації;
- створення у ЗС України спеціалізованого закладу (центру) психологічної реабілітації військовослужбовців.

Крім того, спільно з командуванням Військової служби правопорядку та Медичних сил, було нарощено спроможності щодо профілактики наркоманії серед військовослужбовців шляхом роботи у 16 військових частинах групи внутрішніх комунікацій “Сігма” (щодо виявлення осіб, схильних до вживання психоактивних речовин, та проведення профілактичних заходів, спрямованих на нейтралізацію таких негативних явищ, як алкоголізм та наркоманія серед особового складу).

Також, впродовж 2018-2020 років з питань психологічного здоров'я з фахівцями морально-психологічного забезпечення ЗС України було проведено вісім тренінгів щодо когнітивно-поведінкової терапії, представниками мобільної тренувальної групи Збройних Сил США в Європі (тренінги пройшли біля 400 осіб).

З метою **військово-патріотичного виховання** особового складу ЗС України, формування та підтримання в суспільстві позитивного іміджу ЗС України та підвищення престижу військової служби Головним управлінням МПЗ ЗС України, разом із Департаментом стратегічних комунікацій МО України було організовано роботу щодо створення біл-

бордів з питань рекламування військової служби за контрактом у суспільстві.

Крім цього, протягом 2020 року Головним управлінням було опрацьовано проекти Законів України:

- *“Про внесення змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (щодо унормування на законодавчому рівні питання щодо захисту в інформаційному просторі військовослужбовців*

ЗС України, як незаангажованих громадян України);

- *“Про внесення змін до деяких законів України щодо військового поховального ритуалу” (створено робочу групу, проведено координаційні наради, проведено зйомки трьох навчальних фільмів, розроблено бланки формалізованих документів, проведено поховання загиблих захисників України з використанням запропонованого військового поховального ритуалу);*

- розроблено типовий План-сценарій урочистого вшанування військовослужбовців ЗС України у зв'язку зі звільненням з військової служби в органах військового управління (штабах) та військових частинах;

- організовано взаємодію з Офісом Президента України, командуваннями видів та окремих родів військ (сил) щодо присвоєння 8-ми військовим частинам почесних найменувань під час проведення урочистих заходів з нагоди Дня піхоти, Дня незалежності України та Дня захисника України:

- 53 окремій механізованій бригаді – імені князя Володимира Мономаха (Указ Президента України від 6 травня 2020 року №168/2020);

- 54 окремій механізованій бригаді – імені гетьмана Івана Мазепи (Указ Президента України від 6 травня 2020 року №168/2020);

- 59 окремій мотопіхотній бригаді – імені Якова Гандзюка (Указ Президента України від 6 травня 2020 року №168/2020);

- 40 окремій артилерійській бригаді – імені Великого князя Вітовта (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №343/2020);
- 24 окремому штурмовому батальйону 53 окремої механізованої бригади імені князя Володимира Мономаха – почесного найменування “Айдар” (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №343/2020);
- 35 окремій бригаді морської піхоти – імені контр-адмірала Михайла Остроградського (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №345/2020);
- окремому центру спеціальних операцій “Захід” – імені князя Ізяслава Мстиславича (Указ Президента України від 23 серпня 2020 року №344/2020);
- 43 окремій артилерійській бригаді – почесного найменування імені гетьмана Тараса Трясила (Указ Президента України від 14 жовтня 2020 року №432/2020).
- розроблено та затверджено наказом Генерального штабу ЗС України від 03.09.2020 року №87 Методики розрахунку потреб в послугах з морально-психологічного забезпечення.

Восени 2020 року, відповідно до рішення Головнокомандувача ЗС України було розпочато реалізацію проекту щодо створення державного ландшафтно-паркового музею Воєнної історії України.

Протягом 2020 року продовжувалась робота щодо реалізації завдань, визначених Інструкцією про організацію виконання у ЗС України Закону України “Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки”, затвердженою наказом Генерального штабу ЗС України від 28.06.2018 року №240.

З метою популяризації **культурних та національно-мистецьких традицій** Українського народу було проведено оновлення:

- фондів бібліотек військових частин національно-патріотичною літературою про мовно-культурну самобутність Українського народу і героїзм у боротьбі за незалежність та територіальну цілісність держави;
- експозицій в музейних утвореннях щодо розкриття всіх етапів героїчної боротьби Українського народу за самовизначення і творення власної держави, ідеалів свободи, соборності і державності (в тому числі створення експозицій, присвячених героїзму українським воїнів під час участі в антитерористичній операції та операції об'єднаних сил).

Враховуючи продовження обмежувальних заходів, встановлених постановою Кабінету Міністрів України №211 від 11.03.2020 року "Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19", були опрацьовані пропозиції щодо покращення ефективності **культурологічної роботи** в районі проведення операції Об'єднаних сил та на загальновійськових полігонах у районах відновлення боєздатності. За результатами роботи було організовано переформатування у веб-форматі проведення заходів культурологічної роботи за єдиним тематичним задумом.

Крім цього:

- започатковано ініціативний проект "Віртуальний туризм" – рубрика Онлайн турист та "Мандруй Україною", який успішно реалізовується

шляхом щотижневої публікації на сторінці “Бойового бюлетеня” і полягає у підборі найближчих туристичних локацій відповідно до ППД військових частин, полігонів та навчальних центрів;

- видано патріотичні пісенники:
 - з репертуару найкращих доробків авторських пісень учасників Всеукраїнського фестивалю – “Пісні нескорених війною” (*тираж 3000 примірників*);
 - автора-виконавця Юлії Майбороди “Бандерівна” – “Другий фронт” (окопно-бліндажна лірика)” (*тираж 300 примірників*).
- на період введення карантинних заходів для підтримання та проведення у військах (силах) культурологічної діяльності, була проведена робота з військовою аудиторією, яка складає 3761 підписників та надано 2496 публікації контенту.

Що стосується організації **забезпечення військ (сил) технічними засобами пропаганди**, то для проведення заходів у 2020 році був запланований фінансовий ресурс в розмірі 4,2 млн. грн.

Відповідно до Державного оборонного замовлення:

- закуплено та поставлено до військових частин сучасні похідні автоклуби-друкарні (ПАК-Д) – 2 (дві) одиниці (*у 2019 році закуплено 2 ПАК-Д*);
- організовано переоснащення 5 (п'яти) одиниць похідних автоклубів ПАК-65/70 сучасними технічними засобами пропаганди,

Крім того, протягом 2020 року вдалося:

- підвищити укомплектованість військових частин ЗС України основними зразками технічних засобів пропаганди на – 3% та довести загальну забезпеченість ЗС України технічними засобами пропаганди до 70%,

- здійснити закупівлю і поставку у військові частини ЗС України – 1400 од. технічних засобів пропаганди. Вперше було закуплено сучасних телевізорів – 745 од., мультимедійних проекторів – 46 од., цифрових ефірних приймачів Т2 – 400 од., мікшерські пульти – 33 од., антена кімнатна – 86 од., активна акустична система – 67 од., фотоапарат – 16 од.

Фінансовий ресурс було використано в повному обсязі.

Разом з тим, залишались невирішеними наступні проблемні питання:

- невідповідність додатків до табелів до штатів військових частин за розділом технічні засоби пропаганди наказу Генерального штабу ЗС України від 15.07.2017 року №249 “Про затвердження Порядку табелізації технічних засобів пропаганди для органів військового управління, з’єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій”;

- не вчасне надання документів на оприбуткування (постановку на облік) ТЗП, які були подаровані (оприбутковані) у військових частинах;

- неприйняття рішень щодо наявного непридатного до використання майна у військових частинах, яке не списується роками і зберігається на складах військових частин.

З метою організації та проведення заходів **військово-соціальної роботи** у 2020 році:

- *організовано доведення та роз’яснення особовому складу ЗС України прийнятих в державі протягом особливого періоду нормативно-правових актів, направлених на посилення соціального захисту військовослужбовців та членів їхніх сімей.*

- *розроблено проект Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо заохочення громадян України до проходження військової служби за контрактом, поліпшення соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей”;*

- *розроблено проект Закону України “Про внесення зміни до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”;*

- *забезпечено координацію роботи 18 позаштатних контактних центрів органів військового управління ЗС України;*

- *організовано вирішення проблемних питань соціального характеру військовослужбовців, звільнених із заручників у грудні 2019 року та у березні 2020 року;*

- *узагальнено потребу* в розміщенні військовослужбовців ЗС України та членів їх сімей в переобладнаних казармах;
- *організовано щоденне проведення* заходів щодо залучення особового складу ГШ ЗС України, а також запрошення членів сімей загиблих учасників ООС (АТО) для участі в урочистих заходах в Меморіальному комплексі МО України “Зала пам’яті”, вивчення та вирішення їх потреб та запитів.

У **2021 році** структурами морально-психологічного забезпечення ЗС України проводились заходи відповідно до поставлених завдань відповідно до складових та напрямків МПЗ підготовки та застосування військ (сил).

З питань організації ***внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу військ*** (сил) у 2021 році головні зусилля органів морально-психологічного забезпечення було спрямовано на:

- подальшу роботу щодо змін у ментальності військовослужбовців ЗС України на основі національних цінностей та ідеологічне наповнення заходів (занять з національно-патріотичної підготовки, цільових інформувань тощо);
- формування здорової, довірливої товариської обстановки у військових колективах, зміцнення морально-етичних основ військової служби;
- удосконалення заходів меморіальної роботи та вшанування загиблих захисників України;
- удосконалення матеріально-технічного забезпечення заходів інформаційно-пропагандистського забезпечення.

Для вирішення цих завдань у 2021 році було проведено:

- організовано розповсюдження інформаційного бюлетеня “Біла книга – 2019-2020. Збройні Сили України. Держспецтрансслужба” для органів військового управління ЗС України (1 110 прим.);
- організовано проведення у військах (силах) II (підсумкового) етапу XXI Міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика;
- надано методичну допомогу військовим частинам (установам) щодо підготовки проектів Указів Президента України “Про присвоєння почесних найменувань військовим частинам” та необхідних документів;
- забезпечено, у взаємодії з Офісом Президента України та режисерською групою, опрацювання **Концепції парад**у військ з нагоди 30-ї річниці незалежності України і коментаторського супроводу на Майдані Незалежності та Річковому вокзалі м. Київ;
- забезпечено, у взаємодії з Офісом Президента України, вручення бойових прапорів та стрічок до них військовим частинам Збройних Сил та інших військових формувань України з нагоди Дня захисників та захисниць України на о. Хортиця;
- організовано проведення циклу культурно-просвітницьких заходів для особового складу, який залучався до параду військ з нагоди 30-ї річниці Незалежності України. Було організовано:
 - екскурсію до Національного військово-історичного музею України (08.08.2021);
 - відвідування футбольного матчу групового етапу Ліги чемпіонів з футболу (10.08.2021);
 - перегляд військовослужбовцями гарнізону міста Київ документального героїко-патріотичного фільму “Трохи нижче неба” режисера Руслана Горового у Центральному будинку офіцерів ЗС України (18.08.2021);

- організовано проведення у військах (силах) всеармійського флешмобу з обов'язковим використанням хештегу “#На_захисті_Конституції” до 25-ї річниці Конституції України;
- підготовлено інформаційно-довідкові матеріали для наповнення платформи дистанційних навчальних курсів Центру дистанційного навчання Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського за напрямком підготовки “Національно-патріотична підготовка” особового складу ЗС України;
- організовано підготовку та доведення до військ (сил) інформаційно-довідкових матеріалів для проведення 37 цільових інформувань з особовим складом ЗС України;

- організовано розповсюдження у військах (силах) друкованих матеріалів (наочної агітації) для проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи з особовим складом з питань протидії поширенню коронавірусної хвороби (COVID) та захисту особового складу від негативних наслідків

пандемії та нових біологічних загроз;

- опрацьовано макети патріотичних плакатів до 30-ї річниці незалежності України, які було розіслано у війська (сили);
- опрацьовано висновки з оцінки суспільно-політичної обстановки у державі та їх доведення до органів військового управління та військових частин (10 інформаційних матеріалів, щомісячно);
- організовано доведення до військ щотижневих випусків Бойового бюлетеню “Народжені вільним” (розповсюджено електронні версії);
- забезпечено щоденне наповнення сторінки “Бойовий бюлетень” інформаційним контентом та його поширення у групах Facebook та Телеграм;
- підготовлено 4 публікації проєкту з мілітарної історії “Били, б'ємо і будемо бити!” на теми: “Бій під Оршею”, “Бій під Любарем”, “Бої за Проскурів”, “Бій УПА під Уневом” та здійснено її розповсюдження серед особового складу військ (сил) через інформаційні ресурси;

Крім того, з метою формування позитивного іміджу ЗС України в українському суспільстві, Головним управлінням МПЗ ЗС України було опрацьовано:

- пропозиції до проекту Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо військового поховального ритуалу”, який прийнятий Верховною Радою України від 02.07.2021 № 1622-IX;

- організовано виступи волонтерського музичного військово-патріотичного колективу “Широкий Лан” для особового складу, який виконує завдання за призначенням в районі проведення Операції об’єднаних сил на території Донецької та Луганської областей;

- опрацьовано інформаційно-довідковий матеріал до плану-проспекту альманаху “Збройні Сили України: 30 років звершень і боротьби”;

- організовано залучення військовослужбовців ЗС України до проведення військово-патріотичної акції “Донеччина зустрічає своїх захисників. Карачун фест”. Головним управлінням спільно з ГО “СОЮЗ ВЕТЕРАНІВ АТО ДОНБАСУ” було організовано проведення вищезазначеної патріотичної акції у м. Краматорськ Донецької області (гора Карачун) з метою вшанування пам’яті сучасних борців за незалежність та територіальну цілісність України; виховання молоді на зразках героїчних вчинків захисників України, зокрема, учасників АТО (ООС); популяризації військової служби;

- організовано проведення урочистого вшанування пам’яті загиблого Героя України капітана Сергія Колодія на території Меморіального комплексу МО України;

- організовано роботу щодо створення музею Історії українського війська на території ландшафтно-архітектурного комплексу “Садиба Даховських”.

Набула подальшого розвитку робота щодо присвоєння військовим частинам почесних найменувань. У 2021 році почесні найменування присвоєні 4 бригадам, 5 полкам, 1 центру, 1 окремому батальйону та 1 патрульному катеру:

- 31 окремому полку зв’язку та радіотехнічного забезпечення Повітряних Сил ЗС України – почесного найменування “імені гетьмана Михайла Дорошенка” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №420/2021);

- 54 окремому розвідувальному батальйону – почесного найменування “імені гетьмана Михайла Тиші” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №419/2021);

- 302 зенітному ракетному полку Повітряних Сил ЗС України – почесного найменування “Харківський” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №418/2021);

- 164 радіотехнічній бригаді Повітряних Сил ЗС України – почесного найменування “Слобідська” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №417/2021);

- 223 зенітному ракетному полку Повітряних Сил ЗС України – почесного найменування “імені Українських Січових Стрільців” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №416/2021);
- 138 зенітній ракетній бригаді Повітряних Сил ЗС України – почесного найменування “Дніпровська” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №415/2021);
- 25 окремій повітряно-десантній бригаді Десантно-штурмових військ ЗС України – почесного найменування “Січеславська” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №414/2021);
- 101 окремій бригаді охорони Генерального штабу ЗС України – почесного найменування “імені генерал-полковника Генадія Воробйова” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №412/2021);
- 38 зенітному ракетному полку Сухопутних військ ЗС України – почесного найменування “імені генерал-хорунжого Юрія Тютюнника” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №411/2021);
- 91 окремому полку оперативного забезпечення Сухопутних військ ЗС України – почесного найменування “Охтирський” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №410/2021);
- 138 центру спеціального призначення (протидії диверсіям та терористичним актам) – почесного найменування “імені князя Володимира Святославича” (Указ Президента України від 23 серпня 2021 року №409/2021);
- патрульному катеру (бортовий номер Р194) 30 дивізіону надводних кораблів Військово-Морських Сил ЗС України – “імені Героя

України В'ячеслава Кубрака" (Указ Президента України від 15 листопада 2021 року №581/2021).

У 2021 році продовжувалась діяльність структур МПЗ щодо покращення ефективності **психологічного забезпечення** виконання завдань військовими частинами і підрозділами. Були розроблені та затверджені:

- наказ Головнокомандувача ЗС України від 14.04.2021 року №97 "Про затвердження Алгоритму проведення заходів професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу за контрактом у ЗС України";
- наказ Головнокомандувача ЗС України від 18.10.2021 року №305 "Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу у ЗС України";
- "Методичні рекомендації з психологічної підготовки військовослужбовців ЗС України щодо формування стресостійкості до дій в умовах різкої зміни бойової обстановки";
- Інструкція "Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям ЗС України в бойових (екстремальних) умовах";
- "Методичні рекомендації командирам (начальникам) з профілактики ігрової залежності серед військовослужбовців";
- навчальний дистанційний (онлайн) курс з предмету навчання "психологічна підготовка" для підготовки військовослужбовців органів військового управління ЗС України.

Психологічне відновлення військовослужбовців ЗС України залишалось одним з основних напрямків роботи щодо психологічного супроводу військ (сил).

Так, у 2021 році з 100% військових частин, які виконували завдання за призначенням в районі проведення Операції об'єднаних сил були проведені заходи психологічної декомпресії, яка є первинним етапом психологічної реабілітації. У 2021 році 19 609 військовослужбовців пройшли заходи декомпресії, під час відновлення боєздатності (у 2020 році заходи декомпресії пройшли 21 849 осіб). Ці заходи проводилися з метою поступового переключення механізмів реагування в екстремальних (бойових) умовах до мирних умов життєдіяльності; стабілізація психоемоційного стану, профілактика розвитку психогенних розладів.

За результатами проведення психологічної декомпресії:

- 206 осіб були скеровані і пройшли психологічну реабілітацію в Центрах медичної реабілітації та санаторного лікування Командування Медичних сил ЗС України, з них за кордоном 12 осіб (Польща).
- 229 військовослужбовців отримали психологічну допомогу у пунктах психологічної допомоги безпосередньо у районі проведення операції об'єднаних сил (розгорнуто 38 пунктів).

Також у 2021 році було продовжено проведення заходів вдосконалення підготовки фахівців з психологічного забезпечення:

- з 167 офіцерами-психологами проведено навчально-методичний збір (з 78 особами безпосередньо в районі виконання завдань за призначенням);
- з 01 по 09 квітня 2021 року проведено навчально-методичний збір з посадовими особами груп професійно-психологічного відбору територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (65 осіб) щодо організації та проведення якісного професійно-психологічного відбору кандидатів на військову службу;
- з 05 по 08 жовтня 2021 року проведено конкурс на кращого психолога ЗС України. В конкурсі брали участь 12 кращих психологів від видів (окремих родів) військ (сил) ЗС України. Переміг – представник ВМС ЗС України;
- 10 фахівців з реінтеграції та постізоляційного супроводу пройшли курс підвищення кваліфікації за участі мобільної тренувальної групи Збройних Сил США в Європі з питань когнітивно-поведінкової терапії.

Разом з тим, у зв'язку з погіршенням епідеміологічної обстановки пов'язаної з розповсюдженням коронавірусної хвороби, не вдалося у повній мірі організувати проведення заходів психологічної реабілітації військовослужбовців ЗС України за кордоном (перенесено на невизначений термін проходження заходів психологічної реабілітації у Республіках Грузія та Польща).

Заходи професійно-психологічного відбору у ЗС України здійснювались відповідно до вимог Інструкції з організації професійно-

психологічного відбору у ЗС України, затвердженої наказом МО України від 10.12.2014 року №883 (зі змінами). За підсумками організації роботи груп професійно-психологічного відбору у 2021 році у навчальних центрах щодо відбору та прийняття громадян на військову службу за контрактом до ЗС України з 1593 осіб, які виявили бажання проходити військову службу за контрактом 127 чол. (8%) були визнані непридатними, з яких 36 – за результатами психологічного вивчення.

Також продовжувалась робота щодо реалізації проекту зі створення і введення в експлуатацію у Збройних Силах військового мобільного психолого-діагностичного комплексу (МПДК), визначальні відомчі випробування якого розпочались 23 березня 2021 року. Мобільний психолого-діагностичний комплекс для потреб ЗС України реалізований на шасі автомобіля МАЗ. Кількість робочих місць стаціонарних десять (з переносними всього 30 шт. робочих місць респондентів).

Варто зауважити, що протягом 2020-2021 років у Повітряних Силах та Десантно-штурмових військах ЗС України відбулось скорочення посад офіцерів-психологів за ініціативи Командувачів цих видів та окремих родів військ (сил). Зазначені дії привели до зниження здатності військовослужбовців підтримувати необхідний рівень психологічної готовності протягом визначеного часу у конкретних умовах обстановки та швидко відновлювати свій психоемоційний стан після екстремальних (кризових) ситуацій.

З метою покращення **соціальної роботи** у першому кварталі 2021 року відповідно до рішення Головнокомандувача ЗС України був успішно проведений пілотний проект по роботі з сім'ями військовослужбовців за принципами програми "Сімейної готовності", що у збройних силах країн – членів НАТО регламентується стандартизованою угодою STANAG-2565,

суть якого полягала у здійсненні соціальної підтримки родин військовослужбовців під час їх підготовки до виконання завдань у відриві від пунктів постійної дислокації та в ході виконання таких завдань. До участі в проекті були залучені 2 бригади Сухопутних військ та одна бригада Десантно-штурмових військ. Ідея проекту була позитивно оцінена

Головнокомандувачем ЗС України, командуваннями військових частин та у першу чергу самими військовослужбовцями, які брали участь у проекті та членами їх сімей.

Крім того, протягом року була апробована ідея започаткування традиції щорічного святкування військових частинах ЗС України Дня сім'ї у за принципами країн НАТО. Метою таких заходів є налагодження комунікації військових частин і підрозділів з членами родин військовослужбовців в інтересах підтримання соціальної стабільності у сім'ях, як чинника морально-психологічного стану особового складу.

В ході проведення у вересні 2021 року стратегічного командно-штабного навчання "Об'єднані зусилля – 2021" опрацьовувалось питання планування заходів соціальної підтримки, як нового напрямку морально-психологічного забезпечення.

Також варто звернути увагу на набуття спроможностей мережі Call-центрів органів військового управління ЗС України щодо здійснення моніторингу скарг, заяв та пропозицій громадян, а також оперативного реагування на них. Порушені заявниками питання в основному стосувались:

- перетину КПВВ – близько 51%;
- соціального захисту – близько 20%;
- фінансового забезпечення – близько 15%;
- протиправних, на думку заявників, дій командирів – близько 6%;
- житлово-комунального забезпечення – близько 2%;
- порушення порядку видачі військовослужбовця документів;
- пов'язаних з проходженням служби – близько 3%;
- надання статусу УБД – близько 1,5%;
- призову (прийняття) на військову службу – близько 1,5%.

Найбільше прийнятих звернень у 2021 року було зафіксовано в Call-центрах:

- КОС – 60%;
- Головнокомандувача ЗС України – 7%;
- КСВ ЗСУ – 6%;
- ОК “Схід” – 4%;
- ОК “Захід” – 3,7%.

Усього було звернень протягом зазначеного періоду – 13 287.

Найбільше звернень надходило до Call-центру Командування об'єднаних сил, які стосувались здебільшого питань перетину контрольних пунктів в'їзду-виїзду. За напрямком реалізації соціального і правового захисту у ЗС України заявників переважно цікавили питання соціального захисту та фінансового забезпечення військовослужбовців. Близько 90% запитів мали характер консультативно-дорадчої допомоги, більшість з яких можливо було вирішити на рівні військових частин шляхом організації проведення належної роз'яснювальної роботи.

Варто зауважити, що рівень довіри громадян до діяльності Call-центрів, як до незалежного джерела допомоги, зріс, про що свідчило збільшення, фактично удвічі, кількості звернень з початку запровадження їх діяльності у 2019 році до теперішнього часу.

Що стосується покращення **кадрового забезпечення**, то у 2021 році вдалось збільшити на 3% укомплектованість фахівцями структур морально-психологічного забезпечення. При цьому, у 2021 році випускники тактичного рівня (139 осіб) були призначені на первинні офіцерські посади виключно в бойові підрозділи, випускники оперативно-тактичного рівня також поповнили бойові частини.

На виконання протокольного рішення засідання Комітету реформ МО України, затвердженого Міністром оборони України 27.08.2019 року, у Головному управлінні морально-психологічного забезпечення

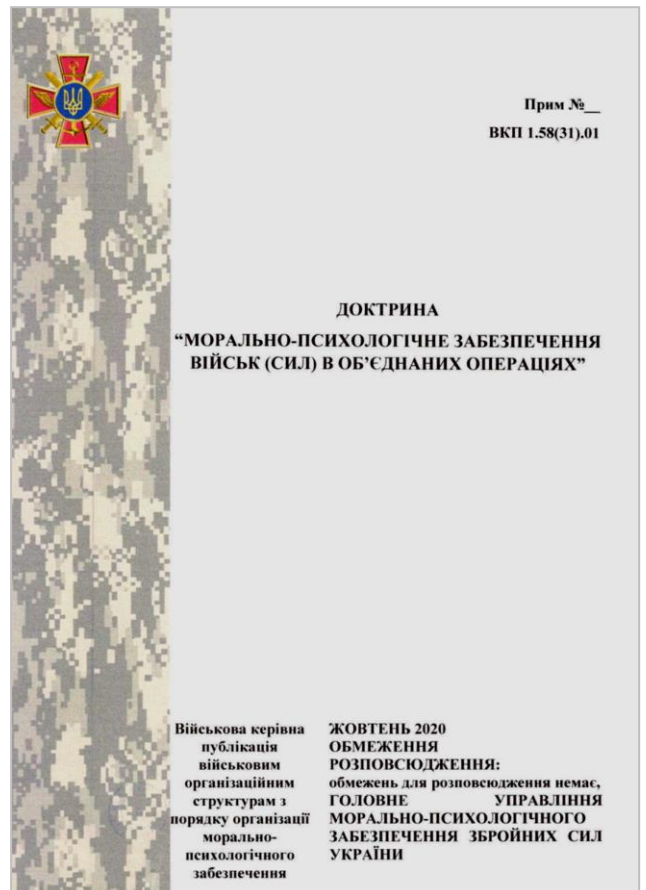
ЗС України було організовано роботу щодо **визначення оптимальної моделі трансформації системи морально-психологічного забезпечення** ЗС України, яка діятиме відповідно до принципів та стандартів армій країн-членів НАТО.

В рамках цієї роботи Головним управління було організовано:

- надання пропозиції за напрямком МПЗ до структури документів Стратегічного планування застосування ЗС України, інших складових сил оборони, Єдиного переліку (каталогу) спроможностей МО України, ЗС України та інших складових сил оборони, Переліку типових завдань ЗС України за сценаріями виникнення та розвитку ситуацій воєнного характеру, Класифікатору службових документів ЗС України;
- розробку протягом 2020 року доктринальних документів за напрямком МПЗ та душпастирської роботи, інших керівних документів (військових публікацій, стандартів, бойових статутів, настанов, інструкцій тощо);
- взаємодію з іноземними радниками з питань стратегічних комунікацій та медичного забезпечення щодо надання консультативної допомоги за напрямком МПЗ;
- збір, узагальнення, аналіз пропозицій від органів військового управління щодо напрямків трансформації та розвитку МПЗ;
- проведення експерименту щодо трансформації системи МПЗ ЗС України з урахуванням специфіки діяльності видів, окремих родів військ (сил).

Метою експерименту визначалось вивчення питань зосередження спроможностей МПЗ щодо формування морально-психологічної готовності особового складу до виконання завдань за призначенням безпосередньо в органах військового управління та управліннях (штабах) бригад (полків) шляхом створення і апробації центрів морально-психологічної підтримки та груп контролю бойового стресу (далі – центри МПП та групи КБС).

Робота щодо створення центрів МПП та груп КБС була організована за результатами вивчення досвіду роботи груп контролю бойового та службового (оперативного) стресів (COSC) у відповідності до Стандарту НАТО

“Підтримання психічного здоров’я” (NATO STANDARD AMedP-8.6 FORWARD MENTAL HEALTHCARE), польових статутів ЗС США FM 4-02.51 (FM 8-51) COMBAT AND OPERATIONAL STRESS CONTROL, FM 22-51 LEADERS MANUAL FOR COMBAT STRESS CONTROL, Програми підготовки до місій Корпусу морської піхоти ЗС США MCTP 3-30E NTTP 1-15M COMBAT AND OPERATIONAL STRESS CONTROL та інших.

Експеримент було проведено в *чотири етапи*. З метою отримання неупередженої оцінки результатів на всіх етапах експерименту було організовано роботу незалежної експертної комісії з представників органів військового управління, науково-дослідних установ та вищих військових навчальних закладів.

В ході першого етапу експерименту було створено та апробовано два центри МПП та чотири групи КБС на базі управлінь і військових частинах оперативних командувань “Північ”, “Захід” Сухопутних військ ЗС України.

За рекомендаціями експертної комісії за результатами першого етапу було удосконалено структуру центру МПП введенням до його складу групи соціальної роботи.

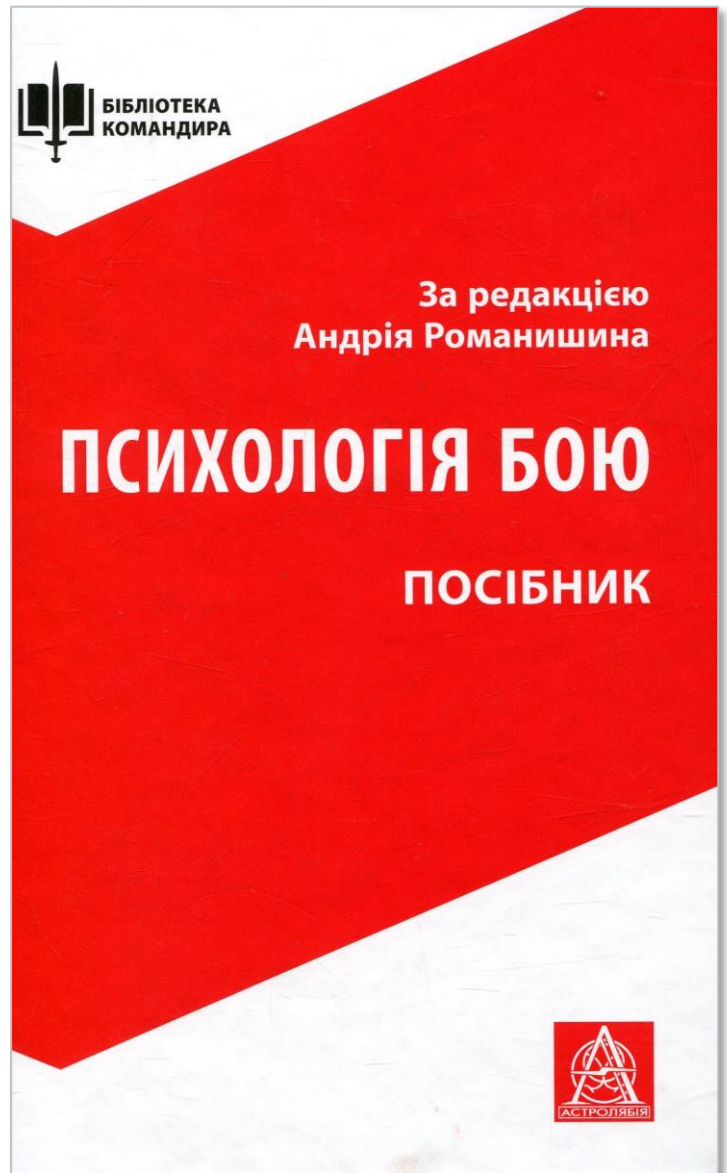
Для вироблення оптимальних підходів щодо формування аналогічних підрозділів МПЗ в інших видах, окремих родах військ (сил) ЗС України було проведено другий етап експерименту на базі окремих органів військового управління Повітряних Сил, Військово-Морських Сил ЗС України та у визначених військових частинах.

Експертний висновок другого етапу експерименту показав необхідність заміни груп контролю бойового стресу на групи психологічного супроводу в авіаційних бригадах та недоцільність їх створення у військових частинах зенітно-ракетних та радіотехнічних військ Повітряних Сил ЗС України, у зв'язку зі специфікою виконання ними завдань несення бойового чергування з протиповітряної оборони.

З метою вивчення питань розширення сектору військової дисципліни у військових частинах ЗС України був організований третій етап експерименту на базі військової частини А1736 оперативного командування "Південь" щодо переформатування структур МПЗ бригади в дисциплінарні комісії та секції військової дисципліни.

За результатами проведення даного етапу експерименту вдалось сприяти оперативному реагуванню керівного складу на вирішення особистих фінансових, побутових, кадрових питань військовослужбовців, покращенню інформаційно-роз'яснювальної роботи щодо порядку нарахування та виплати грошового забезпечення, оформленню документів учасника бойових дій тощо.

Разом з тим, більшість проблемних питань, які вирішувались в ході експерименту безпосередньо були не пов'язані з військовою дисципліною і набули нової якості тільки завдяки посиленій увазі з боку посадових осіб вищого органу управління, які здійснювали контроль та супроводження експерименту.

Також, за оцінками експертної комісії було виявлено ряд ризиків щодо дублювання функцій посадових осіб, інших комісій бригади, упущень в організації профілактичної роботи щодо запобігання порушень військової дисципліни, не прийняття рішення дисциплінарною комісією у випадку розбіжностей у її членів, відсутності виконавців функцій та завдань МПЗ, як виду всебічного забезпечення.

Четвертий етап експерименту був проведений в період з 13.02.2020 року по 27.04.2020 рік шляхом створення підрозділів МПЗ в експериментальних структурах, які були запропоновані командирами військових частин.

В рамках експерименту на базі військової частини А0998 оперативного командування “Захід” було створено відділення військової дисципліни, інформаційно-психологічне відділення в складі управління частини, посади заступників командирів батальйонів з військової дисципліни та психологічного забезпечення, заступників командирів рот з військової дисципліни; військової частини А0409 оперативного командування “Північ” – групи морально-психологічного забезпечення, відділення психологічного забезпечення, відділення внутрішніх комунікацій.

Результати експерименту оцінювались методом аналізу звітних документів та експертних висновків комплексної комісії.

В цілому, мета експерименту була досягнута. Але слід зазначити що визначені завдання були виконані не повністю у зв'язку з підготовкою та виходом військових частин в район виконання завдань за призначенням.

За експертними висновками комплексної комісії визнано за доцільне визначити оптимальну структуру центрів МПП, груп КБС та психологічного супроводу, яка була сформована за результатами першого та другого етапів експерименту.

На виконання пункту 18 Протоколу №3 поставки завдань керівному складу ЗС України Головним управлінням морально-психологічного забезпечення

ЗС України була перевірена реалізація завдань щодо трансформації системи морально-психологічного забезпечення ЗС України та оновлення напрямків морально-психологічного впливу на особовий склад.

У ході виконання цих завдань Головним управлінням було організовано проведення:

- з 11.01 по 30.04.2021 року експерименту зі створення та функціонування центрів морально-психологічної підтримки на базі Командування Повітряних Сил ЗС України, оперативного командування “Північ”, груп контролю бойового стресу на базі військових частин А0409, А1880;

- з 18.01 по 30.04.2021 року “пілотного проекту” щодо організації роботи з сім'ями військовослужбовців за стандартами НАТО у військових частинах А1815, А1736, А0281 із залученням Чернігівського,

Житомирського та Херсонського обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки. Пілотний проект проводився з метою апробації спроможностей структур морально-психологічного забезпечення щодо організації та проведення заходів соціальної підтримки сімей військовослужбовців за принципами, які застосовуються в арміях країн НАТО (Military Family Services) відповідно до вимог STANAG 2565 “Психологічне керівництво для командирів за циклом розгортання”.

З метою якісного проведення вищезазначених експериментів було організовано:

щодо першого експерименту

- відбір кандидатів з числа офіцерського складу для укомплектування посад у центрах морально-психологічної підтримки, групах контролю бойового стресу, з числа сержантського (старшинського) складу, військовослужбовців – спостерігачів за морально-психологічним станом особового складу підрозділів;

- з 18 по 22.01.2021 року проведення навчальних зборів з відібраними кандидатами за відповідними програмами підготовки фахівців центрів, груп, військовослужбовців-спостерігачів з проведенням тренінгів, методичних та інструктивних занять;

- з 25.01.2021 року розпочато практичну роботу фахівців центрів морально-психологічної підтримки, груп контролю бойового стресу з особовим складом військових частин А0409 і А1880 відповідно до визначених стандартів та протоколів;

- з 01 по 05.02.2021 року проведення експертною комісією з представників органів військового управління, науково-дослідних установ та вищих військових навчальних закладів незалежного оцінювання ходу та результатів першого етапу (вхідного контролю) експерименту;

щодо другого експерименту

- до 21.01.2021 року розроблення програми та загального плану «пілотного проекту», обов’язків для складу груп, комунікативного наративу, методик соціальної та психологічної підтримки сімей військовослужбовців, діагностичного інструментарію, форм звітності про проведені заходи;

- 21.01.2021 проведення інструкторсько-методичного заняття з особовим складом груп соціально-психологічної підтримки та заступниками військових комісарів з морально-психологічного забезпечення та зв’язків з громадськістю Чернігівського, Житомирського та Херсонського обласних ТЦК та СП;

- з 25.01 по 29.01.2021 року виїзд груп соціально-психологічної підтримки до визначених військових частин з метою проведення попередньої організаторської роботи, налагодження комунікацій з командуванням та органами соціального захисту населення, складанням планів роботи груп;

- з 08.02 по 10.02.2021 року роботу представників Чернігівського, Житомирського та Херсонського обласних територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, які приймають участь в експерименті у визначених військових частинах.

Таким чином, за результатами перевірки та проміжних висновків експертної комісії, станом на 10.02.2021 року підготовчий етап експериментів щодо створення нових структурних підрозділів морально-психологічного забезпечення та навчання їх фахівців був проведений успішно. Було розпочато наступний етап експериментів з проведення практичних заходів у визначених військових частинах.

На виконання рішення Головнокомандувача ЗС України щодо визначення напрямків трансформації системи морально-психологічного забезпечення до принципів та стандартів НАТО в період з 11 січня по 30 квітня 2021 року Головним управлінням морально-психологічного забезпечення ЗС України спільно з Командуваннями Сухопутних військ, Повітряних Сил ЗС України проведено експеримент щодо створення та апробації функціонування центрів морально-психологічної підтримки (далі – центр МПП) на базі Командування Повітряних Сил ЗС України, оперативного командування “Північ”, груп контролю бойового стресу на базі військових частин А0409, А1880.

В ході проведення експерименту відпрацьовувались заходи морально-психологічної підтримки особового складу підрозділів на етапах генерації, застосування та відновлення боєздатності військових частин (підрозділів) за розробленими стандартами та протоколами діяльності.

При цьому, робота Центрів МПП була проведена шляхом формування та роботи у визначених військових частинах (окремих

підрозділах), вищих військових навчальних закладах високомобільних груп внутрішніх комунікацій “Альфа”, “Чарлі”.

У ході роботи цих груп було проведено:

- оцінювання рівня сформованості морально-психологічного стану особового складу військових частин;
- оцінювання рівня авторитету та лідерства командирів (начальників) військових частин;
- психоедукаційні, тренінгові заняття та групові бесіди (СТІ 000А.22А) – командоутворення, перша психологічна допомога, навчання методам саморегуляції;
- заходи психологічної декомпресії особового складу окремої артилерійської бригади після завершення ротації з району виконання завдань ООС;
- заняття з особовим складом військових частин з основ медіа грамотності та протистояння деструктивним інформаційним впливам, з сержантами (відділення-взвод-рота) щодо практичних навичок внутрішньо-комунікаційної роботи в підрозділах;
- апробацію порядку доведення інформаційних матеріалів для проведення командирського (цільового) інформування за допомогою інтернет месенджера Telegram;
- розроблено Методичні рекомендації щодо організації процесу реінтеграції та пост-ізоляційного супроводу льотного складу, звільненого з примусової ізоляції та Методичні рекомендації щодо організації процесу психологічної підготовки льотного складу, до виконання завдань за призначенням.

Групи КБС військових частин А0409 та А1880 здійснювали заходи психологічного забезпечення в ході відновлення боєздатності військової частини та психологічного супроводження виконання завдань бойового чергування з протиповітряної оборони держави.

В ході цієї роботи групи КБС:

- надавали практичні знання сержантському складу щодо основ та особливостей проведення психологічної роботи з підпорядкованими військовослужбовцями;
- корегували роботу керівного складу щодо підвищення рівня авторитету та лідерства, спроможностей впливати на формування та підтримання морально-психологічного складу особового складу;
- забезпечували позитивний вплив на посадових осіб щодо вирішення проблемних питань особового складу;
- визначали військовослужбовців, які потребують першочергової реабілітації, та осіб яких рекомендовано віднести до групи поглибленого психологічного вивчення;
- проводили анкетування особового складу щодо оцінки

суїцидального ризику військовослужбовців;

- проводили індивідуальні психологічні діагностування (скринінг), з метою виявлення ознак бойового стресу та визначення потреби військовослужбовців у психологічній декомпресії;
- надавали пропозиції командирам щодо вжиття заходів з формування, підтримання та відновлення МПС особового складу.

Діяльність створених для участі в експерименті структур дозволила командувачам та командирам всіх рівнів цілеспрямовано та оперативно реагувати на зміни морально-психологічного стану особового складу на етапах генерації, застосування та відновлення військових частин.

Чинники, які позитивно вплинули на проведення експерименту:

- висока мотивація до якісного виконання визначених завдань фахівців структур морально-психологічного забезпечення, що виконували функціональні обов'язки у складі експериментальних центрів і груп;
- достатня підтримка проведення експерименту з боку відповідних командувачів та командирів (начальників);
- зосередження основних сил МПЗ в органах військового управління (управліннях військових частин) для організації цілеспрямованої внутрішньо-комунікаційної та психологічної роботи безпосередньо у визначених військових частинах (підрозділах).

Разом з тим, були чинники, що негативно вплинули на якість проведення експерименту:

- обмеженість в пересуванні експериментальних груп у зв'язку з карантинними обмеженнями (червоними зонами);

- незабезпеченість позаштатних підрозділів МПЗ службовим автотранспортом, що з урахуванням умов виконання завдань за призначенням військовими частинами ПС ЗС України суттєво обмежило можливості виконання завдань експерименту.

Для отримання неупередженої оцінки результатів експерименту було організовано роботу незалежної експертної комісії з числа представників органів військового управління, науково-дослідних установ та ВВНЗ.

Експертною комісією були здійснені заходи вхідного, проміжного та вихідного контролю результатів експерименту з використанням комплексу показників оцінювання, визначених Програмою експерименту.

Здійснений незалежний науковий аналіз результатів експерименту, викладений у звіті та експертному висновку комісії, дає змогу констатувати, що запропонована експериментальна структура дасть змогу покращити якість виконання покладених на морально-психологічне забезпечення функцій та завдань, як виду всебічного забезпечення.

Виходячи з аналізу підсумкових звітів, експертного висновку можна вважати, що мета експерименту була досягнута, створені структурні підрозділи морально-психологічного забезпечення спроможні виконувати завдання морально-психологічної підтримки військ та стануть практичним інструментом командувачів (командирів) щодо оперативного реагування на різкі зміни рівня морально-психологічного стану особового складу.

За результатами проведеного експерименту було зазначено, що з метою забезпечення комплексного та ефективного впливу з боку службових осіб органів військового управління, військових частин на свідомість і

психіку, морально-психологічний стан особового складу, який забезпечить виконання завдань за будь-яких умов обстановки, побудови ефективних вертикалей планування і управління морально-психологічним забезпеченням у ЗС України доцільно створити центри МПП у командуваннях видів, окремих родів військ (сил) ЗС України, оперативних командуваннях Сухопутних військ ЗС України, груп контролю бойового стресу у бригадах, передбачивши їх підпорядкування відповідним командувачам (командирам).

Як вже зазначалось вище, на виконання доручення Головнокомандувача ЗС України від 02.01.2021 року №1/С був проведений **“пілотний проект” щодо організації роботи з сім’ями військовослужбовців за стандартами НАТО** (STANAG 2565 “Психологічне керівництво для командирів за циклом розгортання”). Термін проведення січень-квітень 2021 року.

Мета “пілотного проекту” – апробація спроможностей структур морально-психологічного забезпечення щодо організації та проведення заходів соціальної підтримки сімей військовослужбовців за принципами, які застосовуються в арміях країн НАТО (Military Family Services).

Виконання практичних заходів “пілотного проекту” здійснювалось у військових частинах А1815, А1736 Сухопутних військ ЗС України, військовій частині А0281 Десантно-штурмових військ ЗС України, силами трьох позаштатних груп соціально-психологічної підтримки (груп

внутрішніх комунікацій) у складі: керівник групи, соціальний робітник, психолог.

До проведення заходів в межах “пілотного проекту”, з метою апробації функціональних завдань соціологів ТЦК та СП в системі роботи щодо соціальної підтримки сімей військовослужбовців як за “територіальним”, так і за “екстериторіальним” принципом, були залучені Чернігівський, Житомирський та Херсонський обласні ТЦК та СП.

В ході реалізації “пілотного проекту” вдалося:

- розробити та апробувати функціональні обов’язки посадових осіб структур морально-психологічного забезпечення (військової частини, підрозділу, ТЦК та СП), які залучалися до “пілотного проекту” щодо проведення заходів соціальної підтримки сімей військовослужбовців, виявити проблемні питання, що потребують вирішення шляхом внесення змін до Статуту внутрішньої служби ЗС України, керівних документів, штатів військових частин та підрозділів;

- опрацювати та застосувати комунікативний наратив, методики соціальної та психологічної підтримки сімей військовослужбовців, діагностичний інструментарій, форми обліку та звітності про проведені заходи соціальної роботи;

- уточнити та скорегувати обов’язки соціологів Чернігівського, Житомирського та Херсонського обласних ТЦК та СП, активізувати роботу органів державної влади та місцевого самоврядування на відповідних територіях щодо роботи з сім’ями військовослужбовців;

- вивчити та узагальнити потреби військовослужбовців та членів їхніх сімей, вирішити ряд порушених проблемних питань;

- встановити необхідність запровадження сталої системи роботи з сім'ями військовослужбовців в підрозділах військових частин із запровадженням штатних посад соціальних робітників та застосуванням підходів країн НАТО.

Разом з тим, в ході проведення заходів “пілотного проекту” не вдалося:

- провести в повному обсязі групову роботу з членами сімей військовослужбовців через карантинні обмеження, передбачені для регіонів, які перебували у “червоній зоні”;

- організувати повноцінну роботу груп сімейної готовності (з числа членів сімей військовослужбовців) у зв'язку з карантинними обмеженнями та не налагодженням стійких та довірливих комунікацій з вказаною категорією осіб;

- досягти 100% залучення військовослужбовців визначених підрозділів до заходів “пілотного проекту” у зв'язку з перебуванням поза місцем проходження служби, а також певним рівнем недовіри до даного експерименту, що обумовлено низькою культурою звернень за фаховою психологічною та соціальною допомогою.

За результатами експериментів та пілотних проектів Головним управлінням були визначені **напрямки підвищення ефективності системи МПЗ ЗС України** та проаналізовано результативність існуючої структури МПЗ, було узагальнено сучасний досвід МПЗ підготовки та застосування військ (сил), у тому числі в ООС (АТО), налагоджено **взаємодію з іноземними радниками** з питань стратегічних комунікацій Дагласом Джорданом, Девідом Полом Бентоном та з медичного забезпечення Вінсентом Голманом, представниками громадських, релігійних організацій, посольств різних країн щодо надання консультативної допомоги та визначення основних напрямів трансформації системи МПЗ Збройних Сил України.

Це дозволило 2020 – 2021 роках опрацювати **напрями трансформації** структур МПЗ ЗС України **до принципів та стандартів НАТО**, розробити проекти Стратегії розвитку МПЗ ЗС України до 2035 року та Концепції розвитку МПЗ ЗС України до 2025 року.

Було узагальнено сучасний досвід МПЗ підготовки та застосування військ (сил), у тому числі в ООС (АТО), та **вивчено** напрями діяльності щодо впливу на моральний стан (бойовий дух) військовослужбовців, їх психологічної підтримки (охорони психічного здоров'я) у збройних силах США (додатки 1-2).

Встановлені основні **об'єкти впливу** заходів **моральної підтримки** (“MORALE”) в арміях країн НАТО:

моральний стан;

військова дисципліна;
бойовий дух;
бойовий дух (військ).

Також, визначені *негативні чинники впливу* на морально-психологічний стан особового складу ЗС України у період 2020 – 2021 років, а саме:

інформаційно-психологічний вплив російської федерації в умовах розв'язаної гібридної війни, використання нею найновіших інформаційних технологій впливу, спрямованих на пропаганду агресивної війни;

висвітлення в соціальних мережах окремих напрямків діяльності військового-політичного керівництва держави в негативному світлі;

значне фізичне та моральне навантаження, спричинене недостатньою укомплектованістю особовим складом військових частин (підрозділів);

комплектування ЗС України персоналом, психологічно не готовим до умов військової служби;

відсутність умов для проведення психологічної реабілітації необхідній кількості особового складу, який її потребує;

неякісне виконання структурами МПЗ ряду функцій (організація соціального та правового захисту; ведення обліку правопорушень та їх аналіз; організація культурологічної роботи і дозвілля), при цьому обтяженість не властивими завданнями;

недостатній рівень внутрішньо-комунікаційної роботи командирів (начальників) з підлеглими;

неналежні морально-психологічний клімат та рівень дотримання військової дисципліни та правопорядку в окремих військових підрозділах;

відсутність фахового підходу до вивчення та корегування соціальних процесів у військових частинах та ЗС України в цілому, недосконалість законодавства України з питань соціально-правового захисту;

постійна плінність кадрів у військових частинах, які залучаються до виконання завдань в ООС, що призводить до потреби в систематичному підживленні матеріальними стимулами мотивації військовослужбовців, відсутності в них прагнення до професійного зростання.

Причинами такого стану справ були:

зменшення суспільної уваги та сприятливого наповнення інформаційного контенту засобів масової інформації на загальнодержавному рівні щодо формування героїчного образу захисника України, невизначеність стратегічного наративу (національної ідеї);

не забезпеченість задекларованого державою особливого соціального статусу військовослужбовця матеріальним та управлінським ресурсом, достатнім для провадження ефективної реалізації пільг та соціальних гарантій, цілеспрямованої інформаційної та соціальної роботи;

відсутність у Міністерстві оборони України спеціалізованих центрів (установ) психологічної реабілітації;

низький рівень грошового забезпечення поза районом проведення ООС, побутова не облаштованість місць дислокації військових частин;

не набуття військовими комісаріатами (ТЦК та СП) сервісних функцій щодо надання соціальних послуг різним категоріям населення;

зниження якості професійно-психологічного відбору, що стало наслідком підпорядкування посадових осіб (психологів) обласних і районних ТЦК та СП групам (відділенням, секторам) комплектування;

відсутність цільових програм *моральної підтримки* (за принципами і стандартами НАТО), застарілі підходи до роботи з сім'ями військовослужбовців, членів сімей загиблих (померлих) військовослужбовців;

занедбаність соціальної сфери у ЗС України, її невідповідність сучасним потребам дітей та молоді (будинки офіцерів, військові ліцеї, заклади дошкільної освіти, оздоровлення та відпочинку, клуби, кафе, заклади побуту і роздрібної торгівлі);

непрофільне навантаження структур МПЗ, значне скорочення їх посад в органах військового управління у 2020 році та відтік досвідчених фахівців у зв'язку з пониженням на два-три ступені службового статусу керівників структурних підрозділів МПЗ (додаток 3). Наприклад, *чисельність структур МПЗ органів військового управління значно зменшилась: у командуваннях видів ЗС України – в середньому на 53%; оперативних командуваннях – на 58%; повітряних командуваннях – на*

67%. У свою чергу, керівники структур МПЗ ОВУ понижені: КСВ – на 2 ступені (з 60 на 53 тар. розр.), ОК – 4 ступені (з 57 на 37 тар. розр.), КПС – 2 ступені (з 60 на 53 тар. розр.), ПвК – 6 ступенів (з 57 на 28 тар. розр.). У той же час заступників командирів бригад з МПЗ був 38 тарифний розряд;

незабезпечення чіткого розподілу обов'язків та завдань між військовослужбовцями, що збільшує тривалість робочого часу;

не об'єктивна оцінка результатів роботи підлеглих через відсутність системи підведення підсумків у військових колективах та не запровадження в повсякденній діяльності Аналізу проведення дій (досвід НАТО), відповідно до вимог Методичного посібника з основних питань організації служби військ, затвердженого першим заступником начальника ГШ ЗС України 15.08.2019;

прорахунки в організації внутрішньо-комунікаційної роботи командирів (начальників) через прояви хамства, “барства” та “совковщини” по відношенню до підлеглих, як результат, виникнення осередків соціального напруження серед особового складу;

неефективний вплив на якість внутрішньо-комунікаційної роботи технічних засобів пропаганди, інших засобів виховного впливу через недостатнє фінансування їх модернізації та обладнання (додаток 4). Наприклад, загальна потреба для 100% укомплектування військ (сил) технічними засобами пропаганди складала 358 млн. 755 тис. грн., необхідний додатковий ресурс для покращення стану справ у 2020 році становив близько 2 млн. грн.

За результатами аналізу та всебічної оцінки стану справ пропонувалась наступна **головна ідея** трансформації системи МПЗ – *забезпечити надійне функціонування системи МПЗ шляхом створення та підтримання **цілісного впливу** на моральний стан (бойовий дух) особового складу (персоналу), формування та підтримки їх психологічної готовності до виконання завдань за призначенням під загальним керівництвом відповідних командирів (начальників).* При цьому завдання безпосередньої організації та проведення заходів МПЗ покласти на Головне управління та інші структури МПЗ ЗС України.

З метою забезпечення впровадження запланованої трансформації планувалось:

до кінця 2021 року:

перегрупування сил та засобів МПЗ, оптимізації їх структур з метою набуття нових спроможностей в організації заходів *моральної підтримки* шляхом створення Центрів морально-психологічної підтримки в підпорядкованих ОВУ (КСВ, КПС, КВМС, КДШВ), а у військових частинах – *груп контролю бойового стресу*, які забезпечили б оперативне реагування на кризові ситуації, пов'язані зі зміною морально-психологічного стану особового складу, що виникають під час виконання завдань за призначенням (додатки 5-6) – *не виконано*;

спільно з Командуванням Медичних сил ЗС України проведення пілотного проекту із надання послуг медико-психологічної (психологічної) реабілітації військовослужбовців на фондах Центру медичної реабілітації та санаторного лікування “Одеський” (м. Одеса) – *виконано*;

апробація пілотного проекту щодо роботи з сім'ями військовослужбовців (за стандартами НАТО “Програма захисту сімей”), за результатами якого започаткувати надання соціальних послуг для забезпечення підтримки членів сімей тих військовослужбовців, які виконують завдання за призначенням в операції об'єднаних сил, на полігонах, який розпочати після карантинних заходів спільно з представниками посольства США в Україні та громадською організацією “Жіноча сила України” (додаток 7) – *виконано частково*;

викорінення негативної практики виконання структурами МПЗ непрофільних завдань та функцій – *робота триває*;

створення вертикалі *психологічної служби* (додаток 8) та подальшої взаємодії зі стратегічними радниками з питань трансформації системи МПЗ до пиирограм та стандартів НАТО – *не виконано*;

створення системи *соціальної роботи*, як одного з основних напрямів МПЗ підготовки військ (сил) та застосування ЗС України (додаток 9) – *не виконано*;

спільно з Командуванням Медичних сил Збройних Сил України проведення пілотного проекту із надання послуг медико-психологічної (психологічної) реабілітації військовослужбовців на фондах п'яти спеціалізованих центрів медичної реабілітації та санаторно-курортного

лікування (м. Київ, м. Одеса, м. Трускавець, м. Хмільник, м. Приморськ) – *виконано*;

передбачити розроблення і впровадження окремих програм з надання послуг військовослужбовцям та членам їхніх сімей – *не виконано*. Передбачалась впровадження наступних програм: соціально-психологічної роботи з сім'ями військовослужбовців; психологічної освіти (просвіти) та психологічного консультування; психологічної реабілітації; психологічної допомоги та супроводження під час виконання службово-бойових завдань, у тому числі після звільнення з полону (примусової ізоляції); організації гуртково-клубної роботи (розважальних заходів, сімейного відпочинку, роботи пізнавальних, прикладних гуртків для дітей); організації роботи інтернет-кафе, фітнес-залів та боулінг-клубів (після їх створення); соціальної реабілітації та відпочинку в рекреаційних закладах в Україні та за кордоном; соціальної та професійної адаптації, консультування та підтримки;

активізація діяльності (на базі Центру МПЗ ЗС України, а в подальшому в ОВУ та військових частинах) високомобільних груп внутрішніх комунікацій (за досвідом роботи команд програми "OSCAR" зі складу ситуативних центрів ефектів "Joint Effective Centers" НАТО) з метою набуття спроможностей щодо оперативного реагування на різкі зміни морально-психологічного стану особового складу, осередки соціальної напруги – *виконано*;

налагодження та підтримання співпраці з Центром передового досвіду військової медицини НАТО (NATO Centre of Excellence for Military Medicine, MILMED COE) з питань узагальнення досвіду та впровадження інновацій за напрямом психологічного забезпечення – *не виконано*;

організація проведення курсової підготовки командирів (начальників) військових частин (підрозділів) Збройних Сил України з питань ефективної організації надання психологічної допомоги військовослужбовцям (код НАТО MILMED COE M4-015) – *виконано*.

сприяння створенню капеланської служби, як окремого напрямку духовно-морального виховання, шляхом участі в розробці проекту Закону України "Про військове капеланство" та активної його реалізації після прийняття ВР України – *виконано*.

для подальшого розвитку моральної та соціально-психологічної підтримки курсову підготовку та підвищення кваліфікації (додаток 10) зосередити на офіцерах бригад, які відновлюють боєздатність, здійснити перехід до навчання на курсах професійної підготовки (L3, L4) – *виконано*;

забезпечення належного стану військової дисципліни та правопорядку організувати шляхом впровадження комплексної системи заходів за прикладом армій країн НАТО, де військова дисципліна ґрунтується на принципах особистої відповідальності кожного

військовослужбовця за свої дії, виконання встановлених правил та процедур (додатки 11-12) – *не виконано*;

основні завдання щодо запобігання злочинам та підтримання правопорядку серед військовослужбовців покласти на підрозділи ВСП ЗС України (у подальшому Військової поліції) – *не виконано*.

У період, що розглядається спостерігалися:

- загальна негативна тенденція зростання незаконного обігу наркотичних речовин в ЗС України, поширення наркоманії та ігрової залежності серед військовослужбовців;
- спалах з початку року кількості самогубств серед військовослужбовців спричинених ігровою залежністю у порівнянні з аналогічним періодом 2020 року;
- звуження напрямків інформаційно-пропагандистського забезпечення до проведення внутрішньо-комунікаційної роботи та інформаційного супроводу військ (сил), що призвело до нівелювання таких його напрямків, як ідеологічна, культурологічна робота, захист особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника.

Під час проведення Міжнародного круглого столу з питань впровадження досвіду психосоціальної підтримки сімей в систему роботи з сім'ями персоналу сектору безпеки і оборони України, який відбувся у травні 2021 року, представниками країн НАТО, а саме США, Канади, Латвії та Естонії, було високо оцінено результати експерименту з соціальної підтримки сімей військовослужбовців Збройних Сил України за принципами «системи сімейної готовності» країн-партнерів.

За результатами круглого столу та з урахуванням досвіду експерименту, проведеному у Збройних Силах, представниками сектору безпеки і оборони було прийнято рішення щодо створення Міжвідомчої робочої групи з питань вдосконалення соціальної та психологічної роботи з членами сімей, зокрема нормативно-правової бази такої роботи.

До складу робочої групи долучено представника Головного управління, де почали розробляти пропозиції щодо внесення відповідних змін до Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей”.

В цілому вбачається, що мета “пілотного проекту” досягнута, структури морально-психологічного забезпечення спроможні виконувати завдання щодо роботи з сім’ями військовослужбовців за стандартами НАТО. Запит на проведення зазначеної роботи серед командирів (начальників), військовослужбовців та членів їхніх сімей є високим, що дає можливість спрогнозувати позитивний вплив запровадження системи відповідної роботи на морально-психологічний стан особового складу та бойову готовність військ (сил).

Одночасно, вивчався досвід МПЗ підготовки та застосування військ (сил) в локальних конфліктах сучасності. У тому числі Карабахський конфлікт (44-ох денна війна у 2020 році), в ході якого Збройними Силами Азербайджана були застосовані форми і методи роботи з особовим складом запозичені в системи МПЗ ЗС України, здійснено формування та організовано діяльність Центру армійської ідеології та культури за прикладом Центру МПЗ ЗС України. Це стало результатом трирічного (2017 – 2019 р.р.) вивчення військовими аташе республіки Азербайджан питань організації МПЗ в ході АТО (ООС).

Досліджувався досвід організації роботи з військовослужбовцями бойових підрозділів ОУН-УПА під час визвольної боротьби за незалежність України у 1942-1956 роках XX століття.

За результатами проведеної роботи, аналізу та всебічної оцінки стану справ було *запропоровано*:

вважати основним принципом діяльності усіх суб'єктів системи морально-психологічного впливу надання ними конкретних послуг (як в НАТО) головному об'єкту – солдату;

залишити МПЗ, як вид всебічного забезпечення військ (сил), його назву та мету без змін. Складові МПЗ: інформаційно-пропагандистське забезпечення та психологічне забезпечення доповнити новою складовою – **соціальна підтримка**. При цьому, підвищити ефективність заходів захисту особового складу від інформаційно-психологічного впливу противника, культурологічної роботи в системі інформаційно-пропагандистського забезпечення та соціальної підтримки шляхом введення (заміни) посад фахівців за відповідними ВОС у структурних підрозділах МПЗ органів військового управління, військових частин та набуття ними необхідних спроможностей;

- для посилення культурологічної роботи, забезпечення базових потреб військовослужбовців та їх відпочинку у вільний від виконання службових обов'язків час під час проведення заходів відновлення боєздатності доцільно створити у міжнародних, міжвидових центрах підготовки на основних полігонах рекреаційні центри, що складаються з: кінотеатру, приміщень для перегляду телебачення, Wi-Fi-зони, комп'ютерних приміщень, кімнати психологічної підтримки, копі-центру, поштового відділення, бару-кафетерію (ресторану), сауни, перукарні, приміщень для гри у настільний теніс, більярд, боулінг;

Також, пропонувалося:

- включити в План будівництва, реконструкції та капітального ремонту об'єктів загальновійськового та спеціального призначення на

2022 рік будинки офіцерів, які знаходяться у аварійному стані. Це дозволило б втілити у життя Концепцію утримання та розвитку гарнізонних будинків офіцерів та клубів військових частин, яка опрацьовується у Головному управлінні морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України;

- створити оновлену (інноваційну) систему доведення інформації до особового складу, що забезпечить цілеспрямований вплив на військовослужбовців, які виконують завдання у визначених районах шляхом впровадження захищеної мережі Wi-Fi, забезпечення військ (сил) планшетними комп'ютерами із доступом до цієї мережі та малими друкарськими комплектами;

Пропонувалося здійснити забезпечення військ (сил):

- планшетами із розрахунку 1 планшет на командира взводу, роти, батальйону, бригади, що на цей час складає потребу у 9245 одиниць (загальна вартість 138,7 млн. грн.);
- малими друкарськими комплектами, які призначені для друку інформаційно-пропагандистських листівок та брошур, із розрахунку 1 комплект на батальйон, що на цей час складає потребу у 613 одиниць (загальна вартість 55,170 млн. грн.);
- з метою покращення якості психологічного вивчення кандидатів на військову службу та ефективного управління професійно-психологічним

відбором повернути підпорядкування структурних підрозділів психологічного відбору заступникам військових комісарів обласних ТЦК та СП з МПЗ та зв'язків з громадськістю, або зняти функцію організації та контролю за професійно-психологічним відбором у Збройних Силах України з Головного управління;

- функції формування морально-психологічного стану особового складу на етапі генерування, його підтримання в ході застосування та поновлення під час заходів відновлення боєздатності військ (сил) перерозподілити між структурами МПЗ органів військового управління шляхом уточнення (оптимізації) спроможностей Єдиного переліку (Каталогу) спроможностей за підгрупою FDR-2.5. "Організація морально-психологічного забезпечення";

- для якісного виконання цих функцій на тактичному рівні доцільно залишити посади заступників командирів військових частин, підрозділів з МПЗ, під час проведення організаційно-штатних заходів щодо переведення військових частин на S-структури, що найменше до 2026 року.

Для надійного функціонування системи морально-психологічного впливу, оперативного реагування на різкі зміни морально-психологічного стану особового складу планувалось створити:

- центри морально-психологічної підтримки, підпорядковані командувачам видів, окремих родів військ (сил) Збройних Сил України;
- центри морально-психологічної підтримки оперативних командувань, підпорядковані відповідним командувачам;
- групи контролю бойового стресу, підпорядковані командирам бригад (полків). Ці групи структурно не будуть входити до складу управлінь військових частин, а будуть сформовані як окремі підрозділи на кшталт клубу.

Для забезпечення належного рівня організації роботи новостворених структур МПЗ передбачалось створення (відновлення):

- в оперативних командуваннях – управлінь МПЗ замість відділів МПЗ;
- в повітряних командуваннях (командуваннях сил підтримки, медичних сил, військ зв'язку та кібербезпеки) – відділів МПЗ замість груп МПЗ;
- відділів (груп) організації (планування) МПЗ у структурних підрозділах МПЗ органів військового управління.

За результатами оцінки ефективності роботи створених Call-центрів, як альтернативного джерела інформації про реальний стан справ, спостерігалось поступове зростання активності та кількості звернень, що безпосередньо свідчило про зростання рівня довіри заявників до спроможності органів військового управління вирішити їх проблеми.

Однак, діяльність Call-центрів ОБУ здійснювалась позаштатними операторами, які залучаються до роботи в режимі додаткового навантаження, що вкрай негативно впливало на ефективність опрацювання звернень, тому і пропонувалося створити штатні підрозділи Call-центрів.

Основними завданнями центрів морально-психологічної підтримки має бути формування та організація роботи високомобільних груп МПП для оперативного реагування на різкі зміни морально-психологічного стану особового складу під час генерування та застосування військ (сил). Так один такий центр має бути спроможний сформувати та підготувати одночасно до 6 високомобільних груп морально-психологічної підтримки різного спрямування:

6 високомобільних груп морально-психологічної підтримки (додаток 13):

дві групи “Альфа” – високомобільна група ідеологічної і моральної підтримки особового складу військових частин (підрозділів);

одна група “Браво” – високомобільна група культурологічної роботи;

дві групи “Чарлі” – високомобільна група оперативної психологічної допомоги (підтримки) особовому складу;

одна група “Дельта” – високомобільна група соціально-правової роботи.

Підготовка офіцерів центрів МПП та груп КБС бригад має бути організована шляхом проведення чотирьох модулів теоретичної підготовки та відповідних практичних тренінгів силами та засобами Центру МПП ЗС України за програмами, розробленими Науково-дослідним центром гуманітарних проблем ЗС України (додаток 14). Підготовка фахівців структур МПЗ здійснювалась у п'яти ВВНЗ і 22 кафедрах військової підготовки офіцерів запасу закладів вищої освіти та відповідних курсах підготовки (додаток 15).

На рівні взводу основу роботи з військовослужбовцями планувалось поступово покласти на сержантський склад на чолі з головним сержантом взводу, який буде узгоджувати свої дії та піднімати проблемні питання перед командиром взводу та головним сержантом роти. Для підтримки сержантського складу планувалось запровадити функціонування мережі спеціально підготовлених військовослужбовців підрозділу (конекторів, у збройних силах Канади – “вартові”), спроможних виявляти проблемні питання особового складу, що мають вплив на його морально-психологічний стан, а також підтримувати комунікації з посадовими особами, які можуть сприяти вирішенню проблемних питань (психологами, капеланами, соціальними працівниками тощо).

Висновок за підсумками 2020 – 2021 років.

Аналіз функціонування структур МПЗ засвідчив, що у визначений період з поставленими завданнями вони *справлялись з труднощами*. З врахуванням набутого бойового досвіду в ООС (АТО) функціонуюча, на той момент, система МПЗ потребувала:

впровадження програм (проектів) надання відповідних послуг моральної та соціально-психологічної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей;

розроблення нової нормативно-правової бази та трансформації існуючої організаційно-штатної структури МПЗ.

Передбачалось, що трансформація системи МПЗ Збройних Сил України дасть можливість:

зосередити у безпосередньому підпорядкуванні відповідних командувачів, командирів сили та засоби МПЗ для оперативного реагування на кризові ситуації соціального та психологічного характеру, захисту та нейтралізації наслідків негативного інформаційного впливу противника у підпорядкованих військах (силах);

створити умови для зміни ментальності військовослужбовців Збройних Сил України на основі європейських цінностей;

привести процеси впровадження національних бойових традицій до підходів прийнятих в країнах НАТО.

Враховуючи вищезазначене, результати проведених експериментів та з метою набуття спроможностей за оновленими напрямками МПЗ було підготовлено *пропозиції* щодо першочергових заходів з трансформації системи МПЗ ЗС України до принципів та стандартів НАТО, які *не були розглянуті та затверджені* тодішнім керівництвом ЗС України. Це призвело до *відкладення (гальмування)* заходів трансформації системи МПЗ до програм та стандартів НАТО, які розпочались лише з початком повномасштабної агресії російської федерації при підтримці Головнокомандувача Збройних Сил України, Начальника Генерального штабу ЗС України та розумінні важливості їх проведення відповідних командувачів видів (родів, сил).

Загальний висновок щодо функціонування системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України за 2014 – 2021 роки.

Таким чином, можна констатувати, що налагодження дієвої системи морально-психологічного забезпечення, в цілому, дозволило виконати у 2014 – 2021 роках головне завдання – формування, підтримку та відновлення морально-психологічного стану особового складу, необхідного для якісного виконання завдань за призначенням в ході проведення, спочатку, Антитерористичної операції, а згодом – операції Об'єднаних сил, на території Луганської і Донецької областей.

Протягом зазначеного періоду, структури МПЗ (по роботі з особовим складом) пройшли складний шлях трансформації і розвитку. Але, які б складні не були періоди їх функціонування, офіцери структур МПЗ в ОВУ та у військових частинах (підрозділах) власним прикладом під час виконання бойових завдань в ООС (АТО), заходів відновлення боєздатності відавали максимум своїх сил та енергії, використовували креативність та нові підходи в роботі щодо якісного виконання свого головного завдання: формування, підтримання та відновлення такого морально-психологічного стану особового складу ЗС України, який дозволив би виконувати завдання за призначенням. І з цим завданням вони справились.

Нажаль, реалізувати усі задуми і напрацювання щодо удосконалення змісту, форм, методів, прийомів та способів організації та проведення морально-психологічного забезпечення підготовки та застосування ЗС України завадило **неприйняття своєчасного рішення про проведення ефективних реформ** відповідними посадовими особами Міністерства оборони України та ЗС України, які пришвидшила лише підла агресія росії проти нашої держави.

ПІСЛЯМОВА

Досвід бойових дій щодо відбиття повномасштабної агресії російської федерації проти України яскраво демонструє, що ефективність застосування військ визначається не тільки формами та методами бойової підготовки особового складу, але й психологічними факторами бойової діяльності, прогнозуванням поведінки бійця під час виконання бойових завдань, формуванням в період підготовки і підтримання належного морально-психологічного стану безпосередньо в бою, забезпеченням вчасного відновлення нормального функціонування психіки воїнів після впливу на неї надінтенсивного стресу.

Бойові дії переконливо підтверджують, що їх хід і результат значною мірою залежать від морально-психологічного чинника – специфічного вияву суспільної свідомості, що виражає ступінь моральної готовності й психологічної стійкості військовослужбовців і населення нашої держави переносити випробування війни й домагатися перемоги над агресором.

Військовий керівник повинен бути психологом, який знає, за якими законами функціонує психіка солдат в обстановці впливу потужних стрес-чинників бою, як змінюється їх активність та поведінка в різних видах бою, при застосуванні противником різних видів зброї, засобів інформаційно-психологічного впливу, які наслідки бойового стресу та бойової психічної травми, на які девіантні вчинки здатні його підлеглі, за допомогою яких методів можна зробити їх психологічно стійкішими, впевненішими, активнішими, ефективнішими у бойовому відношенні тощо.

Ми вважаємо, що усвідомлення надзвичайної важливості, розуміння та всебічні знання структури, організації, управління, форм і методів здійснення МПЗ підготовки та ведення бою (бойових дій) із врахуванням досвіду ООС (АТО) є однією з найважливіших ділянок роботи командирів і заступників командирів з МПЗ, особливо в ході війни за само існування Українського народу. Тому і постало питання описати досвід практичної діяльності відповідних структур, які, на усіх етапах свого існування у ЗС України, робили усе можливе для формування у особового складу якостей, необхідних для захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України.

Досвід організації морально-психологічного забезпечення відбиття повномасштабної агресії росії буде проаналізований у другій частині нашого нарису.

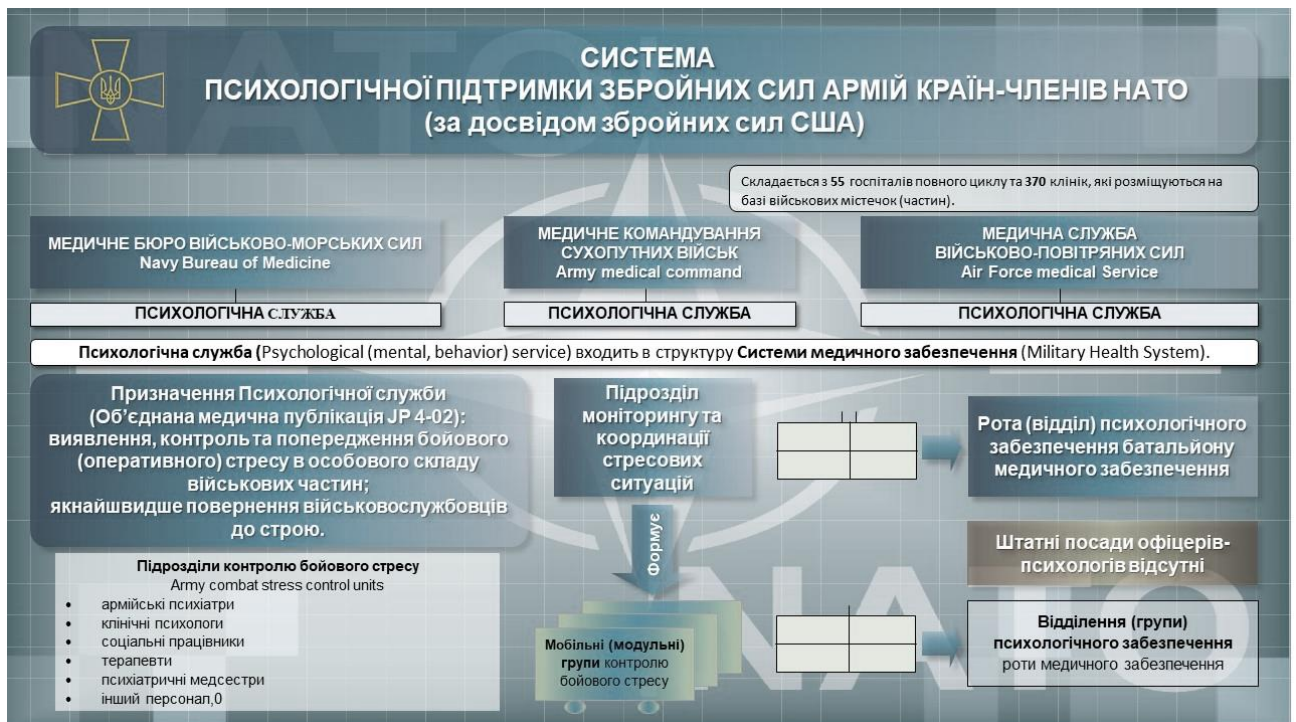
СЛАВА УКРАЇНІ!

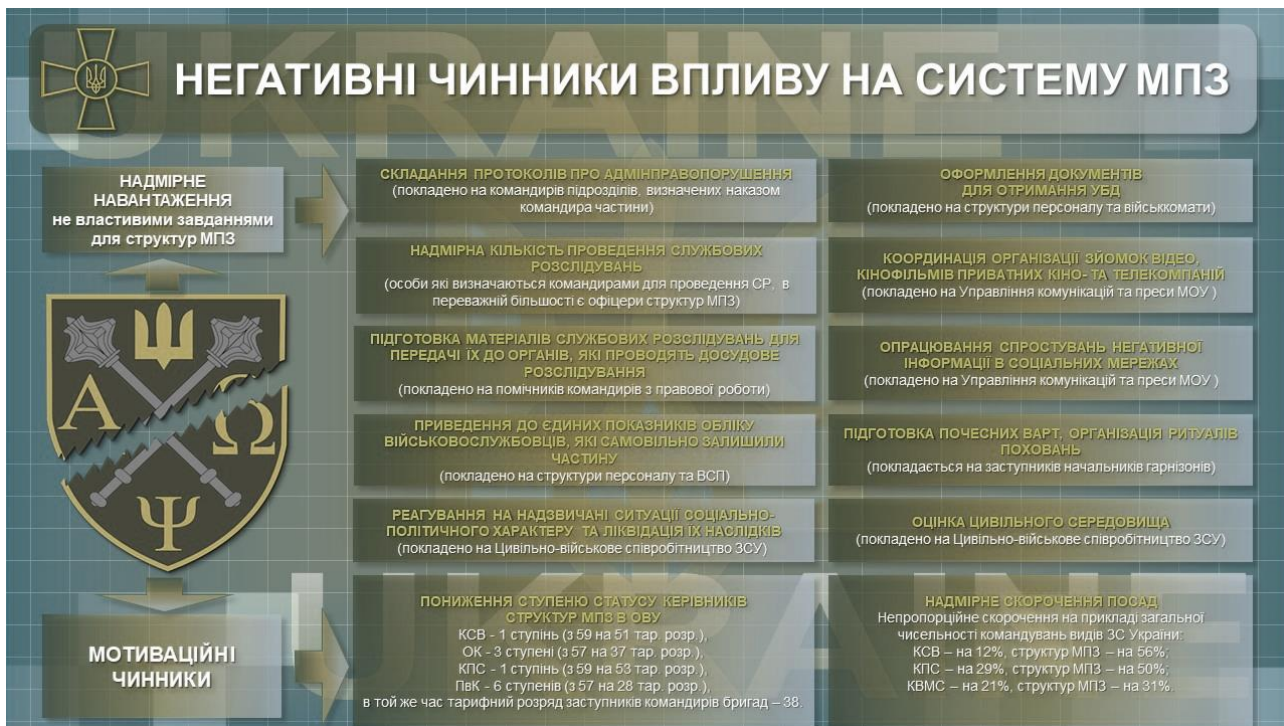
Напрямки трансформації системи морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України до принципів стандартів НАТО

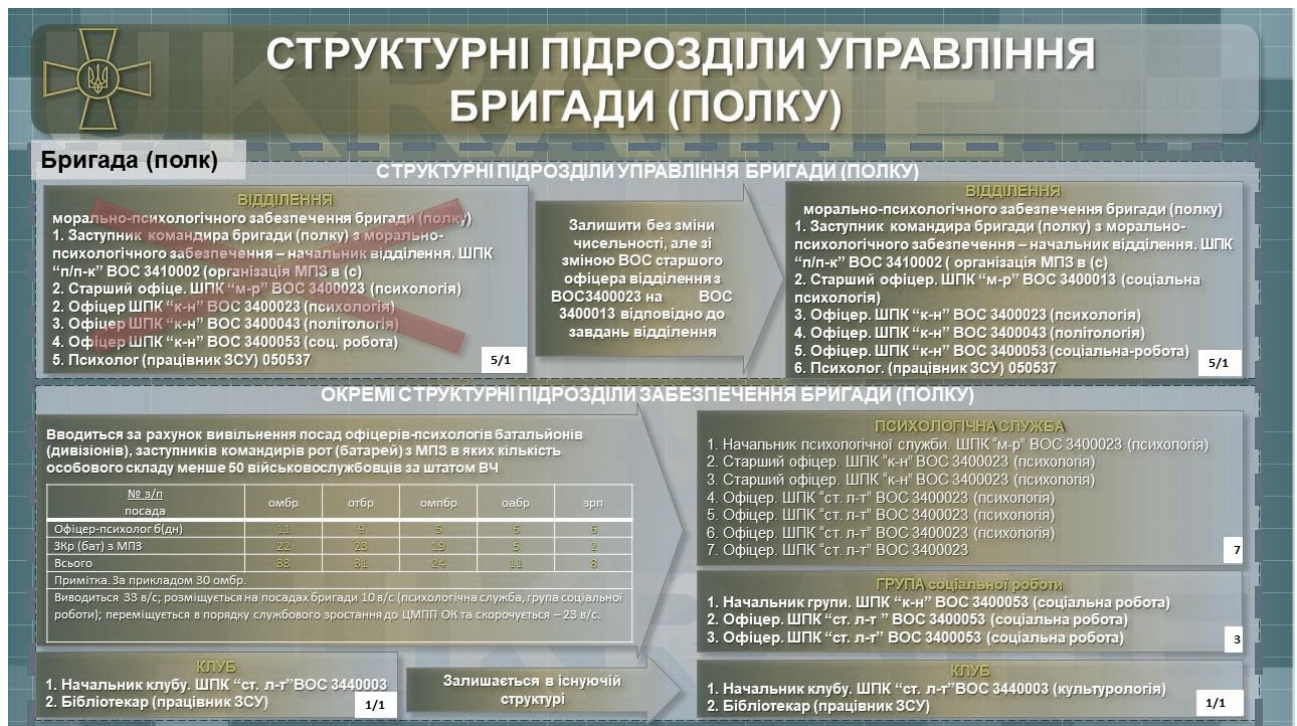
Додаток 1

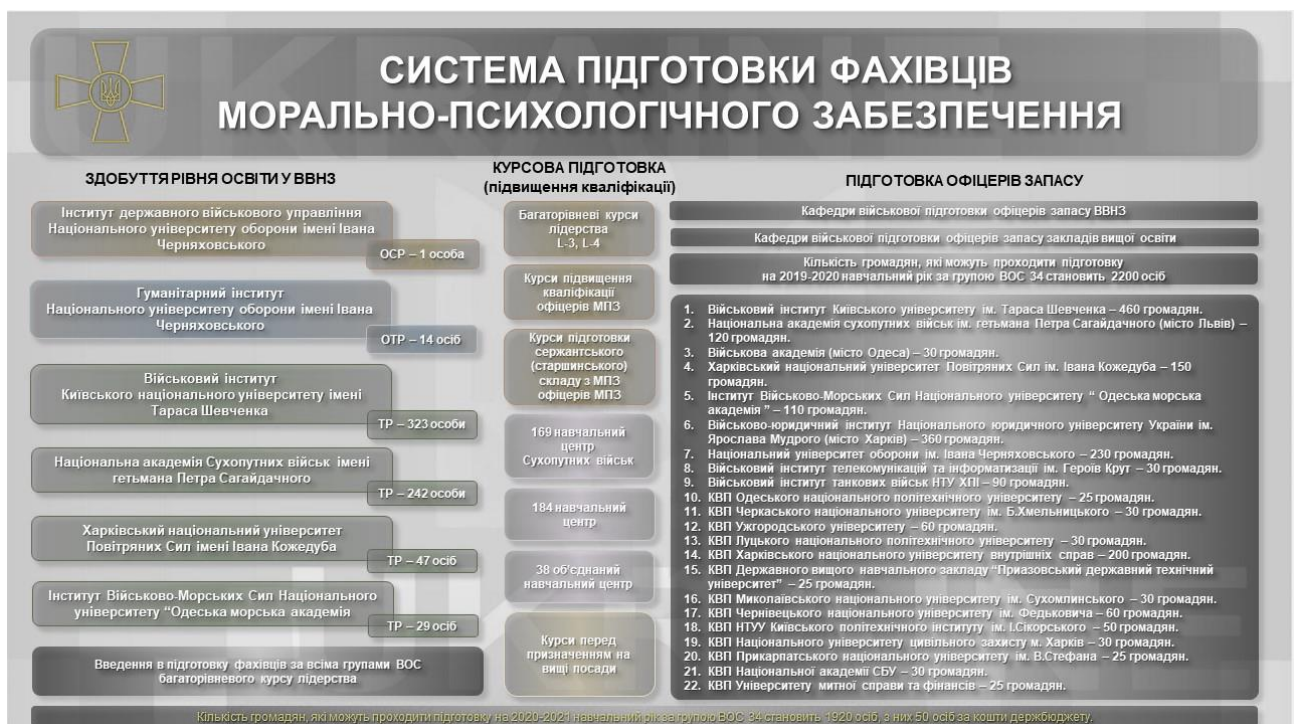
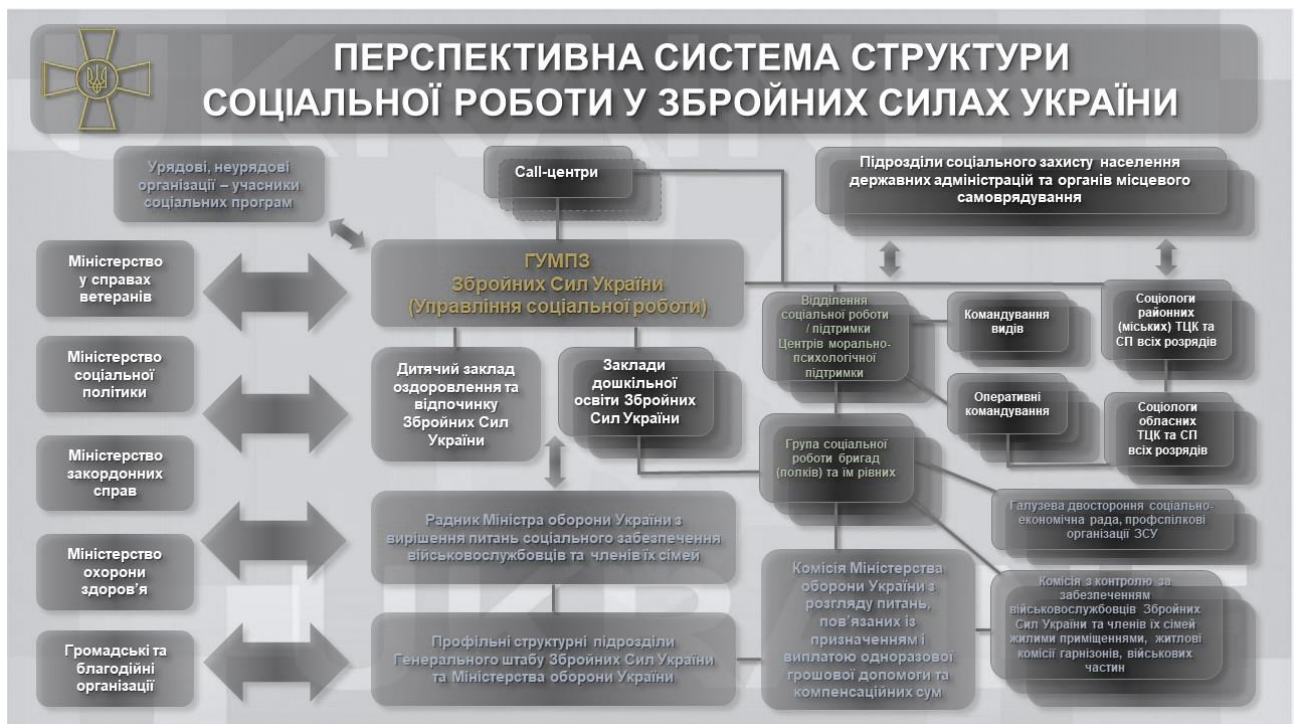
Додаток 2

ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В ЗС КРАЇН НАТО

MILITARY POLICE (ВІЙСЬКОВА ПОЛІЦІЯ)

- підтримання правопорядку серед військовослужбовців і контроль за їхньою статутною поведінкою виконанням законодавства;
- виконання профілактичних заходів щодо запобігання злочинів серед особового складу;
- розслідування правопорушень за участю військовослужбовців;
- розшук осіб, які самовільно залишили військові підрозділи;
- вирішення конфліктних ситуацій із цивільним населенням, з питань збройних сил через посередництво, переговори тощо.

КОМАНДИРИ (НАЧАЛЬНИКИ)

- утворює Загальний військовий суд за наказом командира окремої бригади і вище (розглядає всі справи про злочини, вчинені військовослужбовцями, а також справи цивільних осіб, які перебувають на службі в Збройних силах або підлягають військовій юрисдикції в зв'язку з умовами воєнного часу);
- утворює Спеціальний військовий суд за наказом командира окремого підрозділу від батальйону і вище (розглядає всі справи про малозначні та тяжкі злочини);
- утворює Дисциплінарний військовий суд за наказом командира роти і вище (розглядає дисциплінарні порушення);
- оцінювання службової діяльності військовослужбовців, їх атестація в ході кар'єрного зростання.

MILITARY COURT (ЗАГАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ СУДИ (ВЕРХОВНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ТРИБУНАЛ), СПЕЦІАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ СУДИ (СПЕЦІАЛЬНІ ВІЙСЬКОВІ ТРИБУНАЛИ) ТА ДИСЦИПЛІНАРНІ ВІЙСЬКОВІ СУДИ)

- повноваження щодо розгляду матеріалів проведення розслідувань правопорушень за участю військовослужбовців та визначення ступеня покарання військовослужбовця за вчинене правопорушення, а також справи цивільних осіб, які перебувають на службі в Збройних силах або підлягають військовій юрисдикції в зв'язку з умовами воєнного часу.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД

- діагностування військовослужбовців та їх психокорекція, а також проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи.

ВІЙСЬКОВА АДВОКАТУРА (ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВИХ АДВОКАТІВ)

- здійснення правового захисту військовослужбовців від кримінального обвинувачення та представництва їх інтересів у судах.

ЗАВДАННЯ ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ДИСЦИПЛІНИ ТА ПРАВОПОРЯДКУ В ЗС УКРАЇНИ

Військова служба правопорядку у ЗС України (ЗУ Про ВСП)

- виявлення причин, передумов і обставин злочинів та інших правопорушень, вчинених у військових частинах та на військових об'єктах (здійснюється частково, функцію здійснюють командири та представники МПЗ на місцях);
- розшук осіб, які самовільно залишили військові частини (до розшуку залучаються представники військових частин та військових комісаріатів);
- запобігання вчиненню і припинення злочинів та інших правопорушень у ЗС України (здійснюється частково, функцію здійснюють командири та структури МПЗ на місцях);
- участь в охороні військових об'єктів та забезпеченні громадського порядку і військової дисципліни серед військовослужбовців у місцях дислокації військових частин, військових містечках, на вулицях і в громадських місцях;
- контроль правового захисту та супроводження військовослужбовців, відносно яких здійснюються кримінальні провадження (здійснюється самостійно);
- проведення профілактичної роботи у військових частинах для запобігання вчинення злочинів та інших правопорушень (організовується командирами та проводиться структурами МПЗ);
- розслідування правопорушень за участю військовослужбовців (в основному, покладено на командирів (начальників) всіх рівнів та структури МПЗ).

Командири (начальники)

- встановлювати у військовій частині, на кораблі (підрозділі) такий внутрішній порядок, який гарантував би неухильне виконання законів України і положень статутів ЗС України;
- показувати приклад дисциплінованості, неухильного виконання вимог законодавства, наказів і розпоряджень командирів (начальників); бути ввічливим і справедливим у ставленні до підлеглих, не принижувати їх честі і гідності;
- проводити роботу щодо зміцнення військової дисципліни, запобігання надзвичайним подіям, кримінальним та іншим правопорушенням серед особового складу, своєчасно виявляти й усувати їх причини; аналізувати стан військової дисципліни і об'єктивно доповідати про це старшому командирові (начальникові);
- виявляти чуйність та бути уважним до підлеглих, поєднувати вимогливість і принциповість з повагою до їх честі і гідності, вникати в проблеми їх побуту, забезпечувати соціальну та правову захищеність, у разі необхідності клопотати за них перед старшими командирами (начальниками);
- приймати рішення щодо притягнення військовослужбовця до дисциплінарної відповідальності.

Юридична служба

- формування правової культури військовослужбовця, організація правової підготовки;
- сприяти правовими засобами зміцненню військової дисципліни серед військовослужбовців.

Структури морально-психологічного забезпечення

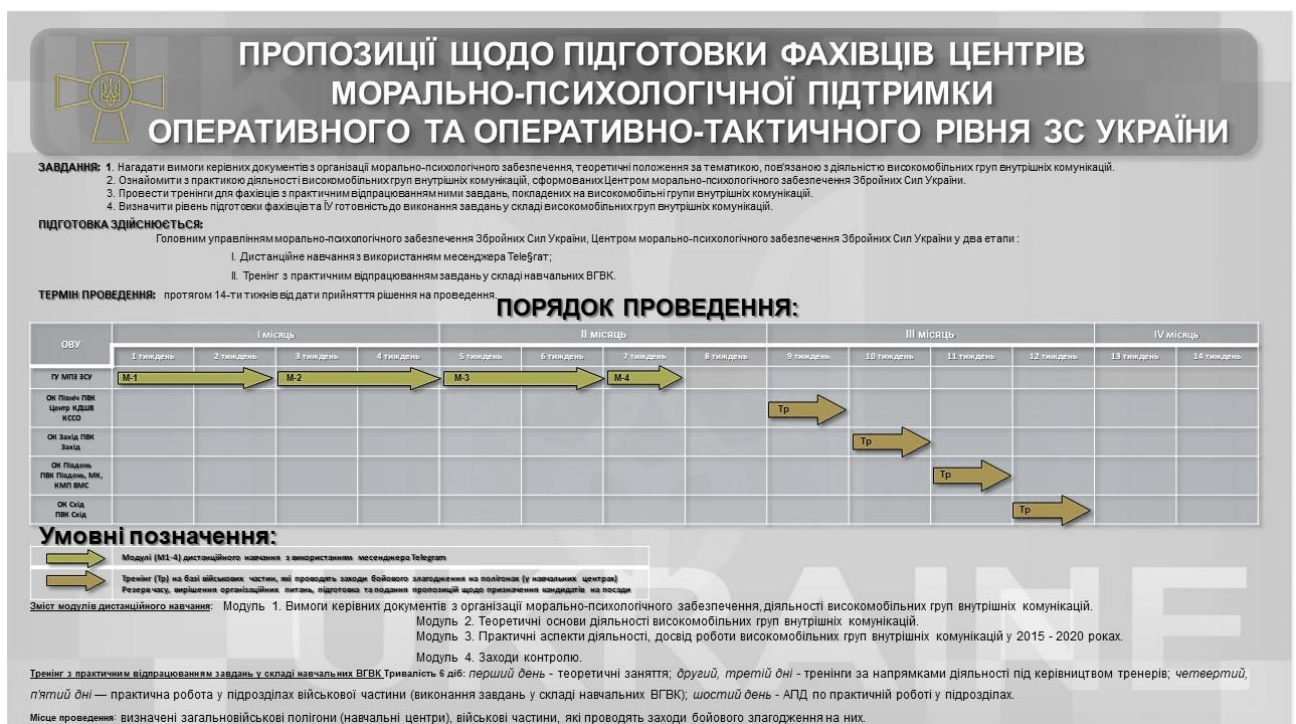
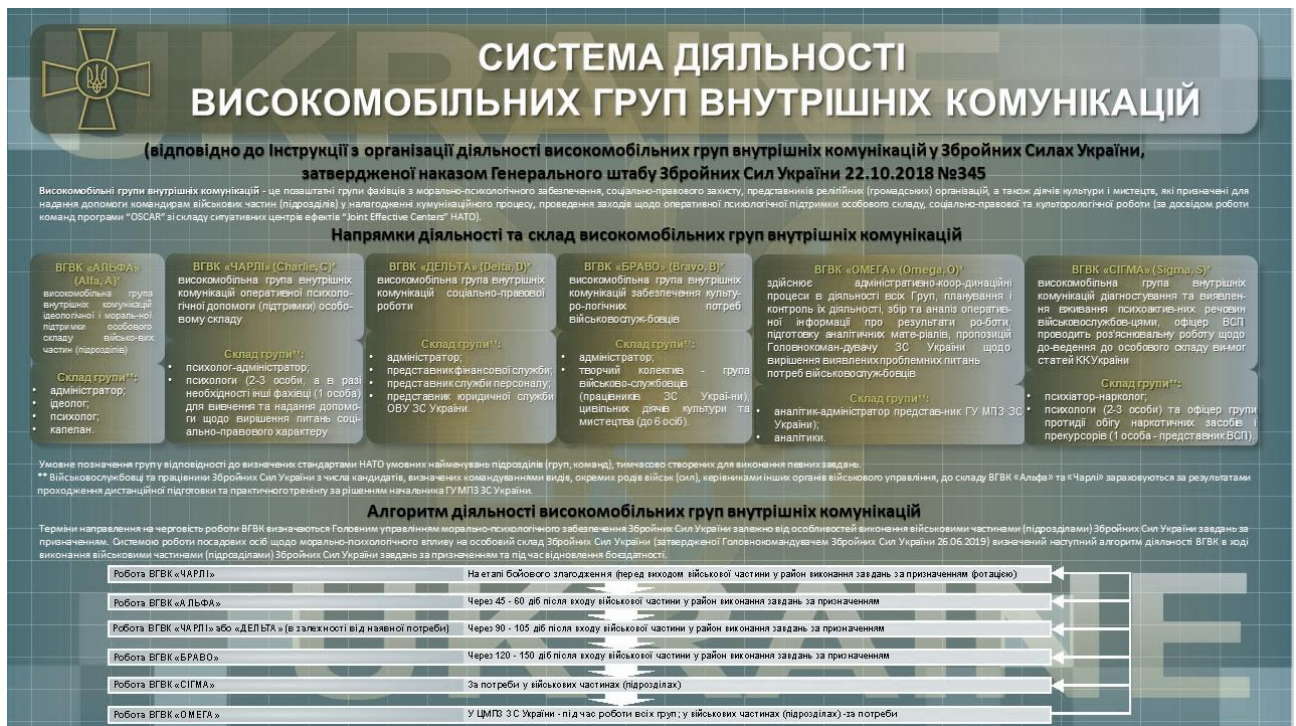
- аналіз стану військової дисципліни та правопорядку (визначення причин та умов що їм сприяють, надання пропозицій щодо їх усунення);
- проведення заходів щодо виховання високих бойових і морально-психологічних якостей військовослужбовців.

Медична служба

- виявлення військовослужбовців схильних до алкоголізму, токсикоманії і вживання наркотиків, забезпечення проведення заходів щодо їх лікування (на практиці не реалізується, виявленням займаються командири та структури МПЗ).

Атестаційна комісія

Здійснення всебічної оцінки професійного, ділових та моральних якостей військовослужбовців (їх спроможності підтримувати на належному рівні військову дисципліну серед підпорядкованого особового складу) надання рекомендацій щодо їх подальшого службового використання.

КОРОТКІ ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Владислав КЛОЧКОВ – генерал-майор, начальник Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Володимир ЯЦЕНТЮК – полковник, заступник начальника Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Володимир МОРОЗ – полковник, начальник Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України

Андрій РОМАНИШИН – полковник, науковий співробітник науково-дослідного відділу воєнно-психологічних досліджень Науково-дослідного центру гуманітарних проблем ЗС України, кандидат педагогічних наук, доцент

Валерій ЧЕКАЛОВ – полковник, начальник відділу планування морально-психологічного забезпечення – заступник начальника управління організації морально-психологічного забезпечення Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Рустам МАМЕДОВ – полковник, начальник управління психологічного забезпечення Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Олександр ЛАТУТІН – полковник, начальник відділу внутрішньо-комунікаційної роботи – заступник начальника управління внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу військ (сил) Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

Сергій ЦІПОВ'ЯЗ – підполковник, офіцер відділу внутрішньо-комунікаційної роботи та інформаційного супроводу військ (сил) управління внутрішніх комунікацій та інформаційного супроводу військ (сил) Головного управління морально-психологічного забезпечення ЗС України

**ДОСВІД
ОРГАНІЗАЦІЇ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПІДГОТОВКИ ТА ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ
ЗБРОЙНИМИ СИЛАМИ УКРАЇНИ
У ПЕРІОД З 2014 ПО 2022 РОКИ**

За загальною редакцією Начальника Головного управління морально-психологічного забезпечення Збройних Сил України
генерал-майора В.КЛОЧКОВА

Частина перша

Редактори: полковник Яцентюк В.М.,
полковник Чекалов В.В.,
полковник Мамедов Р.Ч.,
полковник Калініченко Я.В.,
полковник Мороз В.М.,
полковник Латутін О.В.,
полковник Романишин А.М.

Комп'ютерна верстка: підполковник Ціпов'яз С.І.

Підписано до друку
Формат 60x90 1/16. Папір офсетний.
Гарнітура Arial. Офсетний друк
Ум. друк. арк. 20,13
Обл.-вид. арк. 16,95
Тираж прим.
Замовлення №

Видавець та виготовлювач –